

EX TEMPORE

EX TEMPORE - VERLEDEN TIJDSCHRIFT, NIJMEGEN

Ex Tempore

Hoofdredacteur:

Louis van den Langenberg

Redactie:

Chris Bekkenk

Jetze Boon

Amy van den Broek

Kees Buijs

Doortje van den Bulk

Bart van Duijvenbode

Rens Gilissen

Annelore Lam

Louis van den Langenberg

Floris Meens

Imke Odinot

Anne Petterson

Maud Ramakers

Joost Rosendaal

Louise Stevens

Bram Takken

Pepijn Trienekens

Iris van Vlimmeren

Jessica Vogels

Emma Zijp

en met dank aan Tess Obbink

en Jasper Pesch

Druk:

Bookbuilders Nijmegen

Afbeeldingen omslag:

Boven:

Prof. Dr. Titus Brandsma als

rector-magnificus

Bron: Fotocollectie Regionaal

Archief Nijmegen

Onder:

De tuin van het Klooster Berchmanianum, 1935.

Bron: Beeldbank Regionaal Archief

Jaargang 42 (2023), afl.2&3

ISSN 1566-1717

Ex Tempore verschijnt driemaal per jaargang.

Ex Tempore biedt studenten, docenten, onderzoekers en alumni Geschiedenis van de Radboud Universiteit alsook alle andere historisch geïnteresseerden de mogelijkheid op de hoogte te blijven van de meest recente ontwikkelingen in de Nijmeegse geschiedwetenschap. Jaarlijks brengt de redactie drie edities uit, waaronder minimaal één themanummer en waarvan goed leesbare, wetenschappelijke artikelen van Nijmeegse historici over allerlei landelijk aansprekende onderwerpen telkens de kern vormen. Hiernaast bieden wij studenten de mogelijkheid om in één team samen met docenten ervaring op te doen in de redactie van een wetenschappelijk tijdschrift. Dit maakt *Ex Tempore* voor hen een unieke leer-school.

Redactiesecretariaat:

Ex Tempore, Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen,

telefoon: 024 3615641.

e-mail: etvt@student.ru.nl

<https://www.ru.nl/extempore/>

Verenigingsbestuur:

dr. F.B.G.B.M. Meens (voorzitter), L. van den Langenberg (hoofdredacteur), J. Boon (secretaris), R. Gilissen (penningmeester).

Comité van Aanbeveling:

Prof. dr. C. van Baalen, prof. dr. M.L.M. van Berkel, prof. dr. M.E.B. Derks, prof. dr. Th.L.M. Engelen, prof. dr. W.J.H. Furnée, prof. dr. O.J. Hekster, prof. dr. A.A.P.O. Janssens, prof. dr. J. Kok, prof. dr. W.P. van Meurs, prof. dr. M.E. Monteiro, prof. dr. L. Spruit, prof. mr. H.L.E. Verhagen, prof. dr. T.H.G. Verhoeven.

Auteursaanwijzingen en archief (1999-2015) zijn te vinden op onze website.

Prijs van losse nummers: € 7,50. Verkrijgbaar op aanvraag.

Abonnementsprijs voor de jaargang 2023: € 20,00 voor studenten; € 25,00 voor overigen. Het abonnement dient voor 31 december opgezegd te zijn, anders wordt het automatisch verlengd. Een abonnement kan niet tussentijds worden stopgezet.

Abonnementen kunnen worden verkregen door overmaking van het betreffende bedrag op rekeningnummer NL77 INGB 0008 1693 32 t.n.v. Ex Tempore, Nijmegen, onder vermelding van uw adres en studentnummer (indien van toepassing).

© Ex Tempore, Nijmegen 2023

Inhoud

Redactioneel	105
Ondersteun Ex Tempore	106
Nijmegen per decennium	107
Laura in 't Hout 'Groen Licht' Het stoplichtbeleid in Nijmegen 1955-1969	131
Yvonne van der Beek Van je vrienden moet je 't hebben De meningen van Nijmeegse inwoners over de geallieerden na het bombardement van 22 februari 1944	143
Auke van Meer Van Carolus naar Camelot Een beknopte geschiedenis van de Geschiedenis Studenten Vereniging	151
Tijdloze titels	155
Interview	165
Alumnus	179
Uit het archief	193
Auteursinformatie	215

Het zal weinigen ontgaan zijn dat het dit jaar een eeuw geleden is dat de Radboud Universiteit gesticht is. Op 17 oktober 1923 zag de (toen nog) Katholieke Universiteit Nijmegen het levenslicht: een gebeurtenis die het Nijmeegse landschap voorgoed zou veranderen. Als historici konden we dit natuurlijk niet aan ons voorbij laten gaan en we hebben dan ook onze uiterste best gedaan een mooi eerbetoon te geven aan deze universiteit. Dit heeft geresulteerd in een uitgave van Ex Tempore die net wat anders is dan jullie van ons gewend zijn. In plaats van het enkel benaderen van anderen om artikelen voor ons te schrijven is de redactie dit keer zelf in de pen geklommen. Dit heeft een mooie oogst opgeleverd van interessante stukken over onze universiteit en (niet te vergeten) stad.

De editie begint met een overzicht van Nijmegen in de afgelopen tien decennia. Hierin schetsen onze redactieleden Pepijn Trienekens, Kees Buijs en Emma Zijp aan de hand van een aantal opvallende en karakteristieke gebeurtenissen de geschiedenis van deze stad aan de Waal. Hierna volgens twee papers van bachelorstudenten Yvonne van der Beek en Laura in 't Hout. Van der Beek heeft onderzoek gedaan naar de meningen van een aantal Nijmeegse inwoners over de geallieerden voor en na het bombardement van 22 februari. In 't Hout heeft een heel ander onderzoek gedaan: zij heeft gekeken naar het Nijmeegse stoplichtenbeleid in de periode 1955-1959.

Hierop volgen drie *Tijlloze titels*. Mirjam Groen-Vallinga, Marit Monteiro en Jakob Jung bespreken drie werken uit de afgelopen eeuw die kenmerkend zijn geweest voor hun specifieke onderzoeksveld. Hierop volgt een interview. Onze redacteurs Bart van Duijvenbode en Rens Gilissen zijn langs geweest bij Joost Rosendaal. Ze spraken met hem over zijn studietijd, levensloop en bezigheden bij verschillende historische studentenbladen. Vervolgens bespreken redactieleden Chris Bekkenk en Bram Takken een aantal alumni van de Radboud. Soms geschreven door de alumnus zelf, soms op basis van beschikbare informatie over de besproken persoon. De editie wordt afgesloten met de rubriek *Uit het archief*, waarin Annelore Lam, Jetze Boon en Jessica Vogels voor elk decennium een opvallend en kenmerkend archiefstuk bespreken. De selectie van deze archiefstukken is dusdanig gemaakt, dat ze een aantal voor studenten relevante maatschappelijke vraagstukken onder de aandacht brengen. Onderwerpen die de afgelopen honderd jaar zijn opgekomen en veelal nog steeds spelen in het Nijmeegse studentenleven van tegenwoordig.

Al met al is het een goed gevulde editie geworden, die een poging waagt eer te doen aan de geschiedenis van onze universiteit en de stad Nijmegen. We hopen dat het een mooie afsluiting vormt van de afgelopen honderd jaar én de lustrumviering. Graag willen we iedereen die aan deze editie heeft bijgedragen bedanken. Enkel dankzij hun inzet en enthousiasme is deze Ex Tempore tot stand gekomen. Veel leesplezier!

Geachte lezer,

Draagt u Ex Tempore een warm hart toe? Wilt u ons helpen voorkomen dat ons blad zelf geschiedenis wordt? Heeft u een centje waar u graag zo snel mogelijk van af komt? Wordt dan (een nog betere) vriend van Ex Tempore!

U hebt het vast gemerkt, de historische inflatie van de afgelopen maanden is in alle lagen van de samenleving voelbaar. Een sector die bijzonder hard is geraakt is de papierindustrie; iets wat een onmisbare bijdrage levert aan het drukproces van ons blad. Om ons hoofd boven water te houden zijn we hierdoor genoodzaakt om nieuwe fondsen te werven.

We hebben van alles overwogen. Iets wat we absoluut niet willen is het verder verhogen van onze abonnementsprijzen. We hechten enorme waarde aan de toegankelijkheid van kennis en hierom streven we ernaar onze prijzen in deze turbulente periode stabiel te houden. Ook adverteren ligt ingewikkeld, gezien dit zwaar afhangt van de welwilligheid van meerdere partijen. Dit is dan ook geen volledige oplossing voor deze huidige uitdaging. Maar, wat zou dan wel uitkomst kunnen bieden? Vanuit dit vraagstuk zijn we bij u beland, de vriend van Ex Tempore.

Mocht Ex Tempore gedurende haar veertigjarige bestaan een plek in uw hart hebben veroverd waardoor u een klein aalmoes voor ons kunt missen, dan zouden we u nog jaren dankbaar zijn. U zou een helpende hand zijn voor de studentvrijwilligers, de jonge publicerende historici en uiteraard uzelf, met jaren aan vreugde door ons prachtige leesmateriaal.

Wilt u ons voor langere tijd sponsoren? Dan kunt u een e-mail sturen naar etvt@student.ru.nl. Een eenmalige gift kunt u overmaken naar NL77 INGB 0008 1693 32. Het spreekt voor zich, maar al de geworven fondsen worden exclusief gebruikt voor het bestaan van Ex Tempore. Wij hebben als blad geen winstoogmerk en al onze redacteurs zijn vrijwilligers. Bedankt voor de steun.

Met hartelijke groeten en op nog vele jaren,

De redactie van Ex Tempore.

Wanneer men over de geschiedenis van de Radboud Universiteit schrijft kan een bespreking van de geschiedenis van Nijmegen natuurlijk niet achterblijven: stad en universiteit hebben de afgelopen honderd jaar immers veel betekenis voor elkaar gehad. In deze rubriek zal steeds per decennium één thema worden uitgelicht dat van belang is geweest voor de geschiedenis van de stad. Dit thema past steeds binnen de brede geschiedenis van Nederland met unieke omstandigheden en gebeurtenissen voor de stad Nijmegen.

Jaren 20: Een Roomse Overwinning

In aanloop naar de stichting van de Rooms Katholieke Universiteit werd deze oprichting al door de bisschoppen van Nederland benoemd tot ‘een van de voornaamste gebeurtenissen in onze vaderlandse kerkgeschiedenis.’¹ Het nieuws werd ver verspreid en lovend ontvangen door katholieken.

Afbeelding 1: De opening van de Radboud Universiteit met rechts het hoofdgebouw (Nijmegen 1923).
Bron: Fotocollectie Regionaal Archief Nijmegen, doc.nr. F9267.

Het centrum van Nijmegen was op woensdag 17 oktober 1923 veranderd in een feestelijke plek waar tal van katholieken uit het hele land zich verzamelden. Zij wilden allemaal getuige zijn van de officiële opening van de Rooms Katholieke Universiteit op het Keizer Karelplein dat destijds het grootste en deftigste plein van de stad was.² Dit naar Karel de Grote, de keizer van het Heilig Roomse Rijk, vernoemde plein was dan ook de meest toepasselijke locatie voor de opening van de eerste door katholieken gestichte universiteit.

Waarom deze universiteit werd gesticht, maar vooral waarom dit zo belangrijk was voor katholiek Nederland, ligt volgens historicus L.J. Rogier (1894-1972) al bij het begin van de Reformatie en de Nederlandse Opstand in de zestiende eeuw, omdat in de daarop volgende eeuw het katholieke volk van Nederland werd weggezet en behandeld als tweederangs ten opzichte van

1 J. Brabers, *Een kleine geschiedenis van de Radboud Universiteit* (Nijmegen 2021) 7.
2 Brabers, *Een kleine geschiedenis van de Radboud Universiteit*, 7.

de gereformeerde kerk, die op dat moment dominant geworden was.³ Katholieken mochten hun geloof niet langer in het openbaar belijden en kwamen niet meer in aanmerking voor openbare ambten.⁴ In de negentiende eeuw werd de mogelijkheid voor emancipatie van het katholicisme geboden, met onder meer het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie (1853) als een sleutelmoment, maar de sociaal-culturele emancipatie van de katholieken had meer tijd nodig. In dit sociaal-culturele proces was de oprichting van de Rooms Katholieke Universiteit voor veel katholieken een bevrijdende gebeurtenis.

De gemarginaliseerde positie van de Katholieken had verschillende gevolgen die die eraan bijdroegen dat een eigen universiteit op zich liet wachten.⁵ Zo hadden zij een financieel lastige positie doordat bijzondere universiteiten geen subsidie konden krijgen van de overheid. Daarom waren zij genooddaakt om gebruik te maken van zelf gegenereerd of verkregen kapitaal. Daarnaast werden de plannen actief tegengewerkt door de protestantse gemeenschap. Zo ontstond zelfs in de eerste maanden van 1923, het jaar van de oprichting, een aanzienlijke verdeeldheid onder de Nijmeegse ingezetenen tussen de voor- en tegenstanders van de universiteit.⁶ De niet-katholieken zagen al langere tijd hoe de roomsen zich omhoog werkten en wilden hier onder andere door het verzamelen van handtekeningen een stokje voor steken. Op 13 februari 1923 viel in het Overijsselsch Dagblad het volgende te lezen: ‘Notabele niet-katholieke ingezetenen van Nijmegen hebben zich met een adres gericht tot Ged. Staten van Gelderland, waarin wordt verzocht het Raadsbesluit betreffende de R. Kath. Universiteit niet goed te keuren. Op adhaesie-betuigingen worden de ingezetenen van Nijmegen handtekeningen verzameld.’⁷ De katholieken reageerden hierop door hun eigen handtekeningenactie te starten. De roomsen wisten uiteindelijk de meeste handtekeningen te verzamelen. Nu de oprichting van een rooms-katholieke universiteit in aantocht was, trad de verdeeldheid tussen geloofsgemeenschappen op in talloze andere krantenstukken en tijdschriften.

Dit verleden en deze strijd tussen geloofsovertuigingen maakten dat de uiteindelijke komst van een rooms-katholieke universiteit zo nodig en zo speciaal was. Zoals Brabers ook al concludeerde: ‘Op 17 oktober 1923 geschiedde rechtvaardigheid en werd een triomf behaald, zo was het gevoel, een triomfbovendien op eigen kosten. Vandaar dat weergalozе feestgedruis.’⁸

3 L.J. Rogier, *Katholieke Herleving. Geschiedenis van Katholiek Nederland sinds 1853* (’s-Gravenhage 1956).
4 Brabers, *Een kleine geschiedenis van de Radboud Universiteit*, 9.
5 Ibidem, 15.
6 Ibidem, 17-21.
7 ‘R. K. Universiteit’, *Overijsselsch Dagblad* (13 februari 1923).
8 Brabers, *Een kleine geschiedenis van de Radboud Universiteit*, 21.

Jaren 30: Werkverschaffing en 'De Bloedkuul'

De crisis van de jaren 1930 ofwel de Great Depression ontstond als gevolg van de ongekend snel kelderende aandelenkoersen op Wall Street, beter bekend als de beurscrash van 1929. Deze had namelijk een bankencrisis en een internationale schulden crisis als gevolg. Deze crisis zou het gehele decennium voelbaar blijven en grote gevolgen hebben voor de werkloosheid. Dit resulteerde uiteindelijk in de invoering van de werkverschaffingsprojecten door de Nederlandse overheid.

Tijdens deze crisis werden vakbonden wederom actief in Nijmegen en in november 1930 dienden zij dan ook samen met de Sociaal Democratische Arbeiders Partij (SDAP) een verzoek in aan Burgemeester & Wethouders (B&W) van Nijmegen om zowel de sociale uitkeringen te verhogen als de werkverschaffingsprojecten uit te breiden en de lonen daarvan te verhogen.¹ Al in de jaren twintig en ver daarvoor kende Nederland een groot aantal werkverschaffingsprojecten, maar door de hoge werkloosheid steeg het aantal projecten in de jaren dertig als nooit tevoren. De omstandigheden en lonen waren echter al jaren een punt van kritiek.

Zo waren de lonen van de tewerkgestelden zelfs lager dan de uitkeringen. De Rijkssteunregeling, die voor een lagere uitkering en slechte werkomstandigheden zorgde, had grote gevolgen voor de tewerkstelling van werklozen.² Zo kon de minister van Sociale Zaken gemeenten als Nijmegen verplichten om werklozen naar projecten elders in het land te sturen, tot ergernis van de gedeputeerden. Deze vorm van werkverschaffing leidde tot veel protesten van tewerkgestelden.³ Zij werden gehoord in 1934 en deze vorm werd stopgezet waardoor de meeste projecten in de directe omgeving van Nijmegen zouden plaatsvinden. Het bekendste werkverschaffingsproject in Nijmegen was de aanleg van stadspark de Goffert en het Goffertstadion, die in de volksmond als 'de bloedkuul' bekend stond.⁴ Al in 1921 werd het gebied van meer dan zestig hectaren, dat dezelfde naam droeg als de boerderij De Goffert die hierop gevestigd was, aangekocht door de Gemeente Nijmegen.⁵ Deze was in eerste instantie bedoeld als toekomstig woongebied, maar in 1931 besloot de Raad om een gedeelte te

1 Noviomagus.nl – Economische crisis, <https://www.noviomagus.nl/svan/expositie/economische-crisis/> (geraadpleegd 18 juni 2023).

2 Huisvandenijmeegesegeschiedenis.nl – Commissie werkverschaffing, https://www.huisvandenijmeegesegeschiedenis.nl/info/Commissie_werkverschaffing (geraadpleegd 18 juni 2023).

3 Ibidem.

4 Noviomagus.nl – Economische crisis, <https://www.noviomagus.nl/svan/expositie/economische-crisis/> (geraadpleegd 18 juni 2023).

5 Huisvandenijmeegesegeschiedenis.nl – Stichting Stadspark de Goffert Nijmegen, https://www.huisvandenijmeegesegeschiedenis.nl/info/Stichting_Stadspark_de_Goffert_Nijmegen (geraadpleegd 18 juni 2023).

veranderen in een publiekelijk bosterrein. Mede door de grote werkloosheid veranderde dit plan echter weer in 1933. Plantagemeester J.H. Schmidt kreeg toen samen met stedenbouwkundige Ir. A. Siebers, die voor het vorige plan ook aangesteld was, de opdracht van B&W om een plan te maken voor een groot recreatiepark als werkverschaffingsproject.⁶ Dit plan bevatte onder andere een grote speelweide, hertenkamp, vogelpark, kinderboerderij, bijenstal, openluchttheater, tennisbaan, siertuin, sportveld, theeschenkerij en stadion. Op 24 januari werd het plan tot slot goedgekeurd door minister van Sociale Zaken, J.R. Slotemaker de Bruïne, waardoor de aanleg van het Goffertpark in de loop van dat jaar als werkverschaffingsproject kon beginnen.⁷ Dit grote plan bleek een tijdrovende klus van viereneenhalf jaar waarbij iedere week gemiddeld 163 mensen aan het werk waren. De duur van het project werd daarbij niet bevorderd door het feit dat al het werk met de hand gedaan moest worden met het oog op werkverschaffing.

De meest spectaculaire maar ook slopende klus was het uitgraven van het voetbalstadion.⁸ Deze grote kuil, waarin het Goffertstadion verdiept werd aangelegd, moest met schop en bats gegraven worden, wat de verplaatsing van een miljoen kubieke meter grond betekende. Door dit zware fysieke arbeid staat het Goffertproject onder de oudere Nijmegenaren nog steeds bekend als 'De Bloedkuul' en heeft 'werkverschaffing' tot op de dag van vandaag een nare bijmaak. De ruim vier jaar van arbeid resulteerde uiteindelijk in de opening van het nieuwe Goffertpark voor publiek op 8 juli 1939.⁹

Afbeelding 2: Arbeiders aan het werk in de Goffert (Nijmegen 1937). Bron: Fotocollectie Regionaal Archief Nijmegen, doc.nr. F46202

6 Ibidem.

7 Erfgoed-knhm-arcadis.nl – 1935: Stadspark de Goffert Nijmegen, <https://www.erfgoed-knhm-arcadis.nl/icoonprojecten/1935-stadspark-de-goffert-nijmegen/> (geraadpleegd 18 juni 2023).

8 Ibidem.

9 Erfgoed-knhm-arcadis.nl – 1935: Stadspark de Goffert Nijmegen, <https://www.erfgoed-knhm-arcadis.nl/icoonprojecten/1935-stadspark-de-goffert-nijmegen/> (geraadpleegd 18 juni 2023).

Jaren 40: Gebombardeerd

“Na ruim een half uur wilde ik doorlopen, maar een van de jongens, Stuart, zei dat hij nog even van de toren wilde genieten, omdat die morgen wel weg kon zijn.”

Zo liepen Wout Kersten en zijn collega's op dinsdagochtend 22 februari 1944 vanuit Wijchen richting Lent waar zij werkten bij Thermion. Normaal gesproken gingen zij met de bus naar Lent, maar deze ochtend was de bus niet gekomen en hadden ze moeten lopen. Die middag waren er vliegtuigen gezien in Arnhem en Enschede, waarna de mensen uit Wijchen verlof kregen om richting huis te gaan.¹ Toen Wout Kersten en zijn collega's tien minuten later weer op de Waalbrug liepen richting huis, vlogen de vliegtuigen over. Ze lieten als eerste hun radar-verstorende aluminiumsnippers vallen, waarna de lading bommen kwam. De groep ging op het wegdek van de brug liggen en vanaf daar zagen ze het bombardement op Nijmegen. *“We hebben daar gelegen tot het stof zo ver was opgetrokken dat we het silhouet van de stad weer konden zien, ditmaal dramatisch veranderd. Alle torens waren weg.”*²

Afbeelding 3: De door het bombardement verwoeste binnenstad (Nijmegen 1944). Bron: Fotocollectie Regionaal Archief Nijmegen, doc.nr. F67956.

De eerste bommen vielen iets voor half twee die middag, juist ongeveer tien minuten na het einde van het eerste luchtalarm dat werd afgegeven voor de vliegtuigen die Arnhem hadden gebombardeerd.³ De Grote Markt werd als een van de eerste plekken geraakt. Hierna volgden onder andere de Steven-

- 1 Bart Janssen, *De pijn die blijft: ooggetuigenverslagen van het bombardement van Nijmegen 22 februari 1944* (Amsterdam 2005) 569.
- 2 Janssen, *De pijn die blijft*, 570.
- 3 Joost Rosendaal, *Nijmegen '44. Verwoesting, verdriet en verwerking* (Nijmegen 2009) 24.

storen, het station en stationsplein, waar in totaal meer dan honderd doden vielen. Hier stonden verschillende voertuigen vol mensen klaar voor vertrek na de vertraging die ze door het eerste luchtalarm hadden opgelopen. De impact op het stationsgebouw viel in de eerste instantie mee, maar deze is later in een brand verwoest.⁴ Een van de meest tragische gevallen is de kleuterschool aan de huidige Marikenstraat die geraakt werd. Hier kwamen vierentwintig kinderen en acht zusters om het leven in het instortende gebouw.⁵ Tegenwoordig staat er op de plek van deze school, aan het Raadhuisshof in de binnenstad, een schommel ter herinnering aan de toen gestorven kinderen.

Het bombardement liet een verwoeste binnenstad achter. In totaal zijn die dag uit de Amerikaanse vliegtuigen 144 brisantbommen van 500 pond en 426 fragmentatiebommen van 20 pond op de stad gevallen.⁶ Door deze bommen en de daaropvolgende branden, kwamen tegen de achthonderd mensen om het leven en werden bijna 1250 gebouwen verwoest.⁷ Na het bombardement was de oorlog in Nijmegen nog niet voorbij. Ten tijde van de bevrijdingsgevechten en de beschietingen van Nijmegen werd nog veel van de stad verwoest. Een half jaar lang werd Nijmegen, nadat het een frontstad was geworden door de mislukking van operatie Market Garden rondom Arnhem, veel gebombardeerd en bestookt met granaten.⁸

Nijmegen heeft dus veel geleden onder het geweld van de Tweede Wereldoorlog. In mei 1945 werd duidelijk dat in Nijmegen in totaal ongeveer 2200 burgers als gevolg van al het oorlogsgeweld zijn gestorven. Wat betreft de naoorlogse stad: 85% van de binnenstad lag in puin en er waren ongeveer 5000 gebouwen verwoest. Ongeveer 10.000 mensen hadden hun woning verloren.⁹ Meer dan 20% van de totale woningvoorraad van Nijmegen werd tijdens de oorlog volledig verwoest of raakte zwaar beschadigd en was aan sloop toe.¹⁰

Uiteindelijk heeft de Tweede Wereldoorlog de stad wezenlijk veranderd. Tijdens de hierop volgende wederopbouwperiode zou veel hersteld worden, maar Nijmegen zou nooit meer hetzelfde zijn.

- 4 Rosendaal, *Nijmegen '44*, 27-30.
- 5 Ibidem, 27.
- 6 Janssen, *De pijn die blijft*, 22.
- 7 Rosendaal, *Nijmegen '44*, 45, 80.
- 8 Ibidem 134-143.
- 9 Janssen, *De pijn die blijft*, 27; Joosje van Geest, 'Compromis of balans? De wederopbouw van Nijmegen', in: Koos Bosma (red.) *Een geruisloze doorbraak. De geschiedenis van de architectuur en stedenbouw tijdens de bezetting en wederopbouw van Nederland* (Rotterdam 1995) 387.
- 10 Alexander van Kessel, 'Bestuur en politiek in de twintigste eeuw. Van 'Monnikendam' tot 'Havana aan de Waal'', in Jan Brabers (red.), *Nijmegen. Geschiedenis van de oudste stad van Nederland. Negentiende en twintigste eeuw* (Nijmegen 2005) 556.

Jaren 50: Herrezen

Wanneer je goed rondkijkt in de Nijmeegse binnenstad zal het je opvallen dat het er stikt van de vergane moderniteit van de jaren '50. Van het middeleeuwse centrum zijn nog enkele resten te bespeuren, maar in de binnenstad overheerst de stijl van de wederopbouw. Een mooi contrast bestaat bijvoorbeeld op de Grote Markt, waar aan de ene kant het prachtige Waaggebouw staat en daar tegenover Grote Markt 1-3, een monument uit de wederopbouw waar nu onder andere een Jumbo in gevestigd is.

Het bombardement en ander oorlogsgeweld hadden veel van de binnenstad platgelegd of zwaar beschadigd. Nijmegen was een van de zwaarst getroffen steden in Nederland.¹ Dit was natuurlijk een vreselijke situatie, maar het bood wat betreft de wederopbouw van de kern ook veel mogelijkheden. Nijmegen kon in één klap van een enigszins vervallen oud centrum, de moderne wereld van de jaren '50 in.

Bij de gemeente werden meerdere plannen gemaakt voor de wederopbouw. Het eerste plan door architect en stedenbouwkundige A. Siebers richtte zich voornamelijk op het herstellen van de verloren gebouwen waardoor zoveel mogelijk van de historische gebouwen terug zouden komen. Kritiek hierop was voornamelijk de slechte bereikbaarheid voor auto's, wat wel een belangrijke kernwaarde moest worden voor de nieuwe stad. Een tweede plan werd gemaakt door stedenbouwkundigen B. Fokkinga en P. Verhagen. Hierin moest Nijmegen vrijwel volledig een moderne stad worden met goede bereikbaarheid, veel centrale pleinen en moderne architectuur. Hierop werd alleen aangemerkt dat zowel in het eerste als in het tweede plan er te weinig aandacht was voor het winkelen en de Grote Markt. Uiteindelijk werd gekozen voor een compromisplan.²

Belangrijke oude gebouwen zoals de Stevenskerk en het stadhuis werden in dit plan in hun oude glorie hersteld, maar andere delen werden de toekomst ingetrokken. Het aandeel van straten en pleinen in de stad werd vergroot tot twintig procent, wat verbreding van de straten en nieuwe pleinen voor bijvoorbeeld het parkeren van het toenemende aantal auto's betekende. In het nieuwe moderne plan werden ook de woonfuncties in het centrum teruggedrongen om plaats te maken voor meer centrumfuncties, zoals winkels en horecagelegenheden. Woningen werden in het centrum alleen teruggebouwd op de verdiepin-

1 Anita Blom, 'Wederopbouwkeren. Nijmegen binnenstad' in: Anita Blom (red.) *Atlas van de wederopbouw, Nederland 1940-1965: ontwerpen aan stad en land* (Rotterdam 2013) 125.

2 Blom, 'Nijmegen binnenstad', 125; Joosje van Geest, 'Compromis of balans? De wederopbouw van Nijmegen' in: Koos Bosma (red.) *Een geruisloze doorbraak. De geschiedenis van de architectuur en stedenbouw tijdens de bezetting en wederopbouw van Nederland* (Rotterdam 1995) 385-389.

gen.³ De stad kreeg een modernere uitstraling waarbij toch nog een deel van het historische karakter behouden bleef.⁴

De goedkeuring en uitvoering van deze plannen kwam allemaal maar langzaam op gang. Pas na lange discussie werd dit compromisplan opgemaakt. In mei 1947, dus twee jaar na het einde van de oorlog, werd het plan voor de wederopbouw van de binnenstad door de gemeenteraad goedgekeurd. Dit betekende alleen nog niet dat met de uitvoering van het plan begonnen kon worden. In Den Haag was namelijk besloten dat de Rijksoverheid goedkeuring moest afgeven voor de wederopbouwplannen van de gemeenten, wat pas in 1950 gebeurde voor Nijmegen.⁵ Zo kwam het dat in 1949 de voorzitter van de Stedenbouwkundige Adviescommissie de binnenstad nog omschreef als 'een troosteloze puinhoop'.⁶

De verkiezing van een nieuw college van Burgemeester en Wethouders in de jaren hierna versnelde de wederopbouw aanzienlijk. Dit werd ook geholpen door de financiering die sinds 1952 vanuit de Rijksoverheid kwam voor de wederopbouwprojecten in de kern.⁷ Er werd niet alleen gebouwd in de binnenstad, maar de stad werd ook uitgebreid. Nieuwe woonwijken verschenen tegen het eind van de jaren vijftig in Hatert, Hees en Neerbosch, om het tekort dat was ontstaan aan te vullen. Veel sociale woningbouw projecten met de in die tijd populaire wijkgedachte werden uit de grond gestampt. Deze wijkgedachte hield in dat de nieuwe wijken een zekere zelfstandigheid kregen met eigen winkels, scholen en andere voorzieningen.⁸

In 1954, tien jaar na de bevrijding van Nijmegen, werd over de wederopbouw gezegd: 'Met welk liefde zijn er oude gebouwen en stadsbeelden hersteld, en met welk durf en vanzelfsprekendheid zijn nieuwe straten en pleinen geschapen en werd moderne architectuur toegepast.'⁹ Ondanks het feit dat veel projecten toen nog in volop in aanbouw waren vierde de gemeenteraad twee jaar later het einde van de wederopbouwperiode.¹⁰ Het resultaat: veel elementen die nog altijd goed te zien zijn in de binnenstad.

3 Van Geest, 'Compromis of balans?', 389.

4 Blom, 'Nijmegen binnenstad', 127.

5 Alexander van Kessel 'Bestuur en politiek in de twintigste eeuw. Van 'Monnikendam' tot 'Havana aan de waal'', in: Jan Brabers (red.), *Nijmegen. Geschiedenis van de oudste stad van Nederland. Negentiende en twintigste eeuw* (Nijmegen 2005) 557.

6 Van Kessel, 'Bestuur en politiek', 557.

7 Ibidem, 558.

8 Paul Ekkers & Ties Ganzevles 'Ruimtelijke ontwikkeling in de negentiende en twintigste eeuw', in: Jan Brabers (red.), *Nijmegen. Geschiedenis van de oudste stad van Nederland. Negentiende en twintigste eeuw* (Nijmegen 2005) 28.

9 Van Geest, 'Compromis of balans?', 392.

10 Van Kessel, 'Bestuur en politiek', 558.

Jaren 60 en 70: De tocht naar de Vierdaagsefeesten

Het vitale Nijmegen is een oude stad in rep en roer; muziekevenementen, festivals en bierfeesten zijn elk onderdeel van de dagelijkse gang van zaken. Iedere zomer komt deze stadse vitaliteit in volle glorie naar voren. In de derde week van juli wordt het centrum omgebouwd tot een van de grootste festivalterreinen van Europa. Het is een week waarin de stad haar cultuur, sportiviteit en inwoners tentoonstelt aan honderdduizenden gasten. Deze festiviteiten betreffen, uiteraard, de Nijmeegse Vierdaagsefeesten, een uniek fenomeen met een bijzonder verleden.

Hoewel de nu onmisbare Vierdaagsefeesten pas bestaan sinds 1970, werden de Vierdaagsetochten toen al decennialang gelopen. In de jonge jaren van de twintigste eeuw vond de Vierdaagse niet enkel plaats in Nijmegen, maar was het een jaarlijks rondtrekkend wandelevenement georganiseerd door de Koninklijke Nederlandsche Bond voor Lichamelijke Opvoeding (hierna: KNBLO).¹ De eerste Nijmeegse editie vond plaats in 1912, waarna het al snel populariteit verkreeg vanwege de stadse gastvrijheid. Deze populariteit leidde tot een toenemende Nijmeegse dominantie in het nomadische sportevenement, zodanig dat dat Nijmegen sinds 1925 een onofficieel monopolie heeft op de wandeltochten. In de daaropvolgende decennia zou deze stadse populariteit slechts toenemen.²

Pas in de jaren zestig staakte de groei en begon het aantal wandelaars geleidelijk af te nemen. Om te voorkomen dat het KNBLO de Vierdaagse zou verplaatsen werd onder leiding van Nico Grijpink het Actie Comité Binnenstad Nijmegen opgericht. Grijpink vond dat er best wat meer rond de vierdaagse zou mogen gebeuren, bijvoorbeeld door feestelijke activiteiten. Deze missie van het comité uitte zich uiteindelijk in de eerste Vierdaagse-gebonden zomerfeesten in 1970 (pas in 1998 werd de naam officieel veranderd naar 'Vierdaagsefeesten').³ Het werd een carnaval-achtig spektakel dat leidde tot een hernieuwde populariteit van de Nijmeegse Vierdaagse.⁴

De successen van de zomerfeesten waren groter dan Grijpink en het Comité ooit hadden kunnen dromen. Na een gezellige, maar summiere eerste editie ontstonden er in de opvolgende jaren steeds meer gebouwen die tot jaarlijkse stadse tradities zouden uitgroeien.⁵ Zo werd in 1971 de eerste befaamde en spectaculaire vuurwerkshow gelanceerd, welke alleen al bijna evenveel kost-

1 Marjolein van Rotterdam, *Via Gladiola. 100 jaar Vierdaagse ten voeten uit* (Utrecht 2009) 14-16.

2 Jan Brabers, 'Stad in beweging, 1900-1985' in: Idem, *Nijmegen. Geschiedenis van de oudste stad van Nederland. Negentiende en twintigste eeuw* (Wormer 2005) 377-466, aldaar 432-433.

3 Ibidem, 462-463; Rotterdam, *Via Gladiola*, 86-87.

4 Rotterdam, *Via Gladiola*, 86.

5 Brabers, 'Stad in beweging', 463.

Afbeelding 4: Jan Cloosterman, een standwerker, bezig tijdens de zomerfeesten met een stand-werk-concours (18-07-1974). Bron: Fotocollectie Regionaal Archief Nijmegen, doc.nr. F54920.

te als de hele zomerfeesten van 1970. Dit vuurwerkspektakel was de klapper van de festiviteiten en zou in de komende jaren steeds meer bezoekers trekken. In 1972 werd de – nu vergane – traditie van de 'gemotoriseerde modeshow' gestart, met 'mooie auto's, mooie vrouwen en bloemen'.⁶ Vervolgens werd in 1973 Plein 1944 voor het eerst getransformeerd tot een groot terras met muziek, zon en drankjes. Ook dit is geen hedendaagse gewoonte meer.⁷ Dergelijke acties zouden wandelaar en bezoeker enthousiasmeren en nog jaren onderdeel blijven van het zomerse stadsbeeld. De zomerfeesten werden in dit decennium steeds meer onderdeel van de Nijmeegse identiteit.

Zo kregen de feesten een steeds herkenbaardere vorm in de jaren zeventig. De hele stad werd versierd en overal kwamen kraampjes, podia en evenementen. Het waren onwijze weken waar sport en feest de handen in elkaar sloten

en Nijmegen in het zonnetje werd gezet. Zo waren de jaren zestig en zeventig de vormende jaren van de zomerfeesten. Sindsdien is het uitgegroeid tot een baken van internationale samenkomst en diversiteit. Vanwege de gratis toegang, uiteenlopende muziekgenres en vele activiteiten heeft het festival voor iedereen wel wat te bieden. Dit trekt al decennia een jaarlijks groeiend publiek, waarmee de Vierdaagsefeesten zich hebben gevormd tot het grootste evenement van Nederland en een van de grootste van Europa.⁸

6 Vierdaagsefeesten, terugblikken en aftellen: de eerste 12 edities, <https://www.vierdaagsefeesten.nl/terugblikken-en-aftellen-de-eerste-12-edities/> (geraadpleegd op 17 juni 2023).

7 Ibidem.

8 Vierdaagsefeesten, facts & figures, <https://www.vierdaagsefeesten.nl/facts-figures/> (geraadpleegd op 19 juni 2023).

Jaren 60 en 70: Sociale actie jaren

In de jaren zestig kon de aandacht eindelijk verlegd worden van wederopbouw naar nieuwe maatschappelijke vraagstukken. De economie bloeide en de heersende maatschappelijke problematiek verschoof. Deze verschuiving kwam naar voren in opkomende tegenculturen. Dit waren bewegingen die zich tegen de destijds status quo richtten; zij waren tegen de prestatiecultuur, voor grotere individuele vrijheid en meer identiteitserkenning.¹ Feminisme, de rechten van homoseksuelen en solidariteit met oorlogsgebieden waren elk uitingen van dit nieuwe activisme.

Nijmegen diende als broedplaats voor deze jonge bewegingen. Centra als Diogenes, O'42 en Doornroosje zouden elk thuishavens vormen voor activistische organisaties.² Nijmegen zou in deze jaren dan ook de reputatie verkrijgen als linkse en activistische stad, vooral binnen de Nijmeegse jongerenkringen. Zo zou de Nijmeegse student Ton Regtien de beweging voor de landelijke Studenten Vak Vereniging leiden.³ Later, in 1969, zouden studenten de universiteits aula aan de Wilhelminasingel bezetten. Jonge academici verzezen hiermee als fanatieke veranderingsbetogers.⁴

Dit activisme uitte zich ook in emancipatiebewegingen, zo ook voor vrouwenrechten. De late jaren zestig vormden de startblokken van de tweede feministische golf, een beweging die zowel nationaal als regionaal invloedrijk zou blijken. Een toongevend voorbeeld voor het Nijmeegse feminisme was het cultureel centrum De Feeks aan de St. Anthoniusplaats. Deze organisatie begon als boekenhandel, maar zou uitgroeien tot café, literair salon en broedplaats voor feministische activiteiten. De Feeks was zeker niet de enige Nijmeegse organisatie ter bevordering van vrouwenrechten.⁵ Zo was het tijdschrift *Vrouwentongen* de spreekbuis van dergelijke emancipatoire activiteiten. Een blad van een klein collectief vrouwen die 'zinvolle bijdragen leveren aan het gebeuren binnen vrouwenbewegingen'.⁶ In het tijdschrift werd aandacht besteed aan debatten, recente feministische activiteiten en handwerkplaatsen voor vrou-

1 Dick Houtman, 'Posttraditionele identiteiten tussen essentialisme en relativisme. Over identiteitspolitiek, nieuwe sociale bewegingen en het spook van het postmodernisme', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 3 (2004) 2-4.

2 Huis van de Nijmeegse geschiedenis, Het rode Nijmegen, https://www.huisvandenijmeegsegeschiedenis.nl/info/47_Het_rode_Nijmegen (geraadpleegd op 17-05-2023).

3 Brabers, 'Stad in beweging', 449.

4 Huis van de Nijmeegse geschiedenis, Het rode Nijmegen, https://www.huisvandenijmeegsegeschiedenis.nl/info/47_Het_rode_Nijmegen (geraadpleegd op 17-05-2023).

5 Frances Nijssen, 'De Feeks' in: Hans Timmerman (red.), *70's in Nijmegen. Tien creatieve aksiejaren* (Nijmegen 2007) 86-87, aldaar 86.

6 Lenie Scholten, 'Vrouwentongen' in: Hans Timmerman (red.), *70's in Nijmegen. Tien creatieve aksiejaren* (Nijmegen 2007) 146-147, aldaar 146.

wen.⁷ Het tijdschrift toonde de schaal van de Nijmeegse feministische beweging.

Afbeelding 5: INDRA jongerensoos lidmaatschapkaart (Nijmegen 1973).
Bron: *Lesbisch Archief Nijmegen*.

niet de enige Nijmeegse organisaties die stredden voor homoseksuelen, zo waren er ook organisaties als de Rooie Flikkers of Andra.¹⁰ Met deze actiegroepen was dit decennium het begin van de emancipatoire roze geschiedenis van Nijmegen.

Naast dergelijk inlands sociaal activisme ontstond er een toenemende betrokkenheid met het buitenland. Zo diende Nijmegen, net als veel andere steden, als podium voor protesten tegen de Vietnamoorlog. Tijdens deze protesten werd in 1966 het Vietnam Comité opgericht. Een organisatie die zou uitgroeien tot solidariteitsbeweging met landen waar de Amerikaanse troepen invallen deden, zoals ook Cambodja en Laos. Dergelijke vredesbewegingen zouden in Nijmegen steeds meer grond krijgen.¹¹ Zo ook onder Nijmeegse

7 Ibidem.

8 R.A.N., Stichting Jongeren centrum Doornroosje 1968-1999 (504), inv.nr. 238, Stukken betreffende de samenwerking met de Nijmeegse Jongeren Werkgroep Homofilie Indra, 1974-1975, 'Indra samenwerkingsvoorstel aan Doornroosje' (29-05-1974).

9 Ibidem.

10 Helm de Laat, 'Homo- en lesbo-organisaties', in: Hans Timmerman (red.), *70's in Nijmegen. Tien creatieve aksiejaren* (Nijmegen 2007) 68-69, aldaar 56.

11 Antoon Claassen, 'Vietnam Comité Nijmegen', in: Hans Timmerman (red.), *70's in Nijmegen. Tien creatieve aksiejaren* (Nijmegen 2007) 142-143, aldaar 142.

vrouwen, onder wie in 1980 de beweging Vrouwen voor Vrede Nijmegen werd opgericht.¹²

Deze bewegingen kenmerkten de veelbewogen Nijmeegse jaren zestig en zeventig, een tijdperk vol experimenten, emancipatie en studentenacties. Zo verkreeg Nijmegen haar imago als linkse, activistische en progressieve stad. Een imago dat tot de dag van vandaag standhoudt.

12 Huis van de Nijmeegse geschiedenis, Vrouwen voor Vrede Nijmegen, https://www.huisvandenijmeegsegeschiedenis.nl/info/Vrouwen_voor_Vrede_Nijmegen (geraadpleegd op 18 juni 2023).

Jaren 80: Nijmegen krakersstad

De vroege jaren tachtig werden gekenmerkt door sociale en maatschappelijke onrust. Het was dan ook een moeilijke periode voor Nijmegenaren; er was een economische crisis, een groot woningtekort en een parkeerprobleem.¹ De gemeenteraad plaatste prioriteit bij een nieuwe parkeergarage. Zij zagen in de Piersonstraat de ideale locatie voor de splinternieuwe autostalling, een keuze die zeer controversieel zou blijken.

Dat prioriteit bij een parkeergarage werd gelegd – waarvoor bovendien woningen werden gesloopt – was onacceptabel voor de 18.000 Nijmegenaren in woningnood. Voordat er een parkeergarage kon komen diende de belangen van Nijmegenaren gewaarborgd te worden. Deze frustraties vonden uiting in een groep krakers die in de maand augustus van 1980 diverse panden in de Piersonstraat kraakten. Het fanatisme van deze groep kwam duidelijk naar voren in een interview van 22 januari 1981, hierin stelde een kraker: ‘Al moet heel Nijmegen op zijn kop, die parkeergarage komt er niet.’ In ditzelfde interview kwam ook een strijdlustige houding van de krakers naar voren: ‘Wij hebben er geen twijfel over laten bestaan, dat we niet wijken voor een ontruimingsbevel en ook niet voor de ME.’² Maar voordat de gemeente tot dergelijke politionele acties kon overgaan was er juridische grond nodig. Hiervoor spande de gemeente Nijmegen rond 13 februari 1981 een kort geding aan tegen de krakers, een keuze die leidde tot groeiende nationale aandacht voor de escalerende situatie.³

De krakers traden met deze escalerende situatie toe tot de nationale belevingswereld. Grote landelijke kranten begonnen de krakersoproer in Nijmegen op nauwe voet te volgen, onder andere *De Volkskrant*, het *NRC-handelsblad*, *De Telegraaf* en het *Algemeen Dagblad* zouden de situatie rapporteren. Deze media-aandacht leidde tot een enorme rage, waardoor er uiteindelijk massa’s mensen naar de Piersonstraat trokken. Het publiek was niet alleen maar ondersteunend voor de activisten. Zo berichtte het *Algemeen Dagblad* op 18 februari dat de politie had moeten ingrijpen ter verdediging van de krakers, omstanders zouden met vuurwerk en eieren hebben gegooid.⁴ Bovendien hadden de krakers rond

1 Paul M. M. Klep, ‘De economische en sociale geschiedenis van de twintigste eeuw’ in: Jan Brabers (red.) *Nijmegen. Geschiedenis van de oudste stad van Nederland. Negentiende en twintigste eeuw* (Wormer 2005) 262-375, aldaar 332-335.

2 “‘Geen prestige-object, maar woningen’”, *De waarheid* (22-01-1981), geraadpleegd op Delpher op 19-05-2023, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010377292:mpeg21:p004>.

3 ‘Nijmegen spant geding aan tegen krakers’, *De Volkskrant* (13 februari 1981), geraadpleegd op Delpher op 19-05-2023, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ABCDDD:010878418:mpeg21:p006>.

4 ‘Nijmeegse politie houdt toegestroomd publiek op afstand’, *Algemeen Dagblad* (18 februari 1981), geraadpleegd op Delpher op 19-05-2023, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBPERSON:003056015:mpeg21:p00005>.

Afbeelding 6: J.N., Piersonrellen (Nijmegen 1981). Bron: Fotocollectie Regionaal Archief Nijmegen, doc.nr. F54225.

deze tijd barricades opgezet. Naarmate de situatie escaleerde, groeide de nationale aandacht.

De onrust werd nu dagelijks gerapporteerd door de nationale media, soms met zeer militaristische toon. Zo beschreef *De Telegraaf* de panden op negentien februari als 'een als fort versterkt, veroverd gebied'.⁵ De sfeer werd nog grimmiger toen de Arnhemse rechtbank op twintig februari besloot dat de gemeente gerechtvaardigd was in hun eis dat de krakers de panden moesten verlaten. De omstanders namen vervolgens zwaardere wapens in handen; er werd met flessen gegooid, met een windbuks geschoten en met katapulten geslingerd ter bejegening van de krakers. Er was overigens geen neiging onder de krakers om de strijd te staken. De huizen werden verder gebarriadeerd met prikkeldraad en autobanden.⁶

Het zou als een oorlog worden. Op 23 februari werd om vijf uur 's ochtends de binnenstad afgesloten. De angst voor totale escalatie was duidelijk in de waarschuwing van de politie, zij zouden met scherp schieten als de krakers met molotovcocktails zouden gooien. De gemeentelijke krijgsmacht bestond uit een troepeneenheid van tussen de 2250 en 4000 eenheden. Deze was opgemaakt uit troepen van de ME en marechaussee, welke werden ondersteund door onbewapende tanks. Zo werd er een leger-eenheid op eigen grondgebied ingezet om de krakers uit de panden te drijven.⁷ De troepenmacht bleek voldoende, na een korte strijd werden de laatste krakers verdreven en begon de gemeente met de langverwachte sloop.

Zo leidde het raadsgesteggel rond een parkeergarage en een controversiële locatiekeuze tot een unieke nationale betrokkenheid bij een krakersbeweging

5 'Overleg met Amsterdam over aanpak Nijmeegse krakers. Omwonenden mogen tijdelijk naar hotel', *De Telegraaf* (19 februari 1981), geraadpleegd op Delpher op 19-05-2023 <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011205013:mpeg21:p007>.

6 Wim de Jong, 'Het wordt oorlog. We zijn doodsbang', *Het vrije volk: democratisch-socialistisch dagblad*, (21 februari 1981), Geraadpleegd op Delpher op 19-05-2023, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010960775:mpeg21:p005>.

7 'Gewonden bij veldslag tussen krakers en M.E. Panden gesloopt na ontruiming Nijmegen', *Het Parool* (23 februari 1981), Geraadpleegd op Delpher op 19-05-2023, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ABCDDD:010847343:mpeg21:p001>; 'Vanmorgen 'Complete oorlog' in Nijmegen. Vierduizend man politie in strijd tegen huizenkrakers', *Nieuwsblad van het Noorden* (23 februari 1981), geraadpleegd op Delpher op 19-05-2023 <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011008168:mpeg21:p001>.

in een provinciestad. Nijmegen polariseerde, het leger werd op eigen grondgebied ingezet en tanks reden door de Piersonstraat. Deze situatie heeft zich gevormd tot kenmerkend onderdeel van de recente Nijmeegse geschiedenis en heeft bijgedragen aan de linkse reputatie van de stad. Ter bevestiging van het belang voor de Nijmeegse identiteit zijn er verschillende monumenten opgericht ter herdenking van de bizarre, maar unieke situatie.

Jaren 90: VINEX-locaties. De Waalsprong

De VINEX-locaties werden geïntroduceerd als uitbreidingslocaties voor woningbouw in het kader van de *Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (VINEX)* in de begin jaren 1990.¹ Deze locaties werden aangewezen om tegemoet te komen aan de groeiende vraag naar woningen, die voortkwam uit de explosieve bevolkingsgroei na de Tweede Wereldoorlog. Overigens was het ook bedoeld om de algehele stedelijke ontwikkeling te stimuleren.² De VINEX-locaties werden gekenmerkt door een mix van woningtypen, van eengezinswoningen tot appartementen, wat heeft bijgedragen aan een diverse en levendige bevolkingssamenstelling. Daarnaast was er veel aandacht voor de ruimtelijke kwaliteit en was er ruimte voor betrokkenheid van marktpartijen om aan de vraag te voldoen.³ Het VINEX-beleid betekende een breuk met het groei-kernenbeleid uit de jaren zestig en zeventig, dat erop gericht was plaatsen in de omgeving te laten groeien om de stedelijke bevolkingsdruk op te vangen. Voor Nijmegen waren Beuningen, Druten en Wijchen belangrijke groei-kernen. Eén van deze VINEX-locaties was De Waalsprong, gelegen aan de noordoever van de Waal tegenover het centrum van Nijmegen.

Al in de jaren zestig voorzagen deskundigen een enorme bevolkingsgroei in Nijmegen. Daarom poogde de gemeente om met een plan te komen om te bouwen in de Ooijpolder, later bekend als De Waalsprong. Dit zorgde echter voor een storm aan protesten.⁴ De minister van Volkshuisvesting trok daarom een streep door dit plan. De werkgroep 'Nijmegen-totaal' en het Planologisch Instituut van de Radboud Universiteit kwamen met professor Wissink tot een alternatief: een 'sprong' over de Waal om rondom Lent te bouwen voor maar liefst zestigduizend inwoners. De betogers die voor het behoud van de Ooijpolder pleitten steunden het plan, maar de gemeenten Elst en Nijmegen zagen het niet zitten in verband met het verlies van kostbare grond en een dure tweede Waalbrug. Aan het einde van de jaren tachtig dreigde echter opnieuw een tekort aan bouwgrond waardoor de blik weer viel op het gebied rondom Lent. Ondanks dat enkele dorpelingen vreesden voor het verlies van de dorps-identiteit werden tussen 1996 en 1998 honderden hectaren vrijgemaakt voor woningbouw. Begin 1998 is de gehele Waalsprong grondgebied van Nijmegen. Het plan was als volgt: een stadsdeel bestaande uit vier delen met ieder een

1 Huisvandenijmeegseggeschiedenis.nl – 50 De Waalsprong, https://www.huisvandenijmeegseggeschiedenis.nl/info/50_De_Waalsprong (geraadpleegd 20 juni 2023).

2 Huisvandenijmeegseggeschiedenis.nl – Waalsprong, <https://www.huisvandenijmeegseggeschiedenis.nl/info/Waalsprong> (geraadpleegd 19 juni 2023).

3 Huisvandenijmeegseggeschiedenis.nl – 50 De Waalsprong, https://www.huisvandenijmeegseggeschiedenis.nl/info/50_De_Waalsprong (geraadpleegd 20 juni 2023).

4 Huisvandenijmeegseggeschiedenis.nl – Waalsprong, <https://www.huisvandenijmeegseggeschiedenis.nl/info/Waalsprong> (geraadpleegd 19 juni 2023).

eigen karakter en functie.⁵ Dit waren het Stadseiland met winkelhart, een landschapszone met plassegebied, de woonparken Oosterhout en Ressen in de Betuwe en een bedrijvenpark bij de A15. Even later kwam daar Visveld bij. In de wijken was ruimte voor variatie en creativiteit. Zo gaf de gemeente in sommige straten percelen uit waar men zijn eigen woonhuis mocht ontwerpen.

Hoogstwaarschijnlijk zal De Waalsprong voorlopig de laatste grote Nijmeegse stadsuitbreiding zijn.⁶ Binnenstedelijk bouwen is op het moment de norm ofwel enkel vernieuwing en verdichting binnen de bestaande stad. Nijmegen heeft nog ruimte genoeg voor woningbouw binnen haar stadsgrenzen. Ook binnen De Waalsprong blijft de woningbouw tot op de dag van vandaag doorgaan.

5 Ibidem.

6 Huisvandenijmeegseggeschiedenis.nl – 50 De Waalsprong, https://www.huisvandenijmeegseggeschiedenis.nl/info/50_De_Waalsprong (geraadpleegd 20 juni 2023).

Jaren '00: De Oversteek en de Sunset March

Het project van de stadsbrug de Oversteek was sinds begin 2000 in de maak. Het verkeer rond Nijmegen kon over maar één verkeersbrug; de Waalbrug. Dat zorgde voor enorme verkeersopstoppingen in de hele regio. In de jaren 90 werd voor de meeste mensen duidelijk dat er een extra brug moest komen over de Waal. Hierna werd erg lang door allerlei organisaties en belangengroepen gediscussieerd over waar de brug precies zou komen. Uiteindelijk werd in 2004 gekozen voor zowel een verbreding van de A50 en een stadsbrug op de huidige locatie van de Oversteek.¹

Afbeelding 7: Stadsbrug de Oversteek door Hylke Roodenburg (Nijmegen 2014). Bron: Fotocollectie Regionaal Archief Nijmegen, doc.nr. DF1987.

Hierna begonnen vier bureaus aan het ontwerpen van de nieuwe stadsbrug. Het budget voor de bouw mocht 140 miljoen bedragen, en nog 32 miljoen voor het onderhoud van de komende 25 jaar.² Eind oktober 2009 werden alle ontwerpen ingeleverd en werd gekozen voor het ontwerp van Laurent Ney en Chris Poulissen. Op 23 mei 2011 werd symbolisch met de burgemeester het eerste werk aan de brug verricht.³ Na twee jaar bouwwerkzaamheden werd de nieuwe stadsbrug de Oversteek op 23 november 2013 spectaculair geopend voor het publiek.⁴

Deze handige brug heeft naast een heel praktische functie ook een grote symbolische waarde. Sinds 2014 lopen veteranen elke avond bij zonsondergang van de ene kant naar de andere kant van de Oversteek als eerbetoon aan de geallieerde militairen die zijn gesneuveld bij het oversteken van de Waal tijdens Operatie Market Garden op 20 september 1944. De 48 straatlantaarns op de brug gaan één voor één aan, op wiens tempo de veteranen over de brug lopen.

- 1 C. Verhoeven, *De Oversteek. Een nieuwe Waalbrug voor Nijmegen* (Nijmegen 2013) 13-17.
- 2 Verhoeven, *De Oversteek*, 22.
- 3 Ibidem, 25-26.
- 4 Ibidem, 31.

Telkens als zij bij het volgende licht aankomen, springt deze aan. De straatlantaarns vormen samen het kunstwerk 'Lights Crossing'.

Regelmatig lopen ook andere mensen mee met deze dagelijkse herdenking. Zo komen bijvoorbeeld veteranen uit het buitenland, mensen die een connectie hebben met één van de gesneuvelde militairen of mensen die simpelweg nieuwsgierig zijn en graag mee willen doen aan dit eerbetoon. Zo liep ik zelf samen met twee vrienden op de avond van 28 mei richting de verzamelplek voor deze zogeheten 'Sunset March'. Een van de veteranen die de Sunset March zou leiden was Piet Koremans. Toevallig liep hij deze avond voor de honderdste keer mee. Hij heeft in die honderd keer nog maar één keer alleen gelopen, maar toen was het ook wel echt noodweer, vertelde hij ons. Zelf heeft Piet 36 jaar in het leger gediend, waaronder in Bosnië. Vanaf 2017 woont Piet in Nijmegen en sindsdien heeft hij meegelopen met de Sunset March.

We liepen met acht mensen, twee aan twee, achter hem aan. Precies op het goede tempo leidde hij ons naar de overkant. Als hij bij de volgende lamp was, sprong die aan. Na 48 lampen kwamen we bij een monument met daarop de namen van de gesneuvelde militairen. Hier brachten Piet en de andere veteraan die met ons mee liep (ook genaamd Piet) de eregreet. Het monument staat niet ver van de plek waar de oversteek daadwerkelijk heeft plaatsgevonden.

De brug en het bijbehorende monument zijn samen te zien als eerbetoon aan de geallieerde soldaten die daar tijdens de bevrijding van Nijmegen om het leven kwamen. Met de Sunset March worden zij nog elke avond herdacht. De Oversteek is zowel een prachtig symbool als een praktische toevoeging aan het beeld van Nijmegen.

Jaren 2010 en verder: Uitbreiding en verlies van de universiteit

Al vanaf de eeuwwisseling had de Radboud universiteit de wind in de rug. En kon het bestuur grote stappen zetten wat betreft onderwijs, onderzoek en uitbreiding.¹ Hierbij valt te denken aan zowel de vorming van het UMC St. Radboud uit de Faculteit der Medische Wetenschappen als het academisch ziekenhuis Sint Radboud in 2000. Sinds 2013 wordt dit alles ook wel het Radboudumc genoemd. Daarnaast werd fors geïnvesteerd in computerlokalen en bibliotheken met het oog op onderwijsverbetering.²

Deze ambities komen ook terug in het campusplan. Al sinds de eerste jaren na de eeuwwisseling kent de universiteit veel bouwactiviteiten met onder andere het Radboudumc Researchgebouw.³ In 2017 zijn de werkzaamheden gestart betreffende de grootschalige herordering van de gebouwen van het Radboudumc die in 2030 voltooid moeten zijn, daarnaast worden bestaande gebouwen van de universiteit gemoderniseerd en gerenoveerd.

Naast deze fysieke veranderingen maakte de universiteit ook een symbolische transitie door; het adjectief ‘katholiek’ kwam ter discussie te staan.⁴ In 2004 verdween dit namelijk al uit de naam van de universiteit met het oog op internationalisering; de naam Catholic University bleek niet aantrekkelijk in het buitenland. Ook wilde het bestuur meer eenheid met het Radboudumc uitstralen. Met de keuze voor de benaming ‘Radboud Universiteit’ werden deze problemen uit de wereld geholpen. In 2020 maakte de Nederlandse Bisschoppenconferentie ook bekend dat zij de Stichting Katholieke Universiteit, eigenaar en toezichthouder van de Radboud Universiteit en het Radboudumc, het predicaat ‘katholiek’ zouden ontnemen.⁵ Dit was gevolg van jarenlange onenigheid over de benoeming van bestuursleden, de bisschoppen vonden de voorgedragen kandidaten namelijk niet katholiek genoeg. Zij bleven bij hun punt, wat leidde tot het doorsnijden van de banden tussen de bisschoppen en de universiteit in datzelfde jaar. Gezien hun voorgangers aan de wieg stonden van de universiteit en de hoofdrol die zij in de daarop volgende jaren hadden vervuld, was dit een historische gebeurtenis.

Nieuwe stadsontwikkeling

In de afgelopen jaren heeft Nijmegen veel nieuwe ontwikkelingen doorgevoerd. Zo ook met de realisatie van het lang afgewachte Waalsprong-project. In dit nieuwe stadsdeel wordt op dit moment gebouwd aan circa 12.000 woningen.

- 1 Brabers, *Een kleine geschiedenis van de Radboud Universiteit*, 113.
- 2 Ibidem.
- 3 Ibidem, 115.
- 4 Ibidem, 117.
- 5 Ibidem, 123.

Het is de bedoeling dat hier ruimte komt voor ongeveer 30.000 Nijmegenaren.⁶ Naast de Waalsprong staan er nog veel andere nieuwe ontwikkelingen op de planning voor Nijmegen. Volgens de Omgevingsvisie ‘Stad in beweging’ moeten er tot 2030 weer 10.000 woningen bij, en tussen 2030 en 2040 nog eens 5.000.⁷

Dergelijke ontwikkelingen staan gepland in een aantal focusgebieden. Zo zal het Stationsgebied de komende jaren veel veranderen. Op 21 maart 2023 heeft het college van burgemeester en wethouder voor dit gebied een ontwerp en bestemmingsplan goedgekeurd. Hierin komen nieuwe woningen, hoogbouw, een nieuwe stations ingang, hotels en andere voorzieningen tot uiting. Het hele gebied gaat op de schop.⁸ Verdere grootschalige woningbouw komt op de planning in de Kanaalzone-zuid en de Winkelsteeg bij Dukenburg rondom het Maas-Waalkanaal. Op dezelfde manier als Nijmegen het gebied rondom de Waal beter is gaan ontwikkelen met projecten rond de Waalsprong en het Waalfront, wil de gemeente nu het Maas-Waalkanaal omarmen.⁹ Een ander interessant plan is dat van het Stadseiland. Dit is het eiland Veur-Lent, waar eerst de bouw van ongeveer 250 woningen voor bedacht was, maar na een peiling onder inwoners bleek dat de variant Waalpark meer gewild was. Daarbij zou het eiland worden ingericht als stadspark met horecagelegenheden zonder woningen.¹⁰

De stad Nijmegen zal nog veel veranderen de komende tijd. De huidige woningnood wordt aangepakt, er ligt een nieuwe focus op duurzaamheid en Nijmegen groeit aan alle kanten. Het is niet voor niks dat de nieuwe omgevingsvisie ‘Stad in beweging’ heet.

- 6 Huis van de Nijmeegse geschiedenis – Waalsprong, <https://www.huisvandenijmeegsegeschiedenis.nl/info/Waalsprong> (geraadpleegd op 22 juni 2023).
- 7 Gemeente Nijmegen – Omgevingsvisie Nijmegen 2020-2040 Stad in beweging, <https://www.nijmegen.nl/over-de-gemeente/dossiers/dossier-omgevingswet/omgevingsvisie-nijmegen/> (geraadpleegd op 22 juni 2023).
- 8 Gemeente Nijmegen – Volgende stap in ontwikkeling Stationsgebied, <https://www.nijmegen.nl/nieuws/volgende-stap-in-ontwikkeling-stationsgebied/#:~:text=Het%20stationsgebied%20Nijmegen%20verandert%20de,de%20bewoners%20uit%20Nijmegen%20West> (geraadpleegd 22 juni 2023).
- 9 Gemeente Nijmegen – Toekomstplan Kanaalzone-Zuid/Winkelsteeg, <https://www.nijmegen.nl/over-de-gemeente/dossiers/kanaalzone-zuid/> (geraadpleegd op 22 juni 2023); Nijmegen – Omgevingsvisie 2020-2040, 84-89.
- 10 Gemeente Nijmegen – Plannen Stadseiland, <https://www.nijmegen.nl/nieuws/nieuwsdossiers/plannen-stadseiland/> (geraadpleegd op 22 juni 2023).

Nijmeegse vluchtelingen hulp

Vluchtelingencrisis vormen enkele van de voornaamste politieke kwesties van de eenentwintigste eeuw. Landelijk wordt fanatiek gedebatteerd over de beste aanpak; huisvesting, eerlijke verdeling en internationale samenwerkingen zijn allen onderdeel van landelijke beleidskeuzes. Dergelijke politieke besluiten hebben grote regionale impact. Binnen steden en dorpen moeten de nieuwe inwoners succesvol integreren in regionale dynamieken. In Nijmegen en omgeving zijn verschillende integratieprojecten opgezet om dit soepel te laten verlopen.

Er bestaan diverse lagen van integratie; financiële of juridische hulp, sociale toenadering met de omgeving en wegwijs worden in werk, woning en opleiding zijn allemaal nodig om binnen een nieuwe maatschappij te functioneren. Dit vergt veel inspanning van de betrokken partijen.¹¹ Om hierin te ondersteunen zijn in Nijmegen verschillende organisaties opgericht. Bijvoorbeeld de organisatie Wij'dewereld, zij proberen met gezamenlijke eetmomenten de buurt in contact te brengen met de bewoners van een AZC in Nijmegen Oost.¹² Hiermee tracht de organisatie aan de lokale sociale cohesie bij te dragen door middel van wederzijdse toenadering.

Maar integratie werkt ook op kleinere schaal. Zo zijn er projecten opgesprongen waar vluchtelingen aan een buddy zijn gekoppeld om wegwijs te worden in hun nieuwe woonomgeving. Deze buddy helpt dan bijvoorbeeld met het zoeken van een woning of met overheidszaken als belastingen. Bovendien helpt dit de nieuwe bewoners met het opzetten van een sociaal netwerk waar zij, indien nodig, op kunnen terugvallen.¹³ Er zijn nog vele andere dergelijke organisaties, die elk een eigen bijdrage leveren aan de integratie van vluchtelingen in deze stad.

Zo is Nijmegen continu bezig met de veranderende sociale stadsdynamiek. In de late twintigste eeuw begon dit met emancipatie, activisme en protestbewegingen. Tegenwoordig gaat dit gepaard met, onder andere, integratieprojecten voor vluchtelingen. Dergelijke acties tonen een dynamische stad die optreedt als podium voor sociale ontwikkelingen en openstaat voor verandering.

11 UNHCR De VN-Vluchtelingenorganisatie, <https://www.unhcr.org/nl/wat-wedoen/duurzame-oplossingen/integratie/> (geraadpleegd 20 juni 2023).

12 Wij'dewereld, <https://wij-dewereld.nl/> (geraadpleegd 19 juni 2023).

13 Welcome to Nijmegen, Vluchtelingenwerk (VWN) Support, <https://welcometonijmegen.nl/nl/vluchtelingenwerk-vwn/> (geraadpleegd 18-6-2023).

Het moeten wachten op een groen licht voordat het Keizer Karelplein of de Sint-Annastraat betreden kan worden, is een fenomeen waar menig Nijmegenaar bekend mee is. Terwijl het moeten wachten voor een verkeerslicht nog maar een relatief recente ontwikkeling is. In het jaar 1955 vond er namelijk een primeur plaats in Nijmegen met de plaatsing van het eerste Nijmeegse stoplicht in de stad.¹ De Tweede Wereldoorlog was toen een decennium geleden en in Nijmegen was er een tijdperk van wederopbouw aangebroken. Tijdens deze periode stopte het inwoneraantal niet met groeien. Tussen 1875 en 1970 was deze explosief gestegen van 23.000 naar bijna 150.000 inwoners.² Ook de welvaart steeg en meer inwoners van Nijmegen konden zich hierdoor een personenauto veroorloven.³ Deze twee factoren zorgden samen voor verkeersdruk in Nijmegen en de plaatsing van het eerste Nijmeegse stoplicht was dus binnen het kader van deze ontwikkelingen een begrijpelijke gebeurtenis. Het paste bij de naoorlogse tijdsgeest van Nijmegen.

Naar het Nijmegen van de twintigste eeuw is samen met vele andere steden al onderzoek verricht. De westerse geschiedschrijving van de twintigste eeuw behandelt vooral de materialiteit van de stedelijke infrastructuur. Onderzoek naar de ontwikkeling van infrastructuur en technologie staat hierbij centraal. In het boek *Het staat op straat: straatmeubilair in Nederland* van historici J.R.M. Magdelijns en R.A. van Maarschalkerwaart wordt deze materialiteit onderzocht. Hierin wordt aangetoond hoe met technische hulpmiddelen, zoals verkeersborden, de orde op straat gehandhaafd werd.⁴ Omstreeks 1980 wordt het onderzoeksveld socialer onder invloed van een *social turn*. Daarin wordt de rol van actoren, zoals politici, betreffende stedelijke technologische ontwik-

1 'Het eerste verkeerslicht', *De Gelderlander* (9 november 1955).

2 T. Engelen, 'Leven en dood onder controle. De bevolking in de negentiende en twintigste eeuw' in: Jan Brabers red., *Nijmegen. Geschiedenis van de oudste stad van Nederland. Negentiende en twintigste eeuw* (Wormer 2005) 32-51, aldaar 33.

3 P. M. M. Klep, 'De economische en sociale geschiedenis van de twintigste eeuw' in: Jan Brabers red., *Nijmegen. Geschiedenis van de oudste stad van Nederland. Negentiende en twintigste eeuw* (Wormer 2005) 262-375, aldaar 275, 294.

4 H. Buiten, *Riool, rails en asfalt. 80 jaar straatruimte in vier Nederlandse steden* (Zutphen 2005) 15.

keling significanter.⁵ Culturele implicaties blijven lange tijd onderbelicht. De *cultural turn* is belangrijk voor het toenemende belang van de culturele context in de stadsgeschiedenis. Diversiteit en de sociale gevolgen van infrastructuur op de lange termijn worden belangrijker in het historisch onderzoek naar de stedelijke infrastructuur.⁶ De materiële en sociale geschiedschrijving blijven daarnaast wel bestaan.

De historici François Bédarida en Anthony Sutcliffe hebben het materiële gecombineerd met een sociaal aspect in hun onderzoek naar Londen en Parijs in de negentiende eeuw. Hierin hebben ze de technische verbetering van installaties op straat, zoals verlichting en waterafvoer, onderzocht.⁷ Meer op de twintigste-eeuwse infrastructuur gericht zijn sociaalhistoricus Peter Baldwin en stadshistoricus Clay McShane. Zij koppelen de verandering van de straat aan de introductie van de auto, waarbij Baldwin onderzoekt hoe de straat transformeerde tot verkeersruimte.⁸ De landschapshistoricus John Allais Jakle en historicus en ex-diplomaat Josef Konvitz zijn ook geïnteresseerd in de geschiedenis van de straat. Jakle pleit voor een verband tussen de ontwikkeling van straatverlichting en het vergroten van de verkeersveiligheid op straat en Konvitz benadrukt het belang van elektrische toepassingen in het proces van straatverandering.⁹ Het proefschrift van de techniekhistoricus Hans Buiten is daarentegen meer een combinatie van de materiële, sociale en culturele aspecten. In *Riool, rails en asfalt. 80 jaar straatruimte in vier Nederlandse steden* tracht hij de wisselwerking tussen technische stelsels en de ontwikkeling in het straatgebruik bloot te leggen voor de periode tussen 1860 en 1940.¹⁰ Buiten koppelt hiermee techniekgeschiedenis aan stadsgeschiedenis, waarbij hij sociaal-politieke en maatschappelijke veranderingsprocessen analyseert met oog voor de beheerders van de straat en de rol van politici daarin.

Waar Buiten zich richt op Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht, focust dit artikel zich op de kleinere stad Nijmegen. Hierbij staat een technische vernieuwing centraal die op het straattoneel verscheen net als de straatverlichting van Jakle en de verkeersborden in *Het staat op straat*, namelijk verkeerslichten. Buiten heeft de beheerders van de straat en de rol van politici besproken, maar in dit artikel staat het gevoerde beleid centraal. Hoe kan het stoplichtbeleid in de stad Nijmegen tussen 1955 en 1969 verklaard worden? Deze vraag wordt beantwoord met behulp van drie deelvragen over waar en wanneer er

5 M. Melosi, 'Urban Infrastructure and the Cultural Turn' in: Sebastian Haumann, Martin Knoll en Detlev Mares eds., *Concepts of Urban-Environmental History* (Bielefeld 2020) 145-154, aldaar 145.

6 Melosi, 'Urban Infrastructure', 148.

7 Buiten, *Riool, rails en asfalt*, 14.

8 Ibidem, 23.

9 Ibidem, 24.

10 Ibidem, 25.

stoplichten geplaatst werden, wie er betrokken waren bij het plaatsen van stoplichten en wat de motieven waren om stoplichten wel of niet te plaatsen.

Voor het beantwoorden van deze vragen is gebruik gemaakt van krantenartikelen en stukken uit het secretariaat van de gemeente Nijmegen betreffende maatregelen in verband met de vrijheid van het verkeer en de veiligheid op wegen. De stukken uit het secretariaat bestaan uit zowel gekopieerde als originele briefstukken die opgesteld zijn tussen 1955 en 1972 en twee bijgevoegde stukken die bestaan uit twee schetsen van de signalisatie van stoplichten in de vorm van een kaart.¹¹ De brieven en de schetsen zijn opgesteld door het college van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen, de gemeentepolitie en firma's die stoplichten leverden.¹²

De stukken worden bewaard in het Regionaal Archief Nijmegen en ze zijn gevonden door het gebruik van verschillende zoektermen. Enkele dossiers bleken hierbij geschikt voor het analyseren van het stoplichtbeleid tussen 1955 en 1969. De briefuitwisselingen in deze dossiers bevatten discussies over de plaatsing van stoplichten, waardoor ze bruikbaar zijn voor dit onderzoek.¹³ De brieven zijn opgesteld door verschillende belangenpartijen en hierdoor kan informatie ontbreken. Dit vormt voor dit onderzoek geen probleem, omdat een andere belangenpartij baat heeft bij het wel benoemen van deze informatie. De schetsen van de stoplichtsignalisatie gaan over de signalisatie in plaats van de plaatsing van stoplichten en de schets van 1966 tot 1969 bleek slechts een planning te zijn.¹⁴ Toch zijn de schetsen bruikbaar voor dit onderzoek, omdat de legenda's de mogelijkheid bieden om te achterhalen welke stoplichten er tot 1966 geplaatst waren en welke verkeerslichten eventueel daaraan toegevoegd werden tussen 1966 en 1969.

Voor de reconstructie van het stoplichtbeleid wordt in dit artikel ook gebruik gemaakt van krantenartikelen afkomstig van de website van het Regionaal Archief Nijmegen. De geanalyseerde artikelen uit *De Gelderlander* doen

11 Regionaal Archief Nijmegen, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1499, briefuitwisselingen over de planningen voor verkeerslichtinstallaties plaatsen, 1963-1972; inv. nr. 1512, briefuitwisselingen over de plaatsing van stoplichten op enkele kruispunten, 1955-1956.

12 Zie bijv. RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1499, brief van de secretaris van het college van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen aan de heer hoofdcommissaris van politie, 9 februari 1966.

13 Zie bijv. RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1499, brief van F. Prick aan het college van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen, 1 november 1965.

14 De schets behoort bij een brief van de hoofdcommissaris van de politie aan het college van Burgemeester en Wethouders. RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1499, Signalisatie van kruispunten. Planning 1966 tot en met 1969, 8 november 1965.

verslag van nieuws uit Nijmegen en omstreken. Het krantenmateriaal bleek minimaal, omdat niet elk stoplicht relevant genoeg was voor een plaats in de krant. Toch zijn de geselecteerde artikelen relevant voor dit onderzoek, omdat ze fungeren als een aanvulling op de schetsen van de signalisatie van stoplichten. Door deze informatie te combineren kan de deelvraag over waar en wanneer stoplichten geplaatst werden secuurder beantwoord worden.

In de bronanalyse van het krantenmateriaal heb ik gezocht naar aanwijzingen die suggereerden waar stoplichten geplaatst werden. Hiermee kan een deel van de geplaatste stoplichten gelokaliseerd worden. In de bijgevoegde schetsen van de briefuitwisselingen worden daarnaast woorden gebruikt in de legenda, zoals bestaande verkeerslichtinstallaties, die helpen bij de lokalisering van de geplaatste stoplichten.¹⁵ Daarnaast bieden de verzenders en ontvangers van de geanalyseerde brieven en wat zij inhoudelijk vertelden de mogelijkheid om inzicht te verkrijgen in de betrokken actoren en de argumentatie voor het wel of niet plaatsen van stoplichten.

Voor de reconstructie van het stoplichtbeleid is het van belang dat alle beweegredenen die meespeelden in het beleid en die het beleid vormgaven geanalyseerd worden. Daarom wordt in de eerste paragraaf onderzocht waar en wanneer er stoplichten geplaatst werden. Vervolgens wordt in de tweede paragraaf uiteengezet wie er betrokken waren bij het plaatsen van stoplichten. Was dat bijvoorbeeld alleen de gemeente of waren meerdere partijen betrokken bij het plaatsen van stoplichten? Wanneer dit uiteengezet is, worden de motieven voor het wel of niet plaatsen van stoplichten onderzocht. De motieven zijn dan beter in hun context te plaatsen, omdat de betrokken partijen onderzocht zijn en het duidelijk is waar de stoplichten geplaatst waren.

Stoplichtplaatsing

Aan de hand van *De Gelderlander* wordt het duidelijk wanneer en waar het eerste stoplicht in de stad Nijmegen werd geplaatst. Het eerste stoplicht verscheen op de kruising tussen Plein 1944, de Molenstraat en de Ziekerstraat in november 1955.¹⁶ Plein 1944 was destijds een centrale plaats in het centrum door de aanwezigheid van een autoparkeerplaats.¹⁷

Tussen deze verschijning en december 1956 waren inmiddels ook stoplichten verschenen aan de Oranjesingel, de Canisiussingel, op de splitsing van de Sint-Annastraat met de Groenestraat, op de kruising tussen Plein 1944, Doddendaal en de Bloemerstraat, op de kruising tussen de Graafseweg en de

15 RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1499, Signalisatie van kruispunten. Planning 1966 tot en met 1969, 8 november 1965; RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1499, Signalisatie van kruispunten. Huidige situatie 1965, 18 november 1965.

16 'Het eerste verkeerslicht', *De Gelderlander* (9 november 1955).

17 Klep, 'De economische en sociale geschiedenis van de twintigste eeuw', 294.

Afbeelding 1: Het eerste stoplicht in Nijmegen dat bediend wordt door een agent op het kruispunt van Plein 1944, de Molenstraat en de Ziekerstraat; *De Gelderlander*; Nijmegen; 9 november 1955; krantenpapier; Regionaal Archief Nijmegen.

Wolfskuilseweg, op het Keizer Karelplein, op het Keizer Traianusplein, de Van der Bruggenstraat, de Prins Bernhardstraat en de kruising tussen de Sint-Annastraat en de Archipelstraat.¹⁸ Hiermee waren minstens 15 kruispunten voorzien van stoplichten aan het einde van 1956.

Na de plaatsing van het eerste stoplicht leek het alsof de verkeerslichten zich als een golf over Nijmegen verspreidden. Dat er van een golf gesproken kan worden, wordt duidelijk aan de hand van een schets van de signalisatie van stoplichten afkomstig uit 1965. Deze schets behoorde bij een brief van de hoofdcommissaris van politie aan het college van Burgemeester en Wetgevers van Nijmegen. Uit de op de kaart getekende 'huidige situatie' van 1965 bleek het dat er op minstens 27 kruispunten verkeerslichten waren geplaatst tussen 1955 en 1965.¹⁹ De stoplichten waren geplaatst op de al genoemde kruispunten en daarnaast waren vooral in het centrum, langs de Sint-Annastraat en langs de Graafseweg,

nieuwe stoplichten verschenen.²⁰ Dus in de tien jaar na de komst van het eerste stoplicht in 1955 was het netwerk van stoplichten in Nijmegen enorm uitgebreid.

Echter bleef het waarschijnlijk niet bij deze stoplichten. Uit een schets van de planning van signalisatie van stoplichten tussen 1966 en 1969 bleek dat er plannen voor het plaatsen van nieuwe stoplichten aanwezig waren. De nieuwe verkeerslichten moesten verspreid over deze jaren geplaatst worden. Zo stond het voor 1966 gepland om 10 kruispunten te voorzien van stoplichten, voor 1967 bestonden er plannen voor 20 kruispunten, in 1968 zouden 19 kruispunten moeten worden voorzien van verkeerslichten en in 1969 zouden daar nog 6

18 'Verkeer op de singels wordt nu met (drempel-)lichten geregeld', *De Gelderlander* (24 augustus 1956); 'Stoplichten!', *De Gelderlander* (31 oktober 1956); 'Verkeerslicht op de kruising Plein 1944', *De Gelderlander* (20 december 1956); 'Vijftien ongelukken op één pechdag', *De Gelderlander* (30 juni 1956); 'Meneer de Redacteur. Veilig verkeer', *De Gelderlander* (11 september 1956); 'Uit het Stadsjournaal', *De Gelderlander* (29 december 1956).

19 RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1499, Signalisatie van kruispunten. Huidige situatie 1965, 18 november 1965.

20 Ibidem.

Afbeelding 2: Burgemeester Charles Huntinx die de stoplichten aan de Oranjesingel en de Canisiussingel in werking stelt; *De Gelderlander*; Nijmegen; 23 juli 1956; krantenpapier; Regionaal Archief Nijmegen.

door een brief te sturen naar het college van B&W van Nijmegen. Hierin werd uiteengezet op welke kruispunten het noodzakelijk was om verkeerslichten te plaatsen volgens de gemeentepolitie.²³ Daarnaast zocht de gemeentepolitie ook uit welke firma's stoplichten konden leveren en plaatsen en welke kosten daaraan verbonden waren door offertes aan te vragen bij verschillende firma's. Dit werd door de gemeentepolitie uitgezocht, zodat ze op het moment dat ze een brief over het aanvragen van stoplichten verzonden naar het college van B&W van Nijmegen, ze meteen advies konden geven over welke bedrijven aan het verzoek om levering konden voldoen en welke kosten daaraan verbonden waren.²⁴

Nadat de gemeentepolitie een verzoek had gedaan, kwam het college in actie. Zij onderhielden contact met de gemeentepolitie en meerdere firma's. Tenslotte moesten ze eerst uitzoeken welk bedrijf aan hun wensen voldeed en daarmee daadwerkelijk geschikt was voor het plaatsen van stoplichten, voordat ze de gemeentepolitie definitief konden inlichten over de goedkeuring of

21 RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1499, Signalisatie van kruispunten. Planning 1966 tot en met 1969, 8 november 1965.

22 'Het eerste verkeerslicht', *De Gelderlander* (9 november 1955).

23 Zie bijv. RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1512, brief van F. Prick aan het college van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen, 1 juni 1955.

24 Zie bijv. Ibidem.

afkeuring van hun stoplichtvoorstel. Verschillende firma's hebben zich voor het plaatsen van verkeerslichten aangeboden in 1955. Dit blijkt uit enkele door het college ontvangen brieven waarin de firma's N.V. EVEA Maatschappij tot exploitatie van elektronische installaties, Automatic Telephone & Electric Co. Ltd. en de N.V. Industriële Maatschappij Gebr. van Swaay zich voorstelden als kandidaten en waarin ze verslag deden van hun kwaliteiten.²⁵ Daarnaast fungeerde N.V. Breukink uit Enschede nog als vierde kandidaat.²⁶ Uiteindelijk heeft het college van B&W van Nijmegen in 1955 besloten dat dit bedrijf de meest geschikte kandidaat was.²⁷ Hiermee werd N.V. Breukink de leverancier voor tenminste een deel van de geplaatste stoplichten tussen 1955 en 1969.

Afbeelding 3: Twee personen die zich bezighouden met de aanleg van een stoplicht aan de Oranjesingel; *De Gelderlander*; 18 juli 1956; Nijmegen; krantenpapier; Regionaal Archief Nijmegen.

25 RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1512, brief van N.V. EVEA aan het college van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen, 14 juni 1955; inv. nr. 1512, brief van J.D.A. Busby aan de burgemeester van Nijmegen, 28 juni 1955; inv. nr. 1512, brief van N.V. Industriële Maatschappij Gebr. van Swaay aan het college van de Burgemeester en Wethouders, 26 oktober 1955.

26 RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1512, brief van de secretaris Meddens aan de N.V. Industriële Maatschappij Gebr. van Swaay, 14 november 1955.

27 Ik heb helaas niet kunnen vinden of dit bedrijf de enige was die stoplichten heeft geleverd aan de gemeente Nijmegen voor de periode 1955-1969. Ibidem.

Uit deze paragraaf kan opgemaakt worden dat stoplichtplaatsing door een combinatie van verschillende partijen werd gerealiseerd. Elke partij had zijn eigen rol in het proces van stoplichtplaatsing, waarbij verschillende onderlinge machtsverhoudingen speelden. Zo bleek het dat de gemeentepolitie een adviserende rol had in plaats van een besluitvormende rol. Deze rol was weggelegd voor het college van B&W. Zij had het laatste woord in de besluitvorming van het wel of niet doorvoeren van bestaande plannen en ook over welke firma de verantwoordelijkheid zou krijgen voor het plaatsen van stoplichten. De firma's hadden dus een beperkte rol in het proces voorafgaand aan de plaatsing. Ze konden hoogstens een offerte leveren die meespeelde in de besluitvorming van het college. Significant werd een firma pas bij de daadwerkelijke levering en plaatsing van de stoplichten.

Argumenten voor en tegen stoplichtplaatsing

Stoplichten waren in Nijmegen op het straattoneel verschenen vanaf 1955.²⁸ In dezelfde periode was de verkeersdrukke toegenomen.²⁹ Deze toenemende drukte had echter als schaduwzijde dat het aantal ongelukken steeg. Zo vonden er tussen 1961 en 1962 wel 2400 verkeersongelukken plaats in Nijmegen.³⁰ Was dit een reden om verkeerslichten te plaatsen? In deze paragraaf worden de argumenten voor het wel of niet plaatsen van stoplichten onderzocht.

Ten eerste was personeelstekort een motief om stoplichten te plaatsen. In de vorige paragraaf werd duidelijk dat de politie betrokken was bij het plaatsen van stoplichten en zij hadden daar een motief voor. Zo blijkt dat uit een brief van F. Prick, de hoofdcommissaris van de politie in Nijmegen, aan het college van B&W. Hierin beargumenteert Prick waarom er stoplichten geplaatst moesten worden.³¹ Door de toenemende verkeersintensiteit moest de politie meer mankracht inzetten om het verkeer te regelen, maar de politie worstelde tegelijkertijd met een personeelstekort en de oplossing daarvoor was volgens Prick om op een zestal kruispunten stoplichten te plaatsen.³² Op deze manier werd het verkeer geregeld en was er tegelijkertijd voldoende personeel van de politie beschikbaar voor andere zaken. Door de stoplichten hoefde tenslotte niet al het verkeer meer handmatig geregeld te worden.

Ten tweede was er het motief van de verkeersveiligheid. In het Nijmegen van de twintigste eeuw nam de verkeersdrukke toe.³³ Voor een veilige organi-

28 'Het eerste verkeerslicht', *De Gelderlander* (9 november 1955).

29 Klep, 'De economische en sociale geschiedenis van de twintigste eeuw', 294.

30 Ibidem.

31 RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1512, brief van F. Prick aan het college van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen, 1 juni 1955.

32 Ibidem.

33 Klep, 'De economische en sociale geschiedenis van de twintigste eeuw', 294.

satie van het toenemende verkeer waren stoplichten een belangrijke factor. Dit blijkt uit een brief van de gemeentepolitie afdeling verkeer. Zo werd in deze brief onder andere beargumenteerd dat op de kruising van de Dennenstraat met de Paul Krugerstraat risico's ontstonden bij het kruisen van de voorrangsweg.³⁴ Op dit verkeerspunt werd namelijk met enige regelmaat te snel gereden. Daarnaast kon er twijfel ontstaan bij het betreden van de voorrangsweg op de kruising van de Groesbeekseweg met de Archipelstraat en dat kon leiden tot voorrangbotsingen.³⁵ Door stoplichten te plaatsen op deze beide locaties werden de risico's op onveilige verkeerssituaties, zoals botsingen, ingeperkt.

Ten derde bestonden er motieven omtrent de verkeersregeling. Tot de verkeersregeling behoorden verschillende problemen die een efficiënte organisatie van het verkeer blokkeerden. In een brief van de gemeentepolitie afdeling verkeer werd beargumenteerd waarom de plaatsing van stoplichten het verkeer efficiënter zou organiseren. Zo wees de brief erop dat het lastig was om in te voegen op het kruispunt van de St. Jacobslaan met de Hatertseweg, omdat de Hatertseweg voorrang had.³⁶ Daarom werd er gepleit voor stoplichten op deze locatie. Door hier stoplichten te plaatsen werd het verkeer efficiënter geregeld. Auto's konden tenslotte met deze regeling invoegen wanneer het stoplicht op groen stond en zo werden opstoppingen van auto's die niet konden invoegen bestreden. Daarnaast is de doorstroming van verkeer een wederkerend argument. De gemeentepolitie wilde dat op verschillende kruispunten, waaronder die van de Prins-Bernhardstraat met de Bijleveldsingel, stoplichten werden geplaatst.³⁷ Ook wilde de gemeentepolitie hebben dat deze stoplichten vervolgens gekoppeld werden aan nabij gelegen verkeerslichten.³⁸ Zo kon het verkeer doorstromen in een zogenaamde 'groene stroom' en werden de wachttijden bij nabijge kruispunten beperkt, wat ook het verkeer efficiënter zou organiseren.

Als laatste was er ook een motief tegen het plaatsen van stoplichten. Dit betrof een set aan opvattingen vanuit het college van B&W van Nijmegen. Het college moest keuzes maken in wat ze wel en niet financierde, aangezien de uitgaven wel moesten passen binnen de gemeentebegroting. Dit blijkt uit de situatie in 1966 toen het college enkele plannen omtrent stoplichten afkeur-

34 RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1499, brief van F. Prick aan het college van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen, 18 november 1965.

35 RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1499, brief van F. Prick aan het college van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen, 18 november 1965.

36 RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1499, voorstellen van de hoofdcommissaris van politie te Nijmegen aan het college van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen, 18 november 1965.

37 Ibidem.

38 Ibidem.

de. Volgens hen zouden deze plannen voor 1967 en 1968 in combinatie met andere uitgaven een te zware druk op het gemeentelijk budget leggen.³⁹ Dus op basis van het financieringsmotief konden plannen voor het plaatsen van stoplichten afgekeurd worden.

Concluderend kunnen we uit deze paragraaf afleiden dat er zowel argumenten voor als tegen het plaatsen van stoplichten waren en dat deze argumenten ingedeeld kunnen worden in vier categorieën: personeelstekort, verkeersveiligheid, verkeersregeling en financiën. De eerste drie genoemde categorieën vormden motieven voor het plaatsen van stoplichten, omdat ze samen het verkeer veilig en efficiënt regelden. De financiering functioneerde juist als beweegreden om het plaatsen van stoplichten in sommige gevallen af te wijzen.

Conclusie

De onderzoeksvraag over hoe het stoplichtbeleid in de stad Nijmegen verklaard kan worden tussen 1955 en 1969 kan alleen beantwoord worden door een combinatie van factoren in het naoorlogse Nijmegen. Deze factoren hebben samen bepaald hoe het stoplichtbeleid tussen 1955 en 1969 ingevuld werd. In dit artikel bleek dat het eerste stoplicht in de stad Nijmegen was verschenen in november 1955. Dit gebeurde gedurende een periode waarin de verkeersdrukte toegenomen was en daarmee ook het aantal ongelukken op straat. In combinatie met het personeelstekort bij de politie, de noodzaak om het verkeer veiliger te organiseren en daarnaast de verkeersregeling zo efficiënt mogelijk te laten verlopen, zag de gemeentepolitie in dat stoplichten geplaatst moesten worden. Het college van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen heeft uiteindelijk in overleg met verschillende firma's, waaronder N.V. Breukink uit Enschede, de plaatsing van verkeerslichten tussen 1955 en 1969 gerealiseerd.

De verklaring voor het gevoerde stoplichtbeleid van de stad Nijmegen tussen 1955 en 1969, is dus dat door de toenemende verkeersdrukte, het stijgende aantal ongelukken en het bestaande personeelstekort, de gemeentepolitie en het college van B&W van Nijmegen geen andere optie hadden dan de plaatsing van stoplichten te realiseren. Het drukke verkeer moest veilig en efficiënt geregeld worden in Nijmegen en dat kon alleen door op verschillende kruispunten in het centrum en langs de grote wegen stoplichten te plaatsen en deze tussen 1955 en 1969 geleidelijk uit te breiden.

Hiermee is de onderzoeksvraag over hoe het stoplichtbeleid van de stad Nijmegen tussen 1955 en 1969 verklaard kan worden beantwoord, maar nog niet alles over stoplichten is daarmee gezegd. In dit artikel werd de focus gelegd op enkel het stoplichtbeleid van één stad binnen een beperkte periode in de geschiedenis, maar hoe zag het beleid in andere steden eruit? Deze vraag kan

39 RAN, Secretarie-archief Gemeente Nijmegen / Verkeer en vervoer (1946-1984), inv. nr. 1499, brief van de secretaris van het college van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen aan de heer hoofdcommissaris van politie, 9 februari 1966.

interessant zijn voor vervolgonderzoek, omdat deze vraag de optie biedt voor een comparatieve studie met één of meerdere steden. Het onderzoeksveld wordt hiermee uitgebreid. Kwam het stoplichtbeleid in de steden overeen of bestonden er wezenlijke verschillen tussen de steden? Waren er bijvoorbeeld elders in Nederland al eerder stoplichten op het straattoneel verschenen? Als dit het geval was, kunnen mogelijke verklaringen voor het verschil in periodisering tussen de steden aan de hand van een comparatieve studie onderzocht worden.

Als laatste is het mogelijk om bij vervolgonderzoek de culturele context van verkeerslichten in plaats van het beleid te onderzoeken door het onderzoek te plaatsen binnen het door de cultural turn beïnvloede onderzoeksveld. Wat hebben stoplichten bijvoorbeeld op de lange termijn betekend voor inwoners van Nijmegen? Verkeerslichten zijn tenslotte een vast onderdeel geworden in het moderne straatbeeld.

Parkeertechniek - Besturingstechniek - Toegangscontrole

Leekbusweg 7a
5741 SV Beek en Donk
[t] : (0492) 84 26 84
[m] : 06 - 14 19 53 90
[e] info@vti-electro.nl
[w] : www.vti-electro.nl

Van je vrienden moet je 't hebben

De meningen van Nijmeegse inwoners over de geallieerden na het bombardement van 22 februari 1944

Yvonne van der Beek

22 februari 1944 beloofde een prachtige, zonnige en heldere dag te worden in Nijmegen. Nadat om 12:14 het luchtalarm was afgegaan voor overvliegende bommenwerpers werd om 13:12 het sein veilig afgegeven en konden de inwoners van Nijmegen hun dagelijkse bezigheden voortzetten.¹ Boven hen, in het luchtruim, maakte de 446ste bomgroep van het geallieerde leger echter een beslissing die grote gevolgen voor de inwoners van Nijmegen zou hebben. De bomgroep besloot na een mislukt bombardement dieper in Duitsland de stad Nijmegen te bombarderen. Een totaal van veertien vliegtuigen loste vervolgens haar brisant- en fragmentatiebommen op deze stad.² Deze bommen vernielden grote delen van de binnenstad en het station en maakten ruim 550 slachtoffers.³

Dit bombardement had alles te maken met de Tweede Wereldoorlog. Nederland had een neutraliteitsbeleid gevoerd en gehoopt op deze manier aan onderdrukking door het Duits regime te ontsnappen. De historici Cees Wels en Jaap Bruijn wijdden hier in hun boek *Met Man En Macht* verder over uit.⁴ Deze neutraliteitspolitiek had volgens hen niet gewerkt en Nederland was vanaf 10 mei 1940 in Duitse handen terecht gekomen. De historicus Lennert Savenije beschreef bovendien dat Nijmegen in de Tweede Wereldoorlog een unieke positie bezat. De stad lag aan de grens van Duitsland en had daardoor al sinds de bezetting een strategisch belangrijke maar ook gevaarlijke positie die kon leiden tot het bombardement op 22 februari 1944.⁵

Er werd lange tijd weinig geschreven over het bombardement waardoor er onrust was onder nabestaanden over het feitelijke verloop. Alfons Brinkhuis schreef in 1984 een boek genaamd *De fatale aanval* waarin hij vertelde over de oorzaken van het eventuele vergissingsbombardement, met hierbij veel focus op de opleiding van Amerikaanse piloten. Hij beschreef hierin niet alleen de stad Nijmegen maar ook de steden Deventer, Enschede en Arnhem die op 22 februari ook waren getroffen door een bombardement van de geallieerde

legers.⁶ In 1994 schreef Mária van Woerkom een boek genaamd *En toen vielen de bommen*. Ze had hiervoor meerdere ooggetuigen geïnterviewd die vertelden hoe zij het bombardement ervaren hadden.⁷ Deze boeken gaven wel duidelijkheid maar er ontbrak nog een algemeen boek waarin van begin tot eind feitelijk werd verteld wat er gebeurde tijdens het bombardement. De historicus Joost Rosendaal schreef in 2009 het boek *Nijmegen '44*. Hij zette hierbij feitelijke gebeurtenissen op een rij en maakte duidelijk wat er precies gebeurd was tijdens het bombardement, de bevrijding van Nijmegen en wat hierbij de gevolgen waren voor de stad tot na de oorlog.⁸

Er is dus al veel geschreven over Nijmegen in oorlogstijd en het bombardement dat de stad op 22 februari 1944 trof. Er wordt in deze boeken gesproken over de vraag of het bombardement een eventuele vergissing was die door de geallieerden was gemaakt maar ook hoe ooggetuigen met de vernielingen ten gevolge van dit bombardement en hun persoonlijke leed zijn omgegaan. Rosendaal schreef in zijn boek ook een stuk over de algemene meningen binnen de verschillende gedupeerde steden na de bombardementen en hoe Duitse en geallieerde propaganda hiermee omgingen.⁹ Wat niet beschreven werd is een eventuele verandering van de meningen van de Nijmegenaren over de geallieerden na de uitvoering van het bombardement. Dit onderzoek zal daarom kijken naar de manieren waarop de meningen van de Nijmeegse inwoners ten opzichte van de geallieerden zicht tussen 1939 en 1994 ontwikkelden na het bombardement in Nijmegen op 22 februari 1944.

Dit onderzoek put voornamelijk informatie uit krantenartikelen en dagboeken die in het bezit zijn van het Regionaal Archief in Nijmegen (hierna afgekort met RAN). Deze dagboeken en krantenartikelen zijn gebruikt als referentiekader van meningen die Nijmegenaren zouden kunnen hebben over de geallieerden. De bronnen reiken van 1942 tot en met 1990. Er ligt een grote nadruk op bronnen die zijn geschreven rond de dagen van het bombardement. Bovendien zal ik kijken naar de informatie die werd verspreid voorafgaande aan het bombardement, maar ook daarna. Hierbij zal ik aandacht besteden aan het verschil tussen de informatie in de Duits gecensureerde kranten en de verzetskranten. Wanneer de krant door de geallieerden, Duitsers of NSB was gemaakt hadden zij allemaal eigen belangen. Het is belangrijk daar rekening mee te houden. Meningingen zouden namelijk kunnen worden vertekend naar belangen van de redacteurs.

In dit onderzoek zal ik analyseren of de meningen van de Nijmegenaren

- 1 Gemeente Nijmegen, *Geraakt in het hart, Nijmegen 22 februari 1944* (Nijmegen 2000).
- 2 Ibidem, 3.
- 3 J. Rosendaal, *Nijmegen'44. Verwoesting, verdriet en verwerking* (Nijmegen 2009) 45.
- 4 J.R. Bruin en C.B. Wels, *Met man en macht. De militaire geschiedenis van Nederland 1550-2000* (Amsterdam 2003).
- 5 T. Savenije, *Nijmegen, collaboratie en verzet, Een stad in oorlogstijd* (Nijmegen 2018).

- 6 A.E. Brinkhuis, *De fatale aanval. 22 februari 1944. Opzet of vergissing. De waarheid over de mysterieuze bombardementen op Nijmegen, Arnhem, Enschede en Deventer* (2e druk; Nijmegen 1989).
- 7 M. van Woerkom, *En toen vielen de bommen* (Nijmegen 1994).
- 8 J. Rosendaal, *Nijmegen'44*.
- 9 J. Rosendaal, *Nijmegen'44*.

over de geallieerden veranderden na het bombardement op 22 februari 1944. Ten eerste zal ik de meningen van de Nijmegenaren over de geallieerden voor het bombardement analyseren. Ten tweede zal ik de meningen van de Nijmegenaren over de geallieerden na het bombardement onderzoeken. Ten slotte zullen deze meningen tegenover elkaar gezet worden in de conclusie.

Meningen voorafgaand aan het bombardement

Toen de Duitsers Nederland binnenvielen veranderden ze weinig aan het politieke beleid en had de gemiddelde Nederlander weinig last van hun bewind. Naarmate de jaren vorderden veranderde dit doordat de bezetter met veel geweld joden deporteerde of Nederlandse mannen naar Duitse werkkampen stuurde. Zo schreef J.J. Som in zijn handgeschreven verslag over Nijmegen op 11 oktober 1943 het volgende: 'Geleidelijk aan is er 'n enorm aantal oudere jongens en mannen tewerk gesteld in Duitsland'.¹⁰ Nederlanders gingen steeds meer uitkijken naar een bevrijd Nederland en daarmee ook naar de komst van de geallieerden, die bestonden uit de Russische-, Amerikaanse-, Franse- en Engelse legers. Zo schreef A.F. Uijen, werkzaam bij de Luchtbeschermingsdienst Nijmegen, op nieuwjaarsdag 1944 in zijn dagboek: 'Dit jaar rekenen we op bevrijding. In Rusland is geen beslissing van Duitse zijde te verwachten. Duitsland wordt stukgegooid of verbrand, er dreigt invasie in het westen, in Italië hopen zich geallieerde troepen op'.¹¹ Ook Som schreef dat hij op 27 oktober in de krant het volgende had gelezen: 'Alles wijst erop dat de Russen steeds meer terrein heroveren. Het gaat goed hier'.¹² Deze citaten lijken te suggereren dat Uijen en Som uitkeken naar de komst van de geallieerden en dat ze op de voet volgden hoe het er met de opmars van de geallieerden voor stond.

Legale Nederlandse kranten stonden onder censuur van het Duitse bewind waardoor er veel werd geschreven over Duitse militaire overwinningen. In verzetskranten lijkt er een andere tendens te zijn geweest omdat juist de successen van de geallieerden naar voren gebracht werden. De verzetskranten, die ook in Nijmegen onder de bevolking uitgedeeld werden, lijken te suggereren dat er in sommige gecensureerde kranten gelogen werd. In augustus 1941 schreef de verzetskrant *Het Parool* het volgende: 'De feiten zyn heel [a]nderes, dan "onze" pers het heeft doen voorkomen, want het bericht heeft van A tot

10 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv.nr. 690, Verslag van J.J. Som (1940-1945) 114 A.

11 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv.nr. 833, Dagboeken van A.F. Uijen, werkzaam bij de Luchtbeschermingsdienst Nijmegen, met aantekeningen, doorslagen (1939-1944) 93.

12 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv.nr. 690, Verslag van J.J. Som (1940-1945) 115.

Z gelogen!¹³ Eventuele meningen van Nijmegenaren over het handelen van de bezetters of geallieerden die in de Nederlandse kranten werden beschreven kunnen dus gemanipuleerd zijn. *Het Parool* schreef echter ook bevooroordeeld over de bezetter door een zekere haat die zij voor hen ontwikkeld hadden, dit maakt hun meningen ook niet waarheidsgetrouw. Wel is duidelijk dat er in de verzetskranten al geruime tijd uitgekeken werd naar de komst van de geallieerden. Zo werd er in *Het Parool* in augustus 1941 het volgende gezegd: 'Engeland en Amerika – met steun van Nederland en Noorwegen, die geen verdragen sloten, maar de strijd om vrijheid voortzetten- zij zullen zichzelf en de wereld bevrijden van het nationaals-socialistische geweld'.¹⁴ Op 25 juni 1943 keek *Het Parool* nog steeds uit naar de komst van de geallieerden, zo schrijven zij: 'Het defaitisme, de wanhoop, de ontmoediging- zij grijpen om zich heen. In Duitsland, en in de bezette gebieden onder de soldaten, die opgecommandeerd worden voor het Oostelijk front'.¹⁵ Nederlandse kranten, die onder Duitse censuur stonden, focusten dus niet op de opmars van de geallieerde legers maar juist die van de Duitse legers. Verzetsbladen als *Het Parool* lijken al vanaf het begin van de oorlog naar de geallieerde troepen uit te kijken. In dagboeken van Nijmeegse inwoners werd positief geschreven over de geallieerden en men leek uit te kijken naar de komst van hun legers.

Meningen na het bombardement

Voor Nijmegenaren was het al snel duidelijk dat het Amerikaanse vliegtuigen waren die hun stad hadden gebombardeerd. De stad nam militair gezien een strategisch punt in waardoor de inwoners gewend waren aan overvliegende vliegtuigen.¹⁶ Inwoners waren dan ook niet in paniek geraakt toen de bommenwerpers over kwamen. Zo is te lezen in dit citaat uit de later opgeschreven herinneringen van W.H.A. Hekking die tijdens het bombardement nog een kind was: 'De Amerikanen met hun Vliegende Forten vlogen overdag, de Engelsen 's-nachts.' Een aantal zinnen later zei hij: 'Wij waren uitzinnig van vreugde, dat de Duitsers er weer van langs zouden krijgen, nog niet vermoedende,

13 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv.nr. 754, Afleveringen van (illegale) Nederlandse kranten en tijdschriften, 1941-1945, *Het Parool* (Augustus 1941) 2.

14 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv.nr. 754, Afleveringen van (illegale) Nederlandse kranten en tijdschriften (1941-1945), *Het Parool* (Augustus 1941) 2.

15 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv.nr. 754, Afleveringen van (illegale) Nederlandse kranten en tijdschriften (1941-1945), *Het Parool* (25 juni 1943) 6.

16 T. Savenije, *Nijmegen, collaboratie en verzet*, 105.

dat wij weldra zelf gepakt zouden worden en tegen welke prijs!'.¹⁷ Er is te lezen dat Hekking wist waar de vliegtuigen vandaan kwamen en waar ze voor dienden, namelijk het bombarderen van Duitse steden. Ook is te lezen dat Hekking verrast was door het bombardement van de Amerikanen. Nederlandse steden werden doorgaans niet gebombardeerd door de Amerikaanse vliegtuigen en dit was één van de redenen geweest waarom er geen luchtalarm had geklonken voorafgaand aan het bombardement.

Na het bombardement kwam er een geruchtenmachine op gang. In de Duits gecensureerde kranten werd zeer negatief over het geallieerde bombardement geschreven. Zo werd er op 29 februari 1944 in het *Rotterdams Nieuwsblad* het volgende citaat geschreven door C.N.F.H. Brusse als bijschrift onder een foto van een massagraf met Nijmeegse slachtoffers: 'Zaterdag circa 500 slachtoffers van den Anglo-Amerikaanse terreuraanval op de stad begraven'.¹⁸ Op 28 februari 1944 had het *Rotterdams Nieuwsblad* ook al het volgende gezegd over de meningen van Nijmegenaren: 'Velen zijn nu anders gaan denken over de Engelschen en Amerikanen en beschouwen ze nu niet meer als vrienden'.¹⁹ Het is duidelijk dat gecensureerde kranten er alles aan deden om de geallieerden in een kwaad daglicht te zetten. J. Rosendaal beschreef in zijn boek dat er vrij snel na het bombardement veel propagandistische stukken werden geschreven in de, door de Duitsers, gecensureerde kranten van de staat. De geallieerden werden hier als de vijand neergezet die onschuldige inwoners heel veel leed aan hadden gedaan.²⁰ Ook werden er meerdere affiches verspreid. Op de voorpagina van dit stuk staat een voorbeeld affiche met de tekst 'van je vrienden moet je 't hebben'.²¹

Zoals hierboven te lezen is werden de Nijmegenaren aangemoedigd om hun eerdere visies over het uitkijken naar de geallieerden overboord te gooien. Deze propaganda leek bij sommigen aan te slaan en een afgunst tegenover de geallieerden op te wekken. Zo schreven de Arnhemse Rie en Gyula Graef op 27 februari 1944 in een brief aan vrienden in Den Haag het volgen-

17 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv.nr. 146, Verslagen en een krantenartikel met herinneringen van W.A.H. Hekking als kind in Nijmegen aan het bombardement en de oorlogshandelingen in september 1 (1994-2014) 3.

18 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv.nr. 139, Kranten- en tijdschriftartikelen betreffende het bombardement (1944 [1948,1954]), *Rotterdams Nieuwsblad* (29 februari 1944) 6283.

19 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv.nr. 139, Kranten- en tijdschriftartikelen betreffende het bombardement (1944 [1948,1954]), *Rotterdams Nieuwsblad* (28 februari 1944) 6284.

20 J. Rosendaal, *Nijmegen'44*, 95.

21 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv. nr. 3000.188, Duitse veroordeling van de geallieerde vergissingsbombardementen op Nijmegen, Arnhem en Enschede in 1944 (25 februari 1944- 20 maart 1944).

de over het bombardement in Nijmegen: 'Als ze ons zoo willen komen bevrijden, dan kunnen ze beter weg blijven, want dat zijn geen bevrijders, dat zijn moordenaars'.²² Hiermee lieten zij zien geen zin meer te hebben in de komst van de geallieerden. *De Maasbode* schreef op 21 februari 1948, een aantal jaar na de oorlog, juist een tegenovergestelde mening op: 'Maar toch verloor de stad de moed niet. Noch haatte zij hen, die, door een afschuwelijke vergissing, deze ramp te weeg brachten'.²³ Zij zeiden dus dat de Nijmegenaren juist de geallieerden ondersteunden.

Wanneer we naar artikelen van latere jaren kijken lijkt dit de tendens te zijn die onder meerdere Nijmegenaren heerste. Er lijkt in dagboeken van Nijmegenaren en kranten die geschreven zijn na de oorlog, en daarmee dus niet onder de censuur stonden van de Duitse bezetter, veelal positief geschreven te zijn over de geallieerden. Zo werden in een krantenartikel uit een onbekende krant op 18 september 1945 Amerikaanse soldaten aangedragen als helden van de Nijmegenaren.²⁴ Ook bij herinneringsdagen die 62 jaar na de ramp werden gegeven worden uitnodigingen gestuurd naar de Amerikaanse Ambassade.²⁵ Het was de bezetter dus niet gelukt om de Nijmegenaren de geallieerden te doen haten, in ieder geval niet tot na de oorlog.

Conclusie

Was er een verandering in de meningen van Nijmegenaren over de geallieerden nadat de stad was gebombardeerd op 22 februari 1944? We kunnen stellen dat er voorafgaand aan het bombardement positief werd gedacht over de geallieerden. De inwoners van Nijmegen waren op de hoogte hoe het er aan het front aan toeging en keken uit naar de komst van de geallieerde troepen. Na het bombardement lijkt het alsof Nijmegenaren negatief gingen denken over de geallieerden. Dit lijkt zo omdat er in kranten werd gesproken over haat jegens de geallieerden en verschillende pamfletten die door de stad hingen lijken te suggereren dat Nijmegenaren de geallieerden niet meer mochten. Het is duidelijk geworden dat deze kranten en posters zijn gepubliceerd onder censuur van de Duitsers of NSB'ers, en daardoor geen waarheidsgetrouw beeld van de Nijmeegse meningen lieten zien. Zij hadden als doel de Nijmeegse inwoners

22 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv.nr. 712, Brief van Rie en Gyula Graef ui Arnhem aan vrienden in Den Haag, met een korte beschrijving van de situatie in Nijmegen vlak na het bombardement (1944) 2.

23 '22 februari 1944; De ramp van Nijmegen', *De Maasbode* (21 februari 1948).

24 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv.nr. 577, Stukken betreffende de herdenking van het bombardement van 22 februari, de operatie Market Garden en de bevrijding van Nijmegen in 1944 (1945-2006) 9.

25 RAN, 579 Collectie Tweede Wereldoorlog Nijmegen 1931-2019, inv.nr. 577, Stukken betreffende de herdenking van het bombardement van 22 februari, de operatie Market Garden en de bevrijding van Nijmegen in 1944 (1945-2006).

aan de Duitse kant te laten staan en maakten daarom gebruik van het bombardement in hun propaganda. Sommige inwoners leken hierop in te gaan, zoals te lezen is in de brief van een Arnhemse bewoonster die zei dat de geallieerden beter thuis konden blijven. Toch blijkt dat er in de herinneringscultuur van de Nijmegenaren niet negatief over de geallieerden wordt gepraat maar zij als helden worden benoemd. Als er enkel naar de bronnen gekeken wordt die in dit paper zijn gebruikt lijkt het dus dat de Nijmegenaren geen hekel kregen aan de geallieerden na afloop van het bombardement. Dit zijn echter enkele meningen die wellicht geen volledig beeld geven over de algemene mening van de inwoners van de gehele stad.

Er zou een vervolgonderzoek kunnen plaatsvinden waarin dieper wordt ingegaan op persoonlijke documenten en waarbij meer kranten over verschillende jaren kunnen worden bekeken. Op deze manier komen wellicht meer meningen naar voren en is er een duidelijker beeld te vormen over de gemiddelde mening van de Nijmegenaar. Het is bovendien interessant om de meningen uit Nijmegen te vergelijken met de meningen van inwoners uit Enschede. Hier werd al snel na het bombardement negatief over de geallieerden geschreven door inwoners. Dit zou veroorzaakt kunnen worden doordat de geallieerden al eerder Enschede bombardeerden. Dit alles zijn enkel aannames die in een groter onderzoek uitgediept kunnen worden.

Koninklijk Nederlands
Historisch Genootschap

WORD LID VAN Jong KNHG

De jongerentak van de
beroepsvereniging voor historici

**VERGROOT JE NETWERK,
BEZOEK INTERESSANTE EVENEMENTEN
EN ONTWIKKEL JE MET LEERZAME WORKSHOPS**

**Student? Meld je nu aan en geniet
van gratis lidmaatschap tot 1 januari
2025 en kosteloze toegang tot
reguliere KNHG-congressen!**

DAARNA KOST EEN LIDMAATSCHAP SLECHTS €20 EURO PER JAAR

Aanmelden?

knhg.nl/studentlidmaatschap

Volg Jong KNHG:

JongKNHG

Jong_KNHG

Jong-knhg

[knhg.nl/
jong-knhg](https://knhg.nl/jong-knhg)

Van Carolus naar Camelot

Een beknopte geschiedenis van de Geschiedenis Studenten Vereniging

Auke van Meer

De Geschiedenis Studenten Vereniging (GSV) werd formeel opgericht in 1984. Een bacheloropleiding Geschiedenis was echter al geruime tijd aanwezig op de (destijds) Katholieke Universiteit te Nijmegen. Oorspronkelijk werden alle geschiedenisstudenten automatisch lid van de studentenvereniging Carolus Magnus en van de Nijmeegse Historische Studentenkring (NHSK). Vanuit nieuwe generaties studenten ontstond er gedurende de jaren 1960 een steeds sterker verzet tegen de corpsstructuur van deze organisaties. Dit verzet ging hand in hand met de toenemende studentenprotesten in dezelfde periode. Onder druk van deze protesten werd uiteindelijk de NHSK opgeheven en verviel het automatische lidmaatschap van Carolus Magnus. Hierdoor ontstond er een vacuüm voor geschiedenisstudenten aan de Katholieke Universiteit: zij hadden geen vaste vereniging meer om naartoe te gaan.¹

Dit vacuüm zou de basis vormen voor de oprichting van een eigen studievereniging voor studenten Geschiedenis. Dit culmineerde uiteindelijk in de oprichting van de Geschiedenis Studenten Vereniging in 1984. Ter distantiëring van de corpsstructuur van Carolus Magnus werd direct ingezet op een open en democratische structuur. Het doel was een vereniging waarin zoveel mogelijk mensen zich thuis zouden voelen en waar ook studenten van andere opleidingen welkom zouden zijn indien zij wensten zich aan te sluiten. De oprichting van de vereniging ging voorspoedig van start. Een week na de oprichting kende de nieuwe vereniging al 200 leden, zij het voornamelijk studenten van de opleiding Geschiedenis.²

Gedurende de eerste jaren was de GSV op meerdere terreinen zoekende. Allereerst naar haar identiteit. Al snel kwam er een duidelijke roep om een duidelijke verenigingsnaam. De leden vonden de naam 'GSV' te simpel en te weinig onderscheidend van verenigingen als JFV (Juridische Faculteitsvereniging) en TFV (Tandheelkundige Faculteitsvereniging). Om een herkenbare naam voor de vereniging te realiseren werd er een prijsvraag opgesteld in het *Historisch Institutioneel Tijdschrift (HInT)*, het officiële verenigingstijdschrift dat zeker in de beginfase een zeer invloedrijke rol speelde binnen de vereniging. De prijs betrof een taart voor degene die de winnende naam zou indienen. De keuze viel uiteindelijk op de door mediëviste Petty Bange, historisch

1 R. Janssen en L. Savenije eds., 'Of kom er gewoon bij!'. 25 jaar Geschiedenis Studenten Vereniging 1984-2009 (Nijmegen 2009) 13-18.

2 Ibidem, 23-31.

docent aan de universiteit, ingezonden naam 'Excalibur', waardoor de vereniging vanaf 1987 de naam GSV Excalibur droeg. Desondanks bleef de benaming 'GSV' in de mond van leden nog erg gangbaar.³

Een ander punt waarop de GSV zoekende was, betrof haar koers. De eerste besturen gingen vanuit de oorspronkelijk anticorporale visie van de vereniging uit van een politiek neutrale houding. Dit leverde kritiek op van zowel links-activistische als katholieke leden, die hoopten op een duidelijker uitgesproken culturele identiteit. Deze discussies zouden de eerste jaren van de vereniging domineren. Aan het begin van de jaren 1990 stond de GSV dan ook bekend als een 'ruzievereniging', waarbij meningsverschillen openlijk werden uitgevochten in de vorm van opiniërende stukken in het *HInT*.⁴

Naast het debat over de te volgen verenigingskoers kwamen er ook een aantal andere problemen naar boven drijven. Deze ontstonden onder de invloed van een financieel lastige situatie. Na een bezuiniging op de opleiding Geschiedenis en de GSV kwam de vereniging steeds vaker geld tekort. Dit werd versterkt door de terugloop van het aantal eerstejaarsstudenten Geschiedenis. Op het dieptepunt, in 1998, waren er slechts 51 nieuwe eerstejaarsstudenten. Veel van deze nieuwe studenten werden daarnaast niet actief bij de vereniging. Als oorzaak hiervan werd de toenemende klikvorming door de harde kern van GSV-leden en -besturen aangewezen. De kritiek dat de vereniging meer begon te lijken op een kleinschalig dispuut zwol aan.⁵

Om de klikvorming binnen de vereniging te verbeteren kozen besturen vanaf de millenniumwisseling voor een andere aanpak. De toegankelijkheid moest vergroot worden en het bestuur moest meer benaderbaar worden. Het sinds 2000 groeiende aantal eerstejaarsstudenten leverde een positieve impuls aan deze imagooverandering. De GSV kwam steeds meer bekend te staan als een gezellige ontmoetingsplaats voor alle geschiedenisstudenten. Dit werd in 2003 versterkt door de instelling van een vaste avondborrel in Café Camelot, waar iedere woensdag GSV'ers bijeen konden komen om elkaar te ontmoeten. De laagdrempeligheid van de borrel trok veel leden aan. Café Camelot werd zodoende een vaste ontmoetingsplaats waar de GSV anno 2023 nog altijd maandelijks een borrel organiseert.⁶

Ondanks de langzaam toenemende populariteit van de vereniging onder studenten, was de belangstelling voor commissies gering. Het *HInT*, in de eerste jaren een belangrijk symbool van de vereniging, is hier een illustratie van. Het aantal edities nam gestaag af en het tijdschrift zat in het verenigingsjaar 2002-2003 zelfs zonder hoofdredacteur. In het verenigingsjaar 2004-2005 verschenen er slechts twee edities van het *HInT*, daar dit er normaal gespro-

3 Ibidem, 37-45.

4 Ibidem, 51-71.

5 Ibidem, 77-88.

6 Ibidem, 93-103.

ken minimaal vijf per jaar waren. Om de hoeveelheid commissieleden te laten groeien en de vereniging te professionaliseren, werd er in het verenigingsjaar 2005-2006 een nieuwe bestuursstructuur aangenomen, waarbij zeven bestuursleden ieder een vast taken- en activiteitenpakket kregen. Deze zeven bestuursleden bestonden uit een voorzitter, secretaris, penningmeester, de hoofdredacteur van het *HInT* en drie algemeen bestuursleden die werden aangeduid als formeel, informeel en extern.⁷

De positie van het *HInT* binnen het bestuur was hiermee gewaarborgd, maar de functie als discussieblad van de vereniging had het tijdschrift inmiddels niet meer. Doordat de hoeveelheid GSV-gerelateerde berichten in het *HInT* al sinds het einde van de jaren negentig afnam, werd de status van de hoofdredacteur als bestuurslid in twijfel getrokken. In het verenigingsjaar 2009-2010 werd dan ook besloten om de bijzondere positie van het *HInT* te schrappen en de hoofdredacteur niet langer een plaats toe te kennen in het bestuur. Sindsdien is het *HInT* een reguliere commissie binnen de vereniging en bestaat het bestuur in beginsel uit zes personen.⁸

Vanaf 2010 werd er, voortbouwend op de initiatieven van de voorgaande besturen, meer ingezet op het open en toegankelijke karakter van de vereniging. De aanspreekbaarheid van het bestuur was hierbij een centraal onderdeel. De aangeboden activiteiten verbreedden van karakter, mede door de oprichting van nieuwe commissies. Het aantal commissies steeg van acht in 1996 naar zeventien in 2023. Om nieuwe studenten aan te trekken en de toegankelijkheid van de vereniging te vergroten werd bijvoorbeeld de Eerstejaarscommissie opgericht, hetgeen bijdroeg aan de groei van de vereniging gedurende de afgelopen decennia.⁹

In het verenigingsjaar 2018-2019 bestond de vereniging 35 jaar, hetgeen met een lustrumweek uitgebreid werd gevierd. Ondanks het enthousiasme onder de aanwezige leden was niet ieder onderdeel van de festiviteiten een succes. De verkoop van mokken met het lustrumlogo viel tegen, waardoor deze mokken anno 2023 nog steeds gebruikt worden op de verenigingskamer (E 12.11) tijdens ledenuurtjes.¹⁰ Tijdens deze ledenuurtjes zijn leden op iedere maandag, woensdag en vrijdag tussen 12:15 uur en 13:30 uur welkom om een kopje koffie of thee te drinken en met elkaar het college van de dag of ochtend ervoor te bespreken. Het volgende lustrum is dit jaar, het verenigingsjaar 2023-2024, waarin de vereniging alweer veertig jaar bestaat. Ook dit lustrumjaar zal

7 Ibidem, 105-110.

8 Notulen ALV 17 mei 2010, Verenigingskamer GSV Excalibur (E 12.11), Lopend Archief 2006-2023.

9 Auteur onbekend, *GSV Smoelenboek 1996-1997* (Nijmegen 1996) 2-3; Halfjaarverslag 2011-2012, Verenigingskamer GSV Excalibur (E 12.11), Lopend Archief 2006-2023.

10 Jaarverslag 2018-2019, Verenigingskamer GSV Excalibur (E 12.11), Lopend Archief 2006-2023.

ongetwijfeld uitgebreid gevierd gaan worden. Ondanks alle veranderingen gedurende de jaren heen staat het open en gezellige karakter van de vereniging zoals de oprichters het voorstonden dus nog altijd centraal.

Kyle Harper, *The Fate of Rome. Climate, Disease, and the End of an Empire*
Miriam Groen-Vallinga

Er is ogenschijnlijk geen vraag die oudhistorici zo lijkt te blijven kwellen als de vraag wat toch de oorzaak kan zijn geweest van de val van het Romeinse Rijk. Iedereen heeft er bovendien ook een mening over, waarbij de samenhang van interne en externe factoren en de aard van de druk van ‘barbaarse’ volkeren op de rijksgrenzen uiteenlopend worden geïnterpreteerd. Dat de publicatie van Kyle Harper’s *The Fate of Rome. Climate, Disease, and the End of an Empire* in 2017 veel stof deed opwaaien, in de academische wereld maar zeker ook daarbuiten, zal daarom niet verbazen. Het boek verdient alleen daarom al op deze plaats besproken te worden. *The Fate of Rome* is bovendien kenmerkend voor het afgelopen decennium in de manier waarop klimaat en environment zijn opmars heeft gemaakt in historische studies, en laat ook duidelijk zien wat de toegevoegde waarde is van dergelijke interdisciplinariteit.

The Fate of Rome beargumenteert dat de specifieke ecologische en epidemiologische uitdagingen waarmee het Romeinse Rijk vanaf de keizertijd werd geconfronteerd de fundamenteën van de samenleving hebben ondermijnd en uiteindelijk hebben geleid tot de neergang van Rome. Het vergt een vogelvluchtperspectief om de periode van de tweede tot de zevende eeuw in één monografie te bezien en te kunnen structureren. Het boek belicht aan de hand van vier omslagpunten verschillende epidemieën en klimatologische veranderingen die de Romeinse samenleving teisterden en verwoestende effecten hadden op de bevolking, economie en politieke stabiliteit: de Antonijnse plaag en de nasleep daarvan; de crisis van de derde eeuw (‘the first fall’); de val van het West-Romeinse Rijk; de Justiniaanse plaag en de daarmee samenvallende kleine ijstijd (Late Antique Little Ice Age, LALIA). Ecologisch determinisme ligt op de loer, maar deze duidelijke nadruk op ecologie en ziektekiemen wil echter niet zeggen dat het boek geen aandacht heeft voor menselijk handelen en de sociale aspecten van de Romeinse samenleving. Het ontstaan van ongekende netwerken van transport en mobiliteit als gevolg van socio-politiek handelen in het Romeinse rijk was cruciaal voor de verspreiding van ziektes en de ontwikkeling van nieuwe pathogenen. Mortaliteit, endemische en epidemische ziekten en hun wisselwerking met het klimaat verklaren waarom rijke Romeinen in de hete zomer hun heil zochten op het platteland of waarom de orakelplaatsen van de god Apollo, de opvallend universele godheid van ziekte en genezing in het rijk, aan populariteit lijken te winnen in tijden van pest.

De discussie die volgde op de publicatie van het boek geeft eens te meer

aan hoe belangrijk het is om paleopathologisch en – klimatologisch bewijsmateriaal voor historici toegankelijk en begrijpelijk te maken, maar lichten ook problemen met het boek uit. Zes vooraanstaande oudhistorici namen de tijd om in niet minder dan drie artikelen hun kritiekpunten gezamenlijk uit de doeken te doen en laten feitelijk niet veel meer overeind van het boek.¹ Het gaat dan om de interpretatie van bewijs – is een papyrus waarin minder belastingbetalers terugkomen bewijs voor bevolkingsterugloop en dus voor een pandemie? – maar ook om andere (beargumenteerde) keuzes die Harper maakt, zoals over de sterftcijfers die met ziekten gepaard gingen. De vraag is uiteindelijk hoe overtuigend de modellen voor bijvoorbeeld de weerslag van de Antonijnse epidemie zijn in de ogen van de lezer. Harpers respons impliceert dat er op dit moment nog geen goed alternatief is.²

Ondanks dergelijke kritiek doet Harper in dit boek een aantal dingen heel erg goed: hij doordenkt de implicaties van ecologie voor de ontwikkelingen in het Rijk op de lange duur. Hij is daarbij niet bang om een kant te kiezen waar debat is, en dat is ook noodzakelijk om tot een dergelijk concreet narratief te kunnen komen. Stellige en kleurrijke taal geven soms de indruk dat nuance ontbreekt in de argumentatie, maar dat oordeel zou niet helemaal eerlijk zijn. *The Fate of Rome* is simpelweg meer opgezet als leesboek dan naslagwerk, wat de coherentie van het argument zeer ten goede komt. De summierende index stelt de lezer niettemin eenvoudig in staat om, ik noem maar iets, direct het verwijt van recensent Benjamin Reilly te beoordelen dat Harper relatief weinig ruimte aan de impact van malaria zou geven (dat vind ik onterecht. Het verwijt zegt m.i. meer over hoe invloedrijk het werk van Robert Sallares is geweest).³ De geduldige lezer kan in het algemeen in uitgebreide eindnoten terugvinden dat de auteur indrukwekkend veel van de relevante literatuur gelezen heeft en dat zijn interpretatie daarop is gebaseerd. De lange lijn impliceert daarin zoveel keuzes dat je het er bijna niet altijd mee eens kunt zijn, maar nagenoeg alles wordt wetenschappelijk beargumenteerd. Harper zelf schrijft duidelijk met de intentie om discussie aan te wakkeren en geciteerd te worden, met het pakken-

1 John Haldon, Hugh Elton, Sabine R. Huebner, Adam Izdebski, Lee Mordechai, en Timothy P. Newfield. ‘Plagues, Climate Change, and the End of an Empire: A Response to Kyle Harper’s *The Fate of Rome* (1): Climate; (2): Plagues and a Crisis of Empire; (3): Disease, Agency, and Collapse.’ *History Compass* 16:12 (2018); van deze auteurs schreef Timothy Newfield ook de kritische recensie in *BMCR*: Review of *The Fate of Rome: Climate, Disease, and the End of an Empire*, by Kyle Harper, *BMCR* 2019.10.21.

2 Kyle Harper, ‘Integrating the Natural Sciences and Roman History: Challenges and Prospects.’ *History Compass* 16:12 (2018).

3 Harper bespreekt malaria uitgebreid op pagina’s 84–90; Benjamin Reilly, Review of *The Fate of Rome: Climate, Disease, and the End of an Empire*, by Kyle Harper. *Journal of World History* 31: 2 (2020) 450–452; cf. Robert Sallares, *Malaria and Rome: A History of Malaria in Ancient Italy* (New York 2002).

de ‘Germs are far deadlier than Germans’, of wanneer hij zijn tweede hoofdstuk met een knipoog naar Edward Gibbon ‘the happiest age’ noemt om vervolgens alle ellende in die tijdsperiode uit de doeken te doen. Het houdt de lezer vanzelf alert.

Vanwege de zich snel ontwikkelende inzichten in de natuurwetenschappen is sommige informatie uit *The Fate of Rome* alweer gedateerd, zoals ook Harper direct erkent.⁴ Toch blijft het goed om juist dit boek te lezen, al was het maar omdat het tot dit moment het enige werk is dat zo helder illustreert hoe groot de invloed van klimaat en ziekte moet zijn geweest op de loop van de Romeinse geschiedenis. Dat de verhalende stijl soms meer dan gebruikelijk het wetenschappelijk debat naar de eindnoten verplaatst, doet daarom niets af aan zijn grootste verdienste.

Kyle Harper bekleedt de G.T. and Libby Blankenship Chair in the History of Liberty en is professor of classics and letters aan de Universiteit van Oklahoma. Klimaat en virussen houden zich niet aan rijksgrenzen. In *The Fate of Rome* (p. 68-72) neemt Harper reeds een voorschot op de “germ’s eye view of the world” (p. 68) die hij in 2021 verder uitwerkte in *Plagues upon the Earth: Disease and the Course of Human History*.⁵ Voor wie een inleiding zoekt in de samenhang van natuur en menselijke geschiedenis is dit eveneens een aanrader. Meer praktische handreikingen voor hoe om te gaan met de natuurwetenschappen in de oude geschiedenis vind je echter eerder in een werk als de door Walter Scheidel geredigeerde bundel *The Science of Roman History*.⁶

4 Kyle Harper, ‘Integrating the Natural Sciences and Roman History: Challenges and Prospects.’ *History Compass* 16:12 (2018).

5 Kyle Harper, *Plagues upon the Earth: Disease and the Course of Human History*. The Princeton Economic History of the Western World (Princeton en Oxford 2021).

6 Walter Scheidel, ed. *The Science of Roman History: Biology, Climate, and the Future of the Past* (Princeton 2018).

Hella Haasse, *Oeroeg*

Marit Monteiro

Oeroeg was het boekenweekgeschenk dat de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB) in het voorjaar van 1948 uitdeelde. Auteur was Hella Haasse (1918-2011). Haasse had dit verhaal over een jongensvriendschap voor een prijsvraag geschreven, op uitnodiging van de Stichting CPNB. Inzendingen waren anoniem. Haasse won en maakte met *Oeroeg* haar prozadebuut.¹ Zij zou uitgroeien tot een van Nederlands bekendste schrijvers. Haar oeuvre is bekroond met de Constantijn Huygensprijs (1981), de P.C. Hooftprijs (1983), de Annie Romeinprijs (1995) en de Prijs der Nederlandse Letteren (2004). De stichting CPNB bracht *Oeroeg* in 2009 opnieuw uit in het kader van Nederland Leest, een nationale leesbevorderingscampagne. *Oeroeg* kreeg via vertalingen een lezerspubliek ver buiten Nederland. In 1993 werd het verhaal verfilmd waardoor het kijkers bereikte die *Oeroeg* (nog) niet hadden gelezen.² Veel van wat Haasse schreef was geïnspireerd door haar jeugd die zij ten dele in Nederlands-Indië doorbracht. Na haar eindexamen aan het lyceum in Batavia ging zij in 1938 in Nederland studeren. Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in Europa (1939-1945), de Japanse bezetting van Nederlands-Indië (1942-1945) en de dekolonisatieoorlog in Indonesië (1945-1949) kon zij niet terugkeren. Zij was afgesneden van het land dat zij als moederland beschouwde.

Dat zij *Oeroeg* zo snel op papier kreeg, verklaarde Haasse zelf uit diepe emoties. Zij moest de draad van haar leven weer oppakken na de dood van haar dochtertje en dit deed zij al schrijvende. Bovendien voelde zij zich overrompeld door de oorlog in haar geboorteland, tussen Nederlandse en Indonesische strijdkrachten en nationalisten. Zij ervoer die berichten als bijzonder heftig en ‘ineens kwam de emotie, het kwam er in één golf uit’.³

Voor wie het boek niet op hun eindexamenlijst Nederlandse literatuur had staan – populair omdat het ‘maar’ 96 pagina’s telt – geef ik een ultrakorte samenvatting.⁴ Vervolgens laat ik zien welke verhaallijnen van *Oeroeg* lezers anno 2023 helpen begrijpen hoe de laat-koloniale samenleving van Nederland-Indië functioneerde. Specifiek gaat het om alledaags kolonialisme, om verschillen waaruit meer of minder subtiele vormen van macht voortvloeien. Dit ‘zachte’ kolonialisme is verbonden met structureel koloniaal geweld in Nederlands-

1 Ibidem, 46; Margot Dijkgraaf, *Spiegelbeeld en schaduwspel. Het oeuvre van Hella S. Haasse* (Amsterdam 2014) 28.

2 Patricia de Groot (samenst.), *Ik besta in wat ik schrijf. Hella S. Haasse in beeld* (Amsterdam 2008).

3 Ibidem 29-30 (citaat: 30).

4 Ik las de editie in de serie *Grote Lijsters* (Groningen/Deurne (B) 2000), een literaire reeks voor scholieren.

Indië en biedt ook dieper inzicht in de gewelddadige dekolonisatie van Indonesië die in 2022 nauwkeurig is beschreven in *Over de grens*.⁵ Tenslotte sta ik kort stil bij de wijze waarop Haasse het verhaal vertelt voor een Nederlands lezerspubliek en welke reacties Oeroeg opriep bij schrijvers die net als Haasse in Nederlands-Indië waren geboren.

Oeroeg wordt verteld door een niet met naam genoemde ik-figuur: de zoon van de administrateur van de onderneming Kebon Djati in Parahyangan (of Preanger in het Nederlands), het bergachtige gebied in west-Java tussen Bandung en Purwokerto. Hij is enig kind en speelt met Oeroeg, een van de vele kinderen van Sidris en Deppoh die ‘mandoe’ of werkploegleider is op de onderneming. Haasse schetst een Indische idylle van twee jochies, die op blote voeten door de rode klei banjeren en samen opgroeien. Aan die idylle komt een einde door de dood van Oeroegs vader. Tijdens een spontaan nachtelijk uitstapje naar een kratermeer in de bergen kapseist het wrakke bamboevlot waarop de ouders van de ik-figuur met vrienden feestvieren. In aangeschoten toestand negeren zij Deppohs waarschuwingen. Die redt de ik-figuur maar raakt zelf verstrikt in de waterplanten en verdrinkt. Sindsdien veranderen de levens van alle betrokkenen. Beide jongens gaan naar school; hun afstand tot thuis groeit; Oeroeg wil doorgaan voor een Indische en geen Indonesische jongen, wat past bij zijn ambitie om arts te worden. ‘Indisch’ was de groep met een of meer Europese voorouders die etnisch-cultureel dicht bij de Nederlandse kolonisator stond dan Indonesiërs die toen ‘inlanders’ heetten. Beide jongens verliezen elkaar uit het oog en komen tijdens de dekolonisatieoorlog nog eenmaal oog in oog met elkaar te staan.

Oeroeg gaat over persoonlijke schuld (van de ouders van de hoofdpersoon aan de familie van Oeroeg) maar laat zich uitvergroten als verhaal over Nederlands schuld als koloniale mogendheid aan Indonesië als gekoloniseerd land. Nederland heeft die schuld op zich geladen door geweld, onderdrukking, roof en uitbuiting van land, grondstoffen en arbeidskracht, maar ook door koloniale structuren in onderwijs, zorg en welzijn die ook tot ongelijkheid en achterstelling van groepen in Indonesië zouden leiden die vele generaties raakten.

De vader van de ik-figuur probeert zich van zijn schuld aan Oeroegs familie te bevrijden door Oeroeg naar de Hollands-Indische School in Soekaboemi te laten gaan. Was Deppoh blijven leven, dan had Oeroeg als ‘inlandse jongen’ op een lokaal desso schooltje met een lager onderwijsniveau gezeten.⁶ Met de schuld is ook het verlies van onschuld van de hoofdpersoon verbonden. Die ziet wel dat hij en Oeroeg en hun families van elkaar verschillen, maar verbindt daar geen diepere betekenis aan. Zijn vader zegt echter met nadruk: ‘Jij bent Europeaan’ en legt uit wat dat inhoudt. Zijn zoon komt ‘tekort’ op de onder-

5 Geert Oostindië e.a., *Over de grens. Nederlands extreem geweld in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, 1945-1949* (Amsterdam 2022).

6 Ibidem, 12-13.

neming, juist door de intensieve omgang met Oeroeg. ‘Je verindischt helemaal, dat hindert me’, aldus zijn vader.⁷ Eerder al had hij zijn ongenoegen uitgesproken over het feit dat zijn zoon nauwelijks goed Nederlands sprak maar vooral Oeroegs taal gebruikte, het Soendanees. Hij moest bijlessen krijgen om überhaupt op een Europese Lagere School geaccepteerd te worden.⁸

In zulke scènes thuis op de onderneming, in de trein, op school, of in het internaat laat Haasse zien hoe verschillen in etnisch-culturele afkomst via taal, kleding, voedsel, manieren, vormen van reizen of wonen (hiërarchische) betekenis kregen in de laat-koloniale samenleving en als een soort natuurlijke orde functioneerden. De ik-figuur registreert scheidslijnen die Oeroeg ‘anders’ maken. Haasse schreef uit eigen ervaring: hoe je als Europeaan in Nederlands-Indië altijd en overal leerde dat je niets mocht doen wat de sociale status en leidende positie van die bevolkingsgroep in de kolonie kon ondermijnen. Dat je werd opgevoed te midden van Javanen, Soendanezen, Ambonezen, Chinezen en andere lokale bevolkingsgroepen, scherpte de bewustwording van de betekenis van etnisch-culturele verschillen alleen maar aan, zonder dat je die tot op de bodem kon begrijpen.⁹ In *Oeroeg* verbeeldt het kratermeer Telagung Hideung, waarin Oeroegs vader verdrinkt, de ondoorzichtige en uiteindelijk ook onoverbrugbare culturele en mentale verschillen tussen Europeanen en lokale bevolkingsgroepen. Terwijl de ik-figuur aan het slot van het verhaal hun gedeelde verleden nog idealiseert, blijkt hun jeugd voor Oeroeg niet zo dierbaar te zijn. Hij wijst zijn Nederlandse vriend af en ontzegt hem ieder recht op hun beider geboortegrond. Dit bezegelt het einde van hun vriendschap.

Oeroeg geeft een precieze schets van etnisch-culturele verschillen en hun doorwerking in de persoonlijke levens van de inwoners van Nederlands-Indië. Kennelijk durfde Haasse er niet op te rekenen dat haar Nederlandse lezers die binnenkant van de laat-koloniale Nederlands-Indische wereld zonder uitleg zouden begrijpen. Het gros van die lezers was niet ingevoerd en ook niet begaan met die wereld. Die zou hen echter in het daarop volgende decennium inhalen doordat grote groepen Nederlanders die in Indië geworteld waren, noodgedwongen naar Nederland kwamen. Haasses boek zou profetisch blijken: de hoofdpersonen van *Oeroeg* raakten als verpersoonlijkingen van ‘Nederland’ en ‘Indonesië’ gescheiden. Politiek-bestuurlijk kreeg de scheiding tussen beide landen pas eind 1949 haar beslag met de soevereiniteitsoverdracht.

Ook voor Haasse zelf zou *Oeroeg* profetisch blijken doordat Indische schrijvers als Tjallie Robinson, Rudy Kousbroek en Rob Nieuwenhuys haar het recht op haar geboortegrond ontzegden - zoals Oeroeg dat aan de ik-figuur

7 Ibidem, 36-37.

8 Ibidem, 11 en 13.

9 Dijkgraaf, *Spiegelbeeld en schaduwspel*, 32-34.

had gedaan.¹⁰ Zij bekritiseerden het feit dat Haasse als ‘witte mevrouw’ uit een koloniaal milieu had gewaagd te schrijven over een gevoelig stuk Indisch verleden. Tegenwoordig zou Haasse misschien culturele toe-eigening worden verweten: het zo maar, zonder kennis of respect overnemen van elementen van een cultuur waar zij geen deel van uitmaakte. Dergelijk essentialisme was Haasse vreemd, net als een gebrek van respect voor de inwoners van haar land van herkomst. Ook dat maakt *Oeroeg* nu het lezen waard.

10 Ibidem, 35-38; Wim Willems, *Tjallingie Robinson, Biografie van een Indo-schrijver* (Amsterdam 2008) 392-393, die Rob Nieuwenhuys citeert: *Oost-Indische spiegel. Wat Nederlandse schrijvers en dichters over Indonesië hebben geschreven vanaf de eerste jaren der compagnie tot op heden* (Amsterdam 1978) 535-536.

Peter Burke, *What is Cultural History?* (Polity: Cambridge (UK) and Malden (US), 2004)

It seems as though there is a cultural history of almost everything. One has to only enter the term cultural history online to find studies on, i.e., the cultural history of ‘Australia’, ‘Impotence’, ‘Idiocy’, or ‘the Etruscan civilisation’.¹ Furthermore, the word ‘cultural’ has found its way into social, economic, and political history through concepts such as political cultures, sociocultural investigations, and cultural economies. Inside this highly diverse and expansive field, the book *What is Cultural History* follows a very ambitious, but extremely relevant question. Peter Burke manages to provide an insightful and comprehensive outlook on both the historical study of cultures and the history of cultural history studies (p.3). The work exemplifies Burke’s great skill and expertise as an established cultural historian and authority in the field of (pop-)cultural history. Here, the first edition of this ‘classic’ in the field of cultural history will literally be reviewed.

With his book, Burke intends to ‘precisely explain not only the rediscovery’ of cultural history from the 1970s onwards, ‘but also what cultural historians do, paying attention to varieties, debates, and conflicts but also to shared concerns and traditions’ (p.1). Burke makes use of both an ‘internal’ and ‘external’ view of cultural history for this purpose. The internal approach examines the development of cultural history in relation to other processes in the discipline of history. By including the external view, Burke studies trends outside the discipline of history to understand the changes and directions of cultural history. Thus, he allows much-needed room for the interdisciplinary nature of cultural history, that has thrived on fruitful exchanges with other fields of study such as sociology, anthropology, and art history. On the one hand, Burke’s introduction would have profited from a clearer definition of cultural history. Instead, he offers a brief overview of how methods and objects of cultural history have changed through time (p.2-3). On the other hand, it is a strong point of Burke’s work that he grants the reader a wide and nuanced overview.

Burke’s external and internal observations of the development of cultural history roughly follows a chronological order. The first chapter deals with the rise of modern cultural history. Burke starts with Jacob Burckhardt and the rise of *Kulturgeschichte* in Germany, leading on to Johan Huizinga’s cultural history and later developments of classical cultural history in the US and Great Britain. Giambattista Vico could have worked as an earlier convincing starting point for the historiography of cultural history, but Burke’s description is both compre-

1 C.f. Sybille Haynes, *Etruscan Civilization: a Cultural History* (Los Angeles 2000); Patrick McDonagh, *Idiocy: a Cultural History* (Liverpool 2008); Angus McLaren, *Impotence: a Cultural History* (Chicago and London 2019); John Rickard, *Australia: A cultural history* (Clayton 2017).

hensive and convincing.² Burke ends the chapter by describing the inclusion of popular culture as an object of study in the 1960s. The second chapter elucidates the 'Problems of Cultural History', namely the sometimes, anecdotal nature of classical studies and the problems of defining (popular) culture and tradition. Burke convincingly presents the analysis of traditions and sub-cultures as the fruitful response to the technical and broad nature of Marxist and quantitative approaches that in turn had been developed in reaction to traditional cultural history. Again, Burke also highlights the disadvantages of these concepts (p.20-29).

The wide acceptance of modern 'anthropological' definition of culture, including all sorts of rare and everyday practices, objects, and experiences is identified as an attempted answer to the definition of culture by Burke. Hence, his third chapter outlines very clearly how the horizon of cultural history was widened and inspired by anthropology, feminist, and post-colonialist movements (p. 30-48). In this regard, one misses the inclusion of intersectionality, a key concept of cultural studies because Burke does not consider the effect of intersecting identity categories on culture, historical reality, and historiography.³ This is rather surprising considering that Burke does acknowledge that 'social categories [...] now appear flexible and fluid' (p.80) in the next section.

In this (fourth) chapter, Burke analyses the influence of four important theorists (Mikhail Bakhtin, Norbert Elias, Michael Foucault, and Pierre Bourdieu) on the 'New Cultural History's' (NCH) focus on practices, representations, and material culture (p.49-71). Burke's intention is to 'encourage' the reader 'to test the theories and in so doing to investigate new historical topics or reconceptualise old ones' (p.51). Burke forcefully illustrates the usefulness and diversity of the NCH by listing a vast number of studies that have made use of the paradigm's approaches. Due to the wide range of examples reaching from 'orientalism in music' to 'the history of reading' to 'the history of the body' the chapter could have profited from a more comprehensive structure. Nevertheless, Burke's attention to both external and internal influences on cultural history works particularly well in this chapter. The final words of the chapter are spent on emphasising continuances between classical and new cultural history. Thus, rightly breaking with a historiographical narrative of chronological progress.

Chapter five reads as an extension of chapter four. Burke explains the turn towards the (de-)construction of culture and reality accompanied by an emphasis on 'performances and occasions' in relation to NCH'S emphasises on representation (p.74-99). Again, he demonstrates this most recent and profound influ-

2 Alessandro Arcangeli, *Cultural history: a Concise Introduction* (London and New York 2012), 29.

3 Kimberly Crenshaw, 'Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Policy.' *University of Chicago Legal Forum* 1 (1989), 166-167.

ence on cultural history effectively through a rich overview of studies and external influences. However, Burke focusses mostly on philosophers and scientists concerning the latter. Thus, it irritates me that Burke describes many aspects such as representation and construction commonly associated with the linguistic turn⁴ without labelling the movement as such in chapter four or five.

Conclusively, Burke attempts a prediction of the future of cultural history. His sixth chapter sketches three possible scenarios: a return to classical cultural history, a continuous fragmentation of cultural history, or a counter-movement re-emphasising the social in history (p.100-121). Here, it suffices to say that the conclusive chapter has been updated and changed in the third edition published in 2019.⁵ Regardless, Burke has managed to point out the importance of cultural history to the historic enterprise by consistently outlining both the factors and thoughts on which our understanding of cultural history is based. The book profits much from the rich and wide range of examples of studies and study objects that reflect the author's impressive array of expertise. This makes the book both entertaining and very accessible to read. Of course, as the German historian Ute Daniel warns us, historiography should not legitimise our work purely through donating authority, tradition, and identity⁶, but Burke's account of cultural history can serve both researchers and students to understand and inspire their own take on cultural history.

4 Arcangeli, *Cultural History*, 26.

5 Peter Burke, *What is Cultural History?* Third Edition (Cambridge 2019), 100-121.

6 Arcangeli, *Cultural History*, 18.

Terug naar de jaren tachtig Een gesprek met Joost Rosendaal

Afbeelding 1: Joost Rosendaal op zijn werkkamer

Een ding weten we zeker van Joost Rosendaal: hij kan goed praten, en veel ook. Wanneer we na een drie uur durend bezoek uit zijn kantoor stommen zijn we dan ook heel wat kennis rijker: over de geschiedenis van Ex Tempore en haar voorlopers, over het (historisch te noemen) leven van Rosendaal en, niet te vergeten, over veel andere triviale zaken zoals het staatsbezoek van de Franse president Macron aan ons mooie Nederland. Voor we Rosendaal bezochten had hij ons nog geadviseerd om onze slaapzakken mee te nemen, en het had weinig gescheeld of we hadden deze ook echt nodig gehad. Aan Joost zelf lag het in ieder geval niet: als wij geen andere verplichting hadden gehad, had hij nog makkelijk drie uur extra kunnen volpraten met anekdotes over felle conflicten tussen studenten en professoren, zijn bezoek aan een rally van Franse neonazi's en zijn roemrijke carrière als lokale celebrity-historicus van Nijmegen.

Want anekdotes vertellen kan hij goed. Er zijn weinig professoren die

met zulke passie en oprecht enthousiasme kunnen vertellen over de geschiedenis als Joost Rosendaal. Verhalen over de Bataven, de Franse Revolutie en de Tweede Wereldoorlog worden afgewisseld met fanatieke vertellingen over de projecten waar Joost op dat moment mee bezig is. Als student word je wekelijks getraakteerd op een uiteenzetting van al zijn vele activiteiten: de ene week is hij gevraagd voor een radioprogramma, de volgende is hij druk bezig met werk aan een podcast en dan heeft hij weer een grote historische avond georganiseerd voor de inwoners van Nijmegen.

Ons interview met Joost belooft dus al een lange zit te gaan worden. Misschien was dat dan ook de reden dat Joost, ondanks het feit dat hij al vijftientig jaar verbonden is aan de Radboud Universiteit, nog nooit benaderd is voor een interview met Ex Tempore. Gelukkig durfden wij het dit keer wel aan, en daardoor kunnen wij jullie nu de primeur geven: het eerste echte interview met Joost Rosendaal in Ex Tempore!

Daarbij was er nog slechts een grote uitdaging, die eerdere interviewers wellicht ook heeft afgeschrokken: we moesten Joost zien te bereiken. Want ja, alvorens we hier al te veel in hagiografie vervallen, is het voor de balans en onze wetenschappelijke integriteit natuurlijk belangrijk om hier ook Joost zijn zwaktes te benoemen. Het is, op z'n zachts gezegd, een hels karwei om een afspraak met hem te maken. Dankzij de vele projecten waar hij mee bezig is kan het soms nog wel eens gebeuren dat hij een mailtje over het hoofd ziet. Gelukkig toonde hij zich na een enkele herinneringsmail toch bereid om ons bij hem te ontvangen, en kunnen wij jullie hier dan ook verblijden met veertig jaar aan Joost- en geschiedenis-geschiedenis.

Een braaf burgerjongetje met radicale interesses

In zijn jonge jeugd was Joost, naar eigen zeggen, 'een braaf burgerjongetje uit Waalwijk' die een stand voor het CDA bemande. Ondanks deze brave achtergrond was hij al wel vroeg intellectueel geïnteresseerd in radicalere politiek. 'Ik vond de protesten tegen de inhuldiging van Koningin Beatrix - Geen woning, Geen kroning- zeer interessant. Terwijl veel mensen er verontwaardigd over waren, wilde ik dat juist begrijpen. Niet dat ik zelf opstandigen rebels was, maar ik vond dat je daar begrip voor moest hebben. Dat was ook de reden waarom ik mijn middelbareschoolscriptie over de patriottentijd schreef. Daar maakte ik ook de vergelijking met de rellen in Amsterdam en tegen Oranje. Er waren namelijk ook rellen tegen de familie van Oranje tweehonderd jaar daarvoor, in de jaren tachtig van de achttiende eeuw. Ik vond die parallellen en spiegeling wel interessant.'

Naast deze lange interesse voor revolutionaire bewegingen komt hier ook zijn lange interesse in de geschiedenis en archiefonderzoek naar voren. Zo was hij al jong kind aan huis in het archief van Waalwijk. Hier kwam hij sinds zijn twaalfde haast wekelijks om door de archieven te zoeken naar interessante informatie over Waalwijk en haar omgeving. Uiteindelijk zou hij hier zelfs waarnemend archivaris worden, en nog lang de sleutel van het archief houden. Hier ontwikkelde hij ook een andere historische interesse: die voor de Twee-

de Wereldoorlog. 'Ik deed onderzoek naar de burgemeester van Waalwijk, die door de Duitsers gefusilleerd was op 6 september 1944. En de geschiedenis van de joden in Waalwijk, dat had mijn interesse.'

Een verloren generatie zonder toekomst

Deze lange ervaring met archiefonderzoek bleef niet onbeloofd. Voor zijn scriptie won Joost een prestigieuze scriptieprijs die werd uitgereikt door de voorzitter van de Tweede Kamer. Het lag dan ook voor de hand dat Joost na zijn middelbare school geschiedenis zou gaan studeren. Zo kwam hij in de jaren tachtig in het bruisende Nijmegen. Het was een interessante periode om te studeren, zo vertelt hij ons: 'we hadden net de roerige jaren zeventig achter de rug met bezettingen en de democratiseringsbewegingen. En ook in de jaren tachtig, toen ik studeerde, werd het Erasmusgebouw bezet. Ja, dan kan ik nog wel herinneren, dat beneden de hal allemaal door de studenten, door ons dus, bezet was.' Op de vraag of hij hier zelf weleens aan mee had gedaan reageert hij met een lach: 'Ik vond het wel altijd reuze interessant om dat te zien, maar ik denk dat ik eigenlijk wel een beetje te schijterig was om dat te doen.'

Desondanks heeft hij nog wel een enkele actie van de kraakbeweging meegemaakt, die in de jaren tachtig juist erg actief was in Nijmegen. 'We hadden in '81 de Piersonrellen gehad en in '82, '83 waren er nog steeds veel kraakpanden. Bij mij vriend Jeroen in de Burghardt van de Berghstraat was een pand gekraakt, waar nu Café de Kluisenaar zit. De krakers waren eruit gezet en toen kwam er een demonstratie van de kraakbeweging met allerlei punkers, leren jasjes en hanenkammen. Die besloten dat pand opnieuw te kraken, maar de ME zat achter de deur op de parkeerplaats met de busjes. Ik vond het toch wel machtig interessant om te kijken. Toen kwam de ME achter ons aan rennen en moesten wij voor de gummiknuppels wegduiken. Maar ja, dat was gewoon omdat ik het interessant vond om te kijken. Participerende observatie, zoals dat heet.' Het laat duidelijk het contrast zien tussen onze generatie en de zijne: uit interesse wegduiken voor politiebatons is vandaag de dag immers geen gebruikelijke activiteit meer voor de gemiddelde student.

Toch deelt de studentengeneratie van Joost een ervaring met de huidige studentengeneratie. Waar wij als pechgeneratie te kampen hebben gehad met het wegvallen van de studiebeurs en een gebrek aan compensatie, kreeg de 'verloren generatie' van Joost te maken met de invoering van de Tweefasenstructuur. 'Het was een van de hervormingen die ook reden waren voor de bezettingen van het Erasmusgebouw. Eigenlijk moest een studie in vier jaar af te ronden zijn en je mocht niet langer dan zes jaar erover doen. Geeft al aan, er liepen toen heel veel studenten rond die zevende- of achtstejaarsstudent waren. Economisch was dat gewoon niet meer houdbaar, en men vond dat daar beperking op moest komen.' De term Tweefasenstructuur was eerder voor een andere hervorming gebruikt, maar werd nu gerecycled. 'Nu vind ik de "Tweefasenstructuur" een heel schimmige term, maar je zou kunnen zeggen dat het een beetje eufemistisch is om te zeggen: bezuinigingen.' Dit leidde natuurlijk

tot een hele andere situatie dan die van de studenten die nog onder het oude systeem vielen: 'Wij waren de guinea pigs. Als ik een half jaar of een jaar eerder was begonnen, was ik nog in de oude structuur gevallen. Wij waren de verloren generatie, dat was de term die aan ons werd gehangen. Ik kan me nog herinneren als eerstejaars bij het begin van de opleiding in '82, dat je dan binnenkomt en dat professor Weiler, hoogleraar Middeleeuwen, je welkom heet. Hij zei: "Kijk naar links van je, kijk naar rechts van je, op het eind van het jaar zul je die niet meer zien zitten, want die zijn afgevallen." Er waren ook niet voor niets punkbewegingen, no future, dat gevoel. Kruisraketten, demonstratie en het doemdenken. Het was niet de leukste tijd in dat opzicht, maar aan de andere kant, nu denk ik van "ook wel interessant vanuit historisch oogpunt".'

Afbeelding 2: ME bestormt een groep studenten bij een kraakactie in 1977

Studeren in de jaren zeventig en tachtig: student tegen docent

Tegelijkertijd bleef de onrust onder de studenten en de hoogleraren onder de oppervlakte borrelen. Er was toentertijd altijd enige spanning tussen deze twee groepen. Rosendaal ziet een oorzaak voor deze kloof in het traditionele gedachtegoed van de hoogleraren aan de ene kant, en het nieuwe linkse gedachtegoed van veel studenten aan de andere kant. 'Er groeide een protestgeneratie in de jaren zeventig, ook dankzij de Socialistische Uitgeverij Nijmegen, die boeken van Gramsci en van Marx lasen. Daar werd gefilosofeerd over de klasstrijd. Daar was toch wel veel herkenning in, voor eerste generatie studenten die zich ook aan het ontworstelen waren van die katholieke kerk. Zij vonden dat de kerk hen altijd klein had gehouden. Dat is een beetje die verandering die je in de jaren zeventig ziet optreden. Die studenten waren kritisch, en ze gaan dan ook eisen dat ze onderwijs krijgen van marxistische docenten. Bij geschiedenis zijn er dan ook protesten over de aanstelling van een docent die niet links genoeg zou zijn. Dat was een beetje de sfeer die er heerste toen ik begon te studeren.'

Dat de conflicten tussen studenten en docenten soms hoog opliepen lag ook aan het toegenomen contact dat ze met elkaar hadden. Dankzij de democratiseringsgolf van de jaren zeventig hadden de studenten nu direct invloed op het

onderwijs. Rosendaal herinnert zich een vakgroepvergadering tussen docenten en studenten: 'de voorzittende hoogleraar vond dat er wat te kritisch over zijn onderzoekscollege was geoordeeld en vond dat dat maar niet in de notulen moest staan. Tot een van de studenten toen opstond en riep: "DICTATOR!"'

Het linkse karakter van de universiteit en de stad Nijmegen, die later ook Havana aan de Waal werd genoemd, was dus al sterk aanwezig in de studententijd van Joost. 'Als je geschiedenis in Nijmegen ging studeren, dan was het toch eigenlijk wel al snel dat je duidelijk niet koos voor een rechtse signatuur, dan moet je maar naar Leiden gaan. De opleiding en de universiteit zijn sowieso sterk gericht op de provincies die grenzen aan Nijmegen. Je ziet dat heel veel eerstegeneratiestudenten nog steeds naar de Nijmeegse universiteit komen, studenten waarvan de ouders niet gestudeerd hebben. Dat was zeker in mijn tijd nog veel sterker het geval, en dat heeft toch het karakter wel een heel eind bepaald van Nijmegen. Als je ouders advocaat zijn, enzovoorts, dan heb je niet zelden dat daar toch het corporale wat meer meegegeven wordt. Overwegend was het zo dat de studenten progressief waren. Het aantal leden van Carolus Magnus, wat geschiedenis deed, dat waren er een of twee, en dat waren de uitzonderingen. Volgens mij is het nog steeds niet zo massaal.

Doordat dat niet zo was, heeft het ook de ruimte gecreëerd voor het bloeiende bestaan van een studievereniging als de Geschiedenis Studentenvereniging. Wat zeer bloeiend is omdat er geen keuze hoeft te worden gemaakt: "ga je bij het corps dan wel bij een andere studentenvereniging?" Je hebt toch een sociale omgeving. De GSV heeft die rol denk ik heel nadrukkelijk vervuld.'

Nogal radicaal van opzet en een schoolvoorbeeld van wat mogelijk zou moeten zijn

In deze chaotische, spannende tijd was Joost dus begonnen te studeren. De geschiedenisstudie was destijds opgedeeld in meerdere vakgroepen, en Joost had gekozen voor de vakgroep 'Nieuwe Geschiedenis vóór 1870'. Dat was de studierichting waar destijds het merendeel van de studenten bij kwamen. Ik denk dat bijna vijftig procent van alle studenten Nieuwe Vóór deed, zoals dat dan heette. Dat had ook mijn interesse al, want ik was toen bezig met de patriottentijd.' Zo kwam hij ook terecht bij het historisch studentenblad *Vlugschrift*, dat specifiek gekoppeld was aan deze vakgroep.

'Toen ik in '82 begon, dus veertig jaar geleden, kwam het initiatief om een blad te maken voor alle studenten die dat Nieuwe Vóór gingen studeren. Omdat er toch best wel een grote groep was, waaronder alumni, die wilden weten wat er allemaal ondertussen gebeurde bij Nieuwe Vóór. Er waren twee ouderejaars die daar de redactie zouden vormen en na twee, drie nummers wilden ze ook jongerejaars er meer bij betrekken.

Toen werden Jeroen, mijn studievriend, en ik toen gevraagd om ook in de redactie te komen. Dat was hartstikke leuk en heel wat anders dan het tijdperk zoals het nu is, in de zin van dat we nu computers hebben. De nummers van *Vlugschrift*, werden dus met het kopieerapparaat en typema-

chines gemaakt. Ik weet alles over hoe je met typex kunt werken en hoe je met bepaald plakband afbeeldingen erin moet zetten, zodat je na het kopiëren niet meer ziet dat er in is geplakt. Het model ging dan naar de kopieer-afdeling en daarmee werd dan het tijdschrift *Vlugschrift* gemaakt. De redactie bestond maar uit één docent, en voor de rest alleen maar studenten.

In diezelfde tijd bestond er ook nog het meer formele *Ex Tempore*. Dat bestond uit medewerkers van universiteit en twee studenten. In termen van die tijd zou je kunnen zeggen dat *Ex Tempore* het blad van de zittende klasse was, oftewel de docenten en hoogleraren, terwijl de arbeidende, de studerende klasse bij *Vlugschrift* zat.' Erg typerend is een stuk uit 1984 geschreven door de oprichters van *Vlugschrift*, Melchior de Grood en Maarten Hageman: 'Ex Tempore is nogal traditioneel van opzet en nou niet bepaald een schoolvoorbeeld van wat mogelijk zou moeten zijn. Maar toch is het goed dat er redacties zijn die tegen beter weten in of met de blindheid der bezeten er nog iets van proberen te maken.' Deze twee gaven het blad ook haar politieke kleur: 'Dat zat heel nadrukkelijk daarin, en volgens mij zat Melchior in die tijd bij de PSP. Het was toch tegen het establishment keren.'

Ook hier kwam die spanning tussen student en docent weer terug. Het blad zocht de controverse hier dan ook bewust op, bijvoorbeeld na een uitbarsting van een Vlaamse hoogleraar. 'Er was een studiereis van de GSV naar Brussel, en daar stond dan op een affiche Bruxelles. Professor Hugo de Schepper, die uit Vlaanderen kwam, was daar niet van geamuseerd. Hij had er dwars overheen geschreven "DOM DOMINEERT". Hij vond het zo achterlijk dat daar in het Frans werd geschreven. "Het is Brussel, geen Bruxelles, en het mag nooit Bruxelles heten!"' Met enig theatraal talent weet Joost de toon van de professor (naar onze verwachting) perfect te imiteren. 'Wij als redactie snapten het niet, en daar kwam een column van. Dat leidde tot een enorme rel, want er waren uitlatingen gedaan die als beledigend werden ervaren. Ja, dat was nog wel een dingetje.'

In de dagelijkse praktijk van het uitbrengen van zo'n studententijdschrift is er niet bijzonder veel veranderd. Als we hem vragen wat hij dan zoal deed, vertelt hij: 'Wat ik mij daar vooral van herinner? Nou, we hadden maandelijks redactievergaderingen, en we verschenen vijf keer per jaar. We moesten toch ook iedere keer weer kopij (vakterm voor stukken die tijdschriften publiceren, red.) proberen te vergaren. Jeroen en ik namen de lay-out en vormgeving uiteindelijk over van Maarten en Melchior.

Joost Sitskoorn maakte dan de voorpagina's waarbij steeds een soort Dros-te effect was, waar het vorige nummer in een klein formaat dan in de handen van een andere persoon werd afgebeeld. Voor de rest namen we ook interviews af, maakten we verslagen van vakgroepsvergaderingen en zaten we mensen achter de broek: "Waar blijft de column?" In dat opzicht zijn er nog dingen die nog steeds hetzelfde zijn.' Dit is iets dat wij als redactie zeker kunnen beamen.

Bataven op de Radboud

Rosendaal maakte ondertussen ook furore tijdens zijn studententijd met een congres en een speciale editie van Vlugschrift over zijn traditionele specialiteit, de patriotentijd. Hij was hierbij geïnspireerd door het vieren van de bicentenaire in Frankrijk, dat in 1989, tweehonderd jaar na de Franse Revolutie, zou plaatsvinden. “De patriotentijd, dat wordt hoog tijd dat we daar ook in Nijmegen wat aan gaan doen”. Toen heb ik in de HInT een artikeltje geschreven, ‘Het is nog niet te laat’, een oproep om toch de herdenking van tweehonderd jaar 1787 te gaan herdenken, dus de Nederlandse Revolutie die dan de kop ingedrukt was.

Als patriottenonderzoeker mocht ik bedenken wie ik dan allemaal wilde uitnodigen. We gingen ook op bezoek bij professor Von der Dunk in Bilthoven. Hij zou dan de afsluitende paneldiscussie moeten voorzitten, en we hadden een Amerikaanse prof die over de patriotten had geschreven. We gingen allerlei mensen benaderen en die wilden meehelpen. We hadden dus een congres en toen zaten we ook van “ja, maar dan moeten we dus ook zorgen dat er een speciaal nummer is van Vlugschrift.” Iedereen die op dat Congres kwam, wilde dat nummer hebben.’

Ondanks, of misschien juist dankzij dit succes was niet iedereen even enthousiast over het congres. ‘Het werd ons niet kwalijk genomen, maar onder de hoogleraren was daar wel enig wrevel, want gevestigde vereniging De Achttiende Eeuw wilde ook een congres organiseren, maar die hadden dat nog niet gedaan. En daar waren ineens jonge studenten die een congres georganiseerd

Afbeelding 3: Congresbundel van het congres ‘1787 De Nederlandse revolutie’

hadden en daar hadden allerlei mensen al “ja” op gezegd. Sommige hoogleraren die zeiden van “Dat had eigenlijk niet mogen gebeuren”. Veertig jaar later lijkt Joost er, met recht, nog even trots op te zijn: ‘Het werd dus een heel druk congres. Echt honderden mensen die daarop afkwamen.’

Een Waalwijker in Parijs

Deze bicentenaire zou van grote betekenis worden voor de jonge Joost Rosendaal. Hij mocht deze viering namelijk van dichtbij meemaken in Parijs. Met zijn scriptie (bestaand uit een slordige vijfhonderd pagina’s – wij leven nog even mee met zijn scriptiebegeleider) had hij de prestigieuze Prix de Paris weten binnen te slepen. Om deze prijs een beetje onder de aandacht te brengen kreeg hij hier gelijk een studiejaar in de Franse hoofdstad bij aangeboden. ‘Het was een bijzondere ervaring. Je zat in het Institut Néerlandais in Parijs en ja, daar op de bovenverdieping waren dan vijf kamertjes waar net-afgestudeerden of studenten met bepaalde connecties konden zitten. We hadden een ontbijt op de derde verdieping, en dat werd verzorgd, het stond allemaal klaar. En dan waren er ook logés van de derde verdieping, en dat waren iedere keer bekende mensen. We zaten dan aan het ontbijt met de toenmalige minister Brinkman, met zijn vrouw en kinderen, en later kwam staatssecretaris Dees ook een keer bij ons aan het ontbijt aanschuiven. Je had iedere keer musici, musea directeurs, ministers en zo. Ja, daar ontbeet je dan mee. Dat was wel een aparte ervaring.’

Rosendaal ziet het zelf dan ook als een van de belangrijkste jaren uit zijn leven. ‘Dat heeft toch wel mij helemaal toch anders gemaakt. Ik heb een andere blik op de wereld gekregen en dat is een heel verrijkend jaar geweest.’ Wanneer hij in dit jaar niet van een ontbijtje met Brinkman genoot, ging hij langs bij zowel Franse communisten als neo-nazi’s. ‘Ik ging naar alle manifestaties die je je maar kon bedenken als het over de bicentenaire ging. Dus ja, Breyten Breytenbach, een bekende dichter uit Zuid-Afrika tegen de apartheid, die trad op voor de communistische partij in Parijs. Nou, ik ging naar die bijeenkomst in het kader van liberté en égalité vooral. Een andere manifestatie was van Action Française, dat waren extreemrechtse figuren, die zich voortaan Restauration Nationale noemen, die waren rechtser dan Jean-Marie. Daar was ik bij een bijeenkomst waar werd gefulmineerd tegen de ‘jood’ François Furet, een historicus die mijn onderzoeksbegeleider was in Parijs. Ze scandeerden tegen de viering van de revolutie. Een zangeres van revolutieliederen was in elkaar geslagen en zij riepen dat de daders vrijgelaten moesten worden: ‘libéré nos amis’. Het voelde bijna alsof er sieg heil werd geroepen. Ik heb me heel klein gevoeld en zat weggedoken, want ik voelde mij heel onveilig, om het zo te zeggen. Maar ik kon me toen ook voorstellen hoe dit soort dingen destijds in de Tweede Wereldoorlog soms een druk geven dat je toch mee gaat roepen om maar niet te willen afwijken en niet te willen overvallen. Dus ja, dat was dus ook weer een vormend iets om mee te maken.’

Dankzij zijn goede connecties kreeg Rosendaal ook taakjes vanuit Nederland. ‘Willem Frijhoff, die kreeg allerlei uitnodigingen omdat hij de voorzitter

was van het comité [Comité Tweehonderd jaar Franse en Nederlandse Revolutie, red.] in Nederland. Ik kreeg allerlei verzoeken van hem doorgespeeld, bijvoorbeeld een congres in Arras, in Noord Frankrijk. Of ik daar even wilde gaan spreken. Ik mocht een keer op het podium zitten met Michel Vovelle en daar dan een lezing houden over het Être Supreme, en hoe daar door de Nederlandse vluchtelingen naar gekeken werd. Dat was voor een 24-jarige een bijzondere ervaring.

En ten slotte dan de viering van de revolutie zelf, met het bezoek van Gorbatsjov. Waar hij die deuren dan voorbij komt lopen met zijn vrouw, en dat er een journalist van de Liberation aan mij komt vragen: “wat vindt u er nou van dat hij hier loopt en dat hij hier is?” Dat was op de Place de Bastille met Mitterrand samen. Helemaal bijzonder was het op Place de la Concorde, waar het grote feest van de Bicentenaire was en waar Jessye Norman een legendarische versie van de Marseillaise zong. Op die tribune waar wij zaten, waren bondskanselier Kohl, president Mitterrand en bondspresident Von Weizsäcker tussen de historici komen zitten. Zij wilden niet op het grote officiële podium, wat achter ons in een hotel was, want dan zat je er te ver vanaf. Ze dachten: “nou met die historici, dat kan geen kwaad”. Op dat grote podium stonden de hoge gasten die ik dus net beneden voorbij had zien lopen, dus Ghandi, Bush Sr., Margaret Thatcher, echt de mensen die allemaal constant het wereldnieuws van die tijd bepaalde. Als jonge, net afgestudeerde historicus vond ik dat magisch. Dat is wel een life changing moment. Hans Renders, hoogleraar geschiedenis van de biografie in Groningen, zegt dat je moet kijken bij biografieën, wat zijn de life changing moments in iemands leven geweest? Nou, dat is dat jaar zeker.’

Nijmegen, het Hollandse Parijs

Na zo’n jaar waarin hij zich mengde met de groten der aarden was het natuurlijk lastig terugkeren naar het kleine, bescheidene Nederland. ‘Na het jaar in Parijs dacht ik echt van, “er is maar één plek waar ik nog een beetje kan aarden in Nederland, en dat is in Amsterdam, daar moet ik mijn toekomst vinden”. En toen kwam ik toch weer in dat “provinciale” Nijmegen terecht.’ Na zijn jaar in Parijs was het nog geen vanzelfsprekendheid dat hij een promotieplek kon krijgen. Uiteindelijk wilden zowel Amsterdam als Nijmegen hem wel en wist Nijmegen hem weer terug te halen.

‘Ik ben eerst AIO [assistent in opleiding, red.] geweest. Tijdens mijn jaar in Frankrijk was ik al bezig met mijn proefschriftonderzoek. Dat leverde toen nog problemen op met militaire dienst, want je kreeg maar vier jaar promotie uitstel en dat jaar in Frankrijk was al een jaar gesnoept, om het zo te zeggen. Ik kreeg toen extra promotie-uitstel. Maar ik heb geluk gehad, want ik heb dat in ‘88 al gekregen, en een jaar later viel de muur. Vervolgens werd de dienstplicht afgeschaft, dus uiteindelijk hoefde ik niet meer in dienst te komen. In ‘94 liep mijn aanstelling af, maar mijn proefschrift was nog niet af. Ik moest op andere manieren gaan zorgen dat ik in het levensonderhoud kon voorzien, en begon ik een eigen bureau voor historisch onderzoek, publicatie en

advies en werd ik waarnemend gemeentearchivaris, schreef aan boeken over de geschiedenis van Heusden en Tilburg. Ik leverde ook een bijdrage aan het boek over het tweehonderdjarig bestaan van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. En ondertussen werkte ik aan mijn proefschrift om dat af te krijgen. In 2001 kreeg ik weer de gelegenheid om hier aan de universiteit terug te komen.’

De universiteit was ondertussen flink veranderd. De generatie na Rosendaal was niet meer zo activistisch. Er kwam een meer corporale generatie voor in de plaats. ‘Kijk, de bezettingsacties, na de jaren negentig was dat een beetje verdwenen, dus die activistische generatie die is verdwenen. Daarna werd het toch meer een generatie voor wie het allemaal vanzelfsprekend leek aan te komen. Die zaten niet meer onder de dreiging van een atoomoorlog of werkloosheid. Ik vond het wel een schok toen ik het bestuur van de GSV in jasjes zag. Dat was iets wat totaal niet voorstelbaar was in de jaren tachtig toen ik studeerde, toen de GSV nog als studentenvakbond werd gezien, en ook niet in de jaren negentig. Dat is een invented tradition. Niet dat ik er veel bezwaar tegen heb, hoor.’

Toch is Rosendaal positief over de huidige generatie studenten: ‘Ik heb de indruk dat de huidige generatie studenten serieuzer is en ook echt weer meer op het vak en minder berekenend is, gewoon op inhoud bezig zijn. En ik denk dat nu er een wat meer sociaal maatschappelijk actieve generatie is, maar ook een generatie die zichzelf heel veel druk oplegt, heb ik het gevoel. Ik kijk ook naar neefjes en zo, dan denk ik dat er weinig onbekommerdheid lijkt te zijn, wat mij wel weer doet denken aan mijn eigen studietijd, dat die druk ook wat meer aanwezig is.’

Ook binnen de staf was er veel veranderd. ‘Er is wel een verschuiving geweest hier in de staf, toen ik daar kwam had eigenlijk bijna iedereen hier, of het merendeel, in Nijmegen gestudeerd. En nu ben ik eerder een uitzondering, en dat heeft natuurlijk de sfeer binnen de staf ook veranderd. Het is eigenlijk een beetje de ramen openzetten zou je kunnen zeggen, want het had voordelen dat iedereen hier de geschiedenis van de opleiding kent en dat allemaal meegemaakt heeft, maar het had ook een hele beklemmende sfeer. Je kunt je ook afvragen, omdat er met aanstellingen toch heel veel vernieuwing is, of je niet ook je eigenheid, je identiteit verliest.

De eigenheid kan ook wel een nieuwe eigenheid zijn. Die identiteit zie ik vooral in de verbondenheid. Ik heb het altijd belangrijk gevonden dat de Nijmeegse universiteit een persoonlijke universiteit is, waar je elkaar kent.

Je hoeft echt niet alle studenten bij naam te kennen, maar ik vind het altijd belangrijk om zo snel mogelijk, als ik een werkgroep heb, alle namen te kennen van de studenten. Ik vind dat iets heel eigens ook aan Nijmegen, dat je toch die sociale betrokkenheid hebt als docent, en je probeert je daar ook voor in te zetten. Ik weet dat het bij andere universiteiten veel minder het geval is daar. Er was ooit een leus van: “hier aan de Radboud Universiteit ben je meer dan een nummer”, en dat vind ik eigenlijk ook wel belangrijk om dat te onderstrepen.’

Van Vlugschrift naar Ex Tempore*Verleden Tijdschrift (waarin opgenomen Vlugschrift)

Dat Rosendaal terugkeerde op de universiteit betekende ook dat hij weer aan de slag kon gaan bij een historisch studenten tijdschrift. Vlugschrift was inmiddels zelf verleden tijd, evenals het blad Verleden Tijdschrift. 'De mensen van Economische Sociale Geschiedenis, zoals ze toen nog heette, nu heet het ESDG, hadden met hun studenten hun eigen blaadje, want dat was na Nieuwe Vóór een andere belangrijke studierichting waar zeker in de jaren zeventig veel studenten voor kozen. Dat was toen nog meer vanuit het marxistische gedachtegoed. Zij hadden hun eigen tijdschrift en die hadden gezien dat Vlugschrift een cohesie bood, en wilden ook zorgen dat bij de Nieuwe Vóór'ders een grote groep afstudeerders ook verbonden bleef, dus de docenten daar dachten van "We moeten ook cohesie brengen door studenten betrokken te laten zijn bij de opleiding." Daar kwam toen Verleden Tijdschrift uit voort.

Helaas mochten deze vakgroepsbladen, zoals zoveel goede dingen in het leven, niet duren. 'Dan krijg je het probleem van verloop, in '88 ging ik naar Parijs toe en daar studeren. Ik heb toen daar nog wel columns geschreven, maar voor de rest zat ik niet meer in de redactie en Jeroen, die studeerde ook af. Ik geloof dat het daarna nog twee jaar of drie jaar is doorgegaan. De prestatiedruk werd toch groter, en om nieuwe redactieleden te vinden was steeds moeilijker. Toen ik in 1990 terugkwam als AIO was de boel omvergegooid.' Er was in de tussentijd besloten de oude verdeling in studierichtingen binnen geschiedenis aan te passen. 'De verdeling die daarvoor bestond na de Middeleeuwen vond men eigenlijk raar, want je had Economisch Sociale Geschiedenis, dat liep vanaf de middeleeuwen tot nu, en daarnaast had je voor de rest van de geschiedenis Nieuwe Vóór 1870 en Nieuwste Geschiedenis, vanaf 1870. "Dat is eigenlijk raar, moeten we niet veel meer gaan kijken naar politieke geschiedenis en cultuurgeschiedenis?" En er kwamen dus drie stromen die naast elkaar liepen, dwars door de tijd heen vanaf 1500.' Deze nieuwe indeling kreeg de term 'driestromenland.' 'Niet iedereen was daar enthousiast over. Daarnaast kwam er een nieuwe studierichting, cultuur- en mentaliteitsgeschiedenis. Dat haalde ook veel mensen van Nieuwe Voor 1870 weg, vooral degene die cultuurgeïnteresseerd waren. En dat maakte eigenlijk dat Vlugschrift niet meer zelfstandig kon bestaan en men zei van "goh, we gaan met het tijdschrift van ESDG, dus met Verleden Tijdschrift, samen."'

Joost kon dus niet terug naar zijn oude vertrouwde Vlugschrift, en het duurde uiteindelijk tot 2003 dat hij zich aansloot bij het nieuwe Ex Tempore*Verleden Tijdschrift (dat officieel nog het antecedent (waarin opgenomen Vlugschrift) droeg). In 1998 was namelijk gebleken dat ook twee studentenbladen teveel bleek voor de studie geschiedenis, en dat het wederom tot een fusie zou moeten komen. Deze verliep echter ietwat moeizamer. 'Er waren wel mensen die zeiden: "Ex Tempore? Nee, dat kunnen we toch nooit accepteren". Er was een heuse rivaliteit tussen het blad van de studenten en het "serieus wetenschappelijke" blad.

VT wilden daarbij toch eigenlijk altijd een beetje prikkelend zijn, terwijl Ex Tempore schreef over de Agadircrisis van 1911 ofzo, wat een meer tradi-

tioneel diplomatieke studie was. De prikkelende vernieuwing, om het zo maar te zeggen, kwam vanuit andere tijdschriften zoals Verleden Tijdschrift. Die kwamen al met een hele artikelenreeks over geschiedenis van uitvindingen, van apparaten van het huishoudelijk leven, echt leuke onderwerpen, waarin mentaliteitsgeschiedenis aan bod kwam. Die waren toch op een andere manier gaan kijken. Nog steeds vind ik een leuk onderwerp wat volgens mij nog steeds niet geschreven is, "de geschiedenis van het huisdier"'.

Ondanks deze kloof kwam Rosendaal toch enthousiast bij de redactie. 'Sutdenten Carla Hoetink en Froukje van Doorn hadden geroepen dat ze mij wel in de redactie wilden hebben, maar toen zei mijn promotor Tom van der Zande, die in de redactie zat: "nee, hij moet eerst zijn proefschrift afmaken, hij moet niet nog weer andere dingen erbij gaan doen. Die mag je pas vragen als het proefschrift klaar is." Dus zodra dat af was, werd ik dus in de redactie gevraagd.' Hierbij hechtte hij vooral ook aan de sociale kant van het redactiewerk: het 'navergaderen' in het Cultuurcafé, barbecueën bij redactieleden en diepe gesprekken voeren die niet helemaal pasten in de vergaderingen zelf. Tot ongeveer 2016 zou Joost enthousiast redactielid blijven, hierna werd hij helaas toch wat minder actief, al is hij regelmatig nog wel bij vergaderingen te zien.

Een provinciehistoricus met hart voor burgerleed

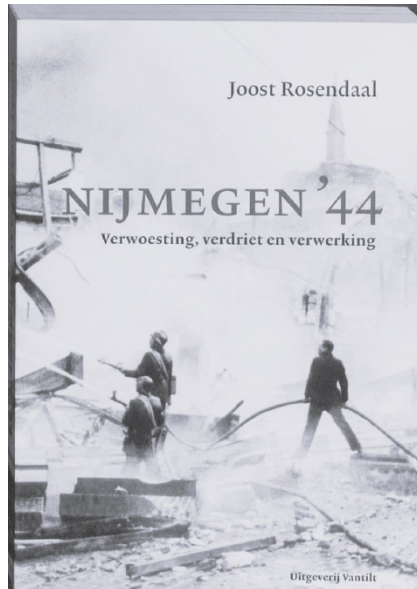
Er was natuurlijk ook zoveel anders te doen met de geschiedenis, en Joost doet zijn best zoveel mogelijk mensen te introduceren aan zijn vakgebied. Zo geeft hij ook graag lezingen en andere praatjes aan een niet academisch publiek, om zo terug te geven aan de stad. Dit heeft hij van zijn vader, die ook zo in het leven stond. Het heeft hem tot een vrij bekende lokale historicus gemaakt.

Deze eer heeft hij ook te danken aan zijn onderzoek naar de geschiedenis van het bombardement op Nijmegen. Lang werd verondersteld dat het bombardement een vergissing was geweest, waarbij geallieerde vliegers dachten dat ze boven Kleve vlogen, maar dankzij Rosendaals onderzoek kwam naar buiten dat de waarheid een stuk gecompliceerder was. Via een omweggetje (hij was immers nog altijd voornamelijk Batavenexpert) werd Rosendaal hiervoor benaderd. 'Ze wisten toen nog niet dat mijn moeder het bombardement nabij had meegemaakt als zestienjarig meisje. Ik was opgegroeid met verhalen over dat bombardement. Dus ja, ik vond dat ik daar iets mee moest doen en op die manier raakte ik in een keer weer in de Tweede Wereldoorlog. Dat leverde in 2009 Nijmegen'44 [zijn boek over het bombardement, red.] op en vanaf dat moment werd ik voor allerlei lezingen, gevraagd, maar ook voor advisering. Met name advisering rond het Vrijheidsmuseum, om daar mee te denken over de vorm en vooral over de inhoud.'

Rosendaal heeft het zijn missie gemaakt om Gelderland(ers) bij de Tweede Wereldoorlog te betrekken. 'Er is een stichting opgericht vanuit de Radboud Universiteit, Stichting Versterking Herinnering Tweede Wereldoorlog Gelderland, en dat is op verzoek van de provincie Gelderland om het verhaal van de Tweede Wereldoorlog in Gelderland meer voor het voetlicht te brengen.

Ik heb daar wel eens in Den Haag een verhaal over gehouden en ben toen

eigenlijk pas zelf gaan realiseren dat eigenlijk heel veel van de nationale geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog in Gelderland heeft afgespeeld. Natuurlijk operatie Market Garden, maar ook het bombardement, de razzia in Putten, de fusillade bij de Woeste Hoeve, het tekenen van de capitulatie bevelen in Wageningen. Ja, en ook de muur van Mussert waar de NSB samenkwam. Tot het opleidingskamp van de SS in Avegoor. De nationale onderduikgeschiedenis, dus dat speelt zich in belangrijke mate af in de Achterhoek, in Aalten en Winterswijk. En ik ben daardoor ook breed gaan kijken naar wat daar speelt. Dus niet alleen burger-slachtoffers, maar wel vooral eigenlijk het perspectief van de provincie, zou je kunnen zeggen, niet het westen van Nederland maar van de rest van Nederland.

Afbeelding 4: Nijmegen '44

Dat is een verhaal van oorlogsgeweld, van inundaties, van verzet en collaboratie ook, maar vooral ook van heel veel burgerleed. Dat vind ik nog steeds belangrijk, om niet alleen naar Gelderland te kijken, maar ook naar Limburg, ook naar Brabant, ook naar Zeeland. Ook in zekere zin, naar het Noorden, Overijssel en nog belangrijker, naar het Oosten, dus ook naar Duitsland. Ook naar hoe Kleve verwoest is, ook naar hoe Wezel verwoest is, dus dat ja, dat wordt mede bepaald door mijn eigen familieverhaal natuurlijk. Een zwager van mijn opa is bij het bombardement op Kleve omgekomen.'

Iedereen die wel eens een college heeft gekregen van Rosendaal kent hem als een gepassioneerd onderwijzer die in rap tempo en vol liefde over zijn vakgebied praat. Toch was docentschap niet altijd zijn streven. 'Ik zat nog te dicht op de middelbare school en ik zag alsmaar het beeld voor mijn ogen van de leraar wiskunde die huilend in de vensterbank zat, die het niet meer aankon. Toen dacht ik: "ik leraar? Nee, nee, nee, nee, nee, dat wil ik nooit

worden!" En dus heb ik ook bewust niet een educatieve bevoegdheid gehaald, want als je die behaalde, dan zou, zo dacht ik in de jaren tachtig, je verplicht kunnen gaan worden om eventueel te gaan solliciteren om bijvoorbeeld docent te worden. Toen ik in 2001 college begon te geven hier merkte hoe leuk het is om les te geven, ben ik daar toch wel van teruggekomen. Maar ik was toen natuurlijk ook weer een stuk ouder. Dan sta je er ook een stuk verder vanaf.'

Sindsdien kan hij amper meer zonder het lesgeven. Toen hij aan de slag ging met zijn onderzoek naar het bombardement op Nijmegen deed hij dit ook enkel onder de voorwaarde dat hij minstens een dag colleges mocht blijven geven: 'Die Pokon, die voedingsstoffen, die wil ik niet kwijt. Want het contact met studenten, dat vind ik heel, ja, stimulerend, prikkelend, uitdagend. Jullie moeten ook kritisch zijn en niet alles klakkeloos geloven wat jullie verteld wordt, want dat is juist het kenmerk van jullie opleiding, dat je dus constant eigenlijk bezig bent vragen te stellen. Klopt het wel? En bepaalde verhalen dus door te prikken.'

Ja, het is een understatement om te zeggen dat Joost Rosendaal passie heeft voor zijn vak. Hij leeft, eet en ademt geschiedenis. Daarbij vindt hij het ook nadrukkelijk belangrijk om de geschiedenis op de 'gewone man' te betrekken. Zo vertelde hij ons trots dat een organisatie waarbij hij actief was concertgebouw De Vereniging had vol gekregen. 'Dat betekent dat daar ongeveer twee procent van Nijmegen was!'. Gelukkig voor ons kan hij toch nog weleens de tijd vinden om terug te grijpen op zijn oude studentenbladdagen. Na ons interview zei hij toch wel weer zin te krijgen om weer eens mee te vergaderen, en daarbij beloofde hij ons om in ieder geval de volgende vergadering in zijn agenda te zetten. Hij bleek een man van zijn woord: de eerstvolgende vergadering was hij aanwezig, en ook het 'navergaderen' liet hij uiteraard niet aan zich voorbij gaan. Proost, Joost!

Alumnus van de jaren 20: Louis Verberne

Wie het register van doctorale examens in geschiedenis van de Radboud Universiteit in duikt, ziet dat deze begint op 27 maart 1925. Dit was het doctoraalexamen van Louis Gerardus Josephus Verberne, die deze op 35-jarige leeftijd heeft afgerond. Hiermee is hij de eerste die is afgestudeerd van de opleiding geschiedenis aan de Radboud Universiteit (toen nog Katholieke Universiteit Nijmegen).

Louis Verberne werd geboren in het plaatsje Nes bij Nieuwe-Amstel in 1889. Hij behaalde op achttienjarige leeftijd zijn bevoegdheid tot docent en begon met lesgeven. Met een enkele bevoegdheid nam Verberne echter geen genoegen en hij studeerde tijdens zijn carrière als docent aan meerdere universiteiten, eerst Nederlands in Tilburg en later Letteren in Amsterdam. Verberne werkte bovendien vanaf 1917 als leraar Nederlands aan het R.K. Gymnasium en HBS in Eindhoven.

Verberne kreeg in 1923 de kans om zijn kennisveld verder te vergroten. Dat jaar zag de oprichting van de Katholieke Universiteit Nijmegen en Louis besloot geschiedenis te studeren aan deze nieuw opgerichte universiteit. Hij was hiermee een van de eerste studenten aan deze opleiding, maar was geen archetypische student. Verberne was al 35 toen hij in 1925 als eerste zijn doctoraal examen haalde. Dit kwam onder andere door zijn langere weg naar de wetenschap via het voortgezet onderwijs en verschillende vooropleidingen. Dit zegt echter niets over de kwaliteit van zijn werk als doctorandus, want Verberne heeft altijd veel inzet getoond en daarmee een prominente plaats ingenomen onder zijn vakgenoten.

Na zijn doctoraalexamen is Verberne leraar Nederlands en geschiedenis alsook conrector geworden op het Onze Lieve Vrouweylyceum in Breda. Dit belette hem niet om in 1931 te promoveren met zijn proefschrift *Gijsbert Karel's Leerjaren*. Deze dissertatie, een boekwerk van meer dan 300 bladzijden, vormde een schoolvoorbeeld voor de professoren om hun studenten voor te houden. Dit heeft ongetwijfeld te maken met Verbernes leeftijd en ervaring, evenals zijn werkhouding en intellect.

In de jaren dertig werkte Verberne aan het pas veel later gepubliceerde *Geschiedenis van Nederland*. Verberne werd door Hajo Brugmans uitgenodigd de laatste twee delen van het boek te schrijven; 1813-1850 en 1850-1925. Deze wetenschappelijke carrière ging bij Verberne altijd gepaard met zijn volledige aanstelling als docent en conrector in Breda. Dat hij in de academische wereld een laatbloeier was deed niets af aan wat hij uiteindelijk heeft bereikt. In 1947

schopte Verberne het namelijk tot hoogleraar politieke, economische en sociale geschiedenis in Tilburg. Deze positie maakte na een lange carrière in het voortgezet onderwijs een einde aan zijn tijd als leraar en conrector in Breda. Het universitair onderwijs vergde al zijn aandacht en in 1948 werd Verberne aangesteld als bijzonder hoogleraar politieke en sociale geschiedenis in Nijmegen.

In zijn Herdenking van L.G.J. Verberne schrijft L.J. Rogier dat Louis Verberne de wetenschap via een steil pad heeft moeten bereiken. Het kan niet makkelijk zijn geweest om alle stappen richting het hoogleraarschap te zetten terwijl Verberne de volle verantwoordelijkheid droeg van het docent- en conrectorschap. Toch is Verberne erin geslaagd om deze kroon op zijn carrière als wetenschapper te bereiken, wat spreekt voor zijn ongeëvenaarde werkhouding. Op 5 januari 1956 stierf Louis Gerardus Josephus Verberne.

Alumnus van de jaren 30: Elisabeth Nuijens

Een van de eerste vrouwelijke alumni Geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Elisabeth Nuijens werd geboren op 2 november 1910 in Boxmeer. Op twaalfjarige leeftijd ging ze naar een kostschool voor meisjes in Venray, waar ze haar gymnasiumdiploma behaalde.

In 1932 begon Nuijens aan haar studie Geschiedenis in Nijmegen, die zij in 1939 arondde. Tijdens haar studie volgde ze ook een tweejarige studie theologie voor leken. Na haar studie zette ze haar zinnen op het behalen van het diploma 'chartermeester', zodat ze een carrière kon ambiëren als wetenschappelijk archiefambtenaar in het rijksarchiefwezen. De inmiddels uitgebroken Tweede Wereldoorlog maakte het niet gemakkelijk om dit voor elkaar te krijgen, maar ze sloeg er uiteindelijk toch in om in 1944 het staatsexamen Hoger Archiefambtenaar eerste klasse te halen.

Met het diploma op zak werd Nuijens aangenomen als archiefambtenaar in het Rijksarchief in Limburg, waar zij in 1947 chartermeester werd. Haar belangrijkste nalatenschap hier is de inventarisering van het archief van het Provinciaal Bestuur van Limburg (1814-1913) en het archief van het Kapittel van Sint Servaas te Maastricht en daarmee verbonden instellingen, waar onder andere een groot aantal middeleeuwse oorkondes toe behoorden. Haar jarenlange inspanning heeft deze archieven voor historisch onderzoek toegankelijk gemaakt. Ook belangrijk was zij voor het grote project *Historische atlas van Limburg en aangrenzende gebieden*, waarvan zij één deel voor haar rekening kwam. In 1956 promoveerde Nuijens bij professor Rogier in Nijmegen tot doctor met haar werk *De staatkundige geschiedenis der provincie Limburg vanaf haar ontstaan tot aan haar uiteenvallen in 1839*.

Nuijens zou haar gehele carrière in het Limburgse Rijksarchief werkzaam zijn tot haar pensioen in 1975. Ze leefde haar leven in eenvoud en bleef ongehuwd, wonend in het klooster van de Zusters reparatrices in Maastricht. Na een lange pensionering overleed Elisabeth Nuijens op 10 juli 2008, inmiddels 97 jaar oud.¹

¹ Henk Boersma, 'Dra. E.M.Th.W. Nuijens overleden', *De Maasgouw*, 127 (2008).

Alumnus van de jaren 40: Louis Pirenne

Louis Pirenne werd geboren in 1924 te Tilburg. Hij had een van origine Belgische vader die tijdens de Eerste Wereldoorlog naar Nederland was gevlucht. Zijn moeder was Nederlandse. Opgroeiend in Tilburg genoot hij zijn onderwijs aan het gymnasium van het St. Odulphuslyceum. Na zijn middelbare school te hebben afgerond trok Pirenne, enigszins vertraagd door de oorlog, in 1943 naar Nijmegen om daar de bachelor geschiedenis te gaan doen aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Nog tijdens zijn studie en voordat hij promoveerde kreeg hij een baan aangeboden bij het stadsarchief van Den Bosch. Een buitenkansje voor de jonge Pirenne, die al lang de droom koesterde om archivaris te worden. Het werd duidelijk dat Pirenne in het oog viel bij de toenmalige burgemeester Loeff. Deze bood hem de positie van stadsarchivaris aan, hoewel Pirenne hier officieel nog niet voor in aanmerking kwam. In 1954, na een opleiding tot archivaris, trad Pirenne officieel aan als stadsarchivaris van Den Bosch. Hier wachtte hem een flinke, maar in zijn ogen leuke taak: het reorganiseren van het stadsarchief van Den Bosch. Stadsarchieven van dergelijke historische steden zitten vol interessant materiaal. Dit archief had echter sinds de jaren zestig van de negentiende eeuw geen nieuwe inventarisatie meer gehad, dat werd hoog tijd volgens Pirenne.

Pirenne bleek een scherp inzicht te hebben in de organisatie van een archief. Hij zag de noodzaak om het archief een duidelijk gezicht te geven. Dat dit slaagde bleek uit de verhoogde bezoekersaantallen in de daaropvolgende jaren. Hij beschreef het zelf als 'een leuke tijd' en 'een kweekvijver van jonge historici'. Deze jonge historici bezochten het archief vaak vanuit hun studie aan de universiteit in Nijmegen.

Hoewel hij zijn werk als stadsarchivaris nog niet had voltooid diende een volgende kans zich aan. In 1961 kreeg Pirenne de mogelijkheid om rijksarchivaris te worden. Zelf zei hij hierover: 'de kans om rijksarchivaris te worden is natuurlijk niet niks'. De keuze liet hem niet zonder dilemma's, hij was namelijk erg op zijn plaats als stadsarchivaris gesteld. Desondanks wachtte hem in het rijksarchief ook een taak van betekenis. Ook daar was er grote vraag naar modernisering en organisatie. In het rijksarchief toonde Pirenne zich een bekwaam koopman. Hoewel er sprake was van lokalisatie van plaatselijke archieven wist hij in deze periode toch een groot aantal belangrijke archieven binnen te halen. Van grote bedrijfsarchieven als Campina, provinciale organisaties als het Economisch Technologisch Instituut van Noord-Brabant, tot de wat kleinere familiearchieven. Naast deze grote toevoegingen aan het archief verachtvoudigde het jaarlijkse bezoekersaantal zich in de 25 jaar dat Pirenne daar werkzaam was. Soms was het zo druk dat Pirenne zijn eigen kantoor beschikbaar stelde voor een bezoeker aan het archief. Deze grote toename aan bezoekers kwam onder andere doordat er in die tijd steeds meer nadruk kwam te liggen op de bezoekersgerichte kant van zijn functie als rijksarchivaris. Er was meer vraag naar een extraverte archivaris als gezicht van het rijksarchief.

Na een vol, productief en mooi leven kwam Louis Pirenne te overlijden in 2014 te Den Bosch. Het leven van Louis Pirenne laat zien hoe een archiva-

ris een grote impact kan hebben. Het vak waarin archiefmateriaal zorgvuldig wordt geordend en bewaard vormt een fundament voor goed historisch onderzoek. Louis Pirenne heeft hierin een belangrijke rol gespeeld voor de Brabantse geschiedswetenschap.

Alumnus van de jaren 50: Guus Pikkemaat

Guus Pikkemaat werd geboren op 27 juli 1929 in Ulft. Hij begon met studeren aan de Katholieke Universiteit Nijmegen in 1950 en zou dat tot 1960 blijven doen. Oorspronkelijk was Pikkemaat begonnen aan een studie Nederlands, maar hij kwam door het vele lezen van historische literatuur tijdens zijn militaire dienst tot inzicht dat hij zich eigenlijk meer interesseerde voor geschiedenis en maakte de overstap.

Tijdens zijn studie was hij hoofdredacteur van het NUB, het Nijmeegse Universiteitsblad. Onder zijn leiding zou dit blad een wat rebelser karakter krijgen door de columns die met name door hem geschreven werden. In deze columns gaf hij zijn mening over actualiteiten op de universiteit en was hij niet bang om zich tegen de hoge heren van de academische wereld uit te spreken. Dit leidde soms tot felle kritiek van bovenaf, maar Pikkemaat kon hierin op steun rekenen van een van zijn docenten, professor Lodewijk Rogier. Guus zou later toelichten: 'Toen ik vanwege mijn soms (te) scherpe columns in het NUB aanhoudende en ietwat dreigende kritiek kreeg uit hoge universitaire kringen en ik mij daarom ernstig overwoog mij als redactie leider terug te trekken, kreeg Rogier via zijn met mij bevriende dochter Nel weet van dit nog vage voorneemen en liet mij via diezelfde Nel weten mij snel te willen spreken. Met nogal wat schrik in de benen meldde ik mij bij hem in de veronderstelling ook van hém de wind van voren zou krijgen vanwege mijn tergend gegooi met stenen naar heilige of glazen huisjes. Inderdaad regende het meteen een stortvloed aan verwijten. Tot mijn grenzeloze opluchting bleek die echter niet bedoeld als afkeuring van mijn geschrijf, maar als trommelvuur op mijn 'desertieplannen'. Het contact tussen studenten en docenten in de jaren 1950 was vrij persoonlijk. Dit kon zo zijn door de lage aanwas van negen tot vijftien nieuwe geschiedenisstudenten per jaar. Tentamens werden doorgaans mondeling bij de docent thuis afgenomen.

In 1963 behaalde Pikkemaat zijn doctoraat met *Bataafse vrijheid in Nijmegen 1794-1795*. Zijn promotor was professor Rogier. Na een korte periode in het middelbaar onderwijs voelde hij zich wederom aangetrokken door de journalistiek, waardoor hij aan de slag ging bij De Gooi- en Eemlander; hier werd hij al snel hoofdredacteur. Het blad zou onder zijn hoede blijven tot 1989 en werd onder zijn bewind gemoderniseerd. Net zoals eerder in het NUB verschenen er door zijn toedoen ook hier scherpe opiniestukken.

Na zijn periode als hoofdredacteur legde hij zich toe tot het schrijven van historische werken en schreef onder andere biografieën over Eleonore van Aquitanië en Jeanne d'Arc, die verschenen in respectievelijk 2008 en 2009. Guus Pikkemaat overleed op 19 februari 2018 op 88-jarige leeftijd in Bussum.¹

¹ Guus Pikkemaat, 'Hartige herinneringen aan 'Huybers' in de jaren vijftig' in: Melchior Bogaarts ed., *Terugblik op 'Dr. Huybers': Herinneringen aan de Nijmeegse Historische Studenten-Kring 1932-1972* (Nijmegen 1998) 27-46; De Gooi- en Eemlander, https://www.gooieneemlander.nl/cnt/dmf20180926_81082260? (geraadpleegd 4 juli 2023).

Alumnus van de jaren 70: Pierre Cuypers

Pierre Cuypers begon zijn studie geschiedenis in 1966 en zou deze pas in 1979 afronden. Nog tijdens zijn studie begon hij in 1972 les te geven aan het Stedelijk Gymnasium te Nijmegen. Hier bleef hij werkzaam tot 1975, toen hij vertrok naar het Over Betuwe College te Bommel in de functie van leerkracht geschiedenis en staatsinrichting, waar hij werkzaam was tot 2010. Naast zijn werkzaamheden in het onderwijs kwam hij in 1990 in de lokale politiek voor D66. Sinds 2000 was hij tien jaar lid van de provinciale staten van Gelderland.

Tegenwoordig houdt hij zich voornamelijk bezig met erfgoedbehoud als secretaris van de stichting Cuyperiana, waarmee hij waakt over de bouwwerken van onder andere zijn beroemde voorvader Pierre Cuypers (1827-1921). Deze architect is vooral bekend van het Rijksmuseumgebouw en het Centraal Station in Amsterdam.

Cuypers herinnert zich zijn jaarlaag nog goed: ‘Onze eerstjaarsgroep bestond uit ongeveer vijftien personen. De meesten waren paters (of gesjeesde seminaristen) en nonnen. Er waren drie meisjes zonder pastoraal verleden en idem vier jongens. Geen vechtersvolk, lief en empathisch, maar wel tuttig en niet iedereen lachte om een platte grap. De jaren boven ons waren nog kleiner’. Door de kleine omvang voelde de sectie geschiedenis voor Cuypers als familie aan.

De studentenrevolte in Parijs van 1968 had ook in Nijmegen verregaande gevolgen; Pierre vertelt het volgende over wat dit voor de universiteit en de opleiding Geschiedenis betekend heeft: ‘Ook de faculteitsgebouwen aan de Wedren in Nijmegen werden bezet. Sit-ins en sleep-ins in de diverse instituten waren in de periode aan de orde van de dag. Waar kort tevoren nog groot respect werd betoond voor de Nijmeegse hoogleraren die op de Dies Universitatis in vol ornaat vanuit de H. Geestkerk aan het Keizer Karelplein naar de Aula paradeerden, was dat nu ineens een slag anders. Zo ervoer ook prof. Duynstee die meende met de oproerkraaiers eens een goed studentikoos gesprek te kunnen hebben. Hem werden de principes van de bezetters op nette maar duidelijke wijze diets gemaakt, maar tegelijkertijd werd zijn bolhoed die hij even terzijde had gelegd bij het gesprek door een aantal studenten benut als pisbak. Het was een periode die in de ontwikkeling van de student een enorme impact had. Men was niet alleen vrij, maar ook ongeleid; een ervaring die in het latere leven uiterst zeldzaam zou blijken. Op de wijze van kennisoverdracht (colleges etc.) had de studentenrevolte grote invloed. Het college als “preek ex cathedra” moest veranderd worden in een kritische wetenschappelijke discussie waarbij marxistische invloeden het paapse huis van Radboud –tot ontsteltenis van het episcopaat- op de grondvesten deed schudden. Zo ontstonden bij de sectie Geschiedenis met name bij de afdeling Middeleeuwse Geschiedenis werkgroepen en werkcolleges waarbij brede wetenschappelijke

thema’s werden uitgediept en studenten zelf onderzoekopdrachten bepaalden (in overleg) en aan de slag gingen in diverse bibliotheken en archieven. De bijeenkomsten waren (of werden toen in elk geval zo ervaren) als uitermate inspirerend. Dat kwam ook doordat de hoogleraar, professor Weiler, de onderzoeksmethodiek omarmde en –als ex-jezuïet- verstandig aanpaste waardoor de wetenschappelijke verantwoording ook gegarandeerd was. De resultaten enthousiasmeerden de studenten zozeer, dat de roep om zulks ook in andere vakgroepen toe te passen steeds luider klonk. Ik herinner me nog een moment waarop alle werkgroepleden weer een overleg- en terugkoppelingsbijeenkomst hadden op de afdeling middeleeuwen. Op enig moment meldde zich de secretaresse van prof. Manning (Nieuwste Geschiedenis) met het verzoek voor belet van de ganse staf van de vakgroep Nieuwste. Men wilde zich graag oriënteren op de “nieuwe werkwijzen”. De triomfalistische rondleiding die Weiler aan zijn collega gaf, deed sterk denken aan een botanicus die een zeldzaam gedrocht heeft gekweekt en dat met epatante trots aan met stomheid geslagen toeschouwers toont. De conclusie van Manning (duidelijk verstaanbaar voor den volke): “Oh, dus gewoon een werkcollege zoals wij die hebben, maar dan met wat minder discipline en zonder vaste plaatsen voor de studenten. Nou veel succes daarmee.” Daarna vertrok het cortège met opgestoken veren, Weiler met een (tijdelijk) wat verformfaaid ego achterlatend. Voor ons was het puur genieten.’

De vroege jaren zeventig zag ook de verhuizing van de universiteit naar de huidige campus. Cuypers was hierbij betrokken: ‘Voor de historici werd een claim gelegd op het Mgr. Hamerhuis, een klooster met duidelijk Chinese allure aan de rand van het spoor. Aan de vechtpartijen omtrent de te verdelen ruimtes heb ik namens de afdelingsraad middeleeuwen nog mogen deelnemen; met eclatant succes gezien de reacties van de staf. Een aantal jaren later verhuisde men echter al naar twee verdiepingen in het Erasmusgebouw –de talentoren, ook wel badinerend “de toren van babbel” genoemd. Het enige persoonlijke contact dat overbleef, was dat met de secretaresse of met een medewerker met wie je persoonlijk bevriend was en bij wie je dus binnen durfde te lopen zonder dwingende noodzaak. De anderen verbleven achter hermetisch gesloten deuren zonder inkijk.’

Als Pierre wordt gevraagd naar zijn docenten noemt hij Mathieu Spiertz en Piet Leupen: ‘Mathieu Spiertz was medewerker van J.J. Poelhekke, maar vooral studentbegeleider in de oertijd. Hij sprak je moed in, begeleidde je, gaf advies en kwam ook steeds feedback halen. Een mens met humor die aankomende studenten de moed erin liet houden. En dan de “grote” Piet Leupen, medewerker van Weiler, later terecht hoogleraar te Amsterdam. Hij begeleidde mij met mijn scriptie inhoudelijk en kritisch op een manier waardoor je aan het einde ervan overtuigd was dat je iets groots had verricht. Voor elk detail had hij een kritisch oog. Wat een geweldige begeleider in zo’n relatief obscuur vak!’

Cuypers werd uiteindelijk docent aan de middelbare school, maar toen hij aan zijn studie begon had hij andere ambities: ‘Ik hoopte onderzoeker te worden en mijn historisch inzicht te kunnen inzetten voor belangrijke beleidsfuncties. Ik wilde in elk geval geen leraar worden, want dat was zo zinloos: leer-

lingen opleiden om later leerlingen op te leiden om weer leraar te worden in geschiedenis. Achteraf ben ik er door mijn stage aan het Stedelijk Gym in Nijmegen –waar ik een deeltijdaanstelling kreeg- ingerold. Ik ben gaan inzien dat kritische vorming en het tot dieper inzicht brengen van mensen iets geweldigs is. Daarnaast ontdekte ik dat ik me heel happy voelde bij ontlukende pubers die collega's tot woede en razernij wisten te brengen. Dat is de kracht van relativering. Vandaag nog word ik door stratenmakers aangeroept die ooit (in de brugklas van het OBC) les van mij hadden en die me groeten. Met genoeg kan ik ze dan vertellen dat zij het “leggen van verbanden” van mij geleerd hebben. Zo'n moment maakt decennia goed.'

Alumnus van de jaren 90: Olivier Hekster

Olivier Hekster begon in 1992 aan de studie Geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Na een Erasmusjaar in Rome (1995-1996) studeerde hij in 1997 af in de Oude Geschiedenis. Voor zijn master in Roman History vertrok hij naar Nottingham, waarna hij voor zijn promotie weer in Nijmegen en in Oxford te vinden was. Na zijn promotie in 2002 bleef hij in Oxford, ditmaal werkzaam als Fellow in Ancient History aan Merton College. Sinds 2004 is hij echter weer terug in Nijmegen, waar hij als hoogleraar Oude Geschiedenis een bekend gezicht is voor veel geschiedenisstudenten.

Bij het terugdenken aan zijn studietijd herinnert hij zich vooral zijn medestudenten, docenten en de gezellige sfeer: 'Als ik eerlijk ben herinner ik me veel minder van de inhoud van de colleges dan van de geweldige sfeer, de discussies binnen en buiten de collegebanken en het wekelijkse darten in café De Kroeg. Wij waren, met rond de tachtig eerstejaars, een redelijk overzichtelijke groep, waarvan het overgrote deel op kamers woonde en aan het begin van het eerste jaar meedeed met de introductie. Dus iedereen kende elkaar. Maar vooral de mentorgroepen van de introductie bleven de hele studie lang vriendschapsgroepen. Met die groep schreef je je - zeker in de eerste twee jaar - samen in voor werkcolleges, studeerde je in de bibliotheek en ging je lunchen in de socio-kantine. Er was een heel sterk 'wij van geschiedenis' gevoel en daarmee veel saamhorigheid. Het contrast met de studenten rechten - een studie waar ik tegelijk aan begon omdat ik niet goed kon kiezen - was enorm. Binnen een half jaar was ik met rechten gestopt. Geschiedenis was zoveel leuker.'

Als gevraagd wordt naar zijn oud-docenten noemt Olivier met name Luuk de Blois en Guy Mans: 'Mijn voorganger als hoogleraar Oude Geschiedenis, Luuk de Blois, was een geweldig bevlogen docent en iemand die ongelofelijk goed in staat was om geïnteresseerde studenten al vroeg in hun studie kennis te laten maken met onderzoek. Dit gebeurde in een soort informele onderzoeksgroep waar staf en studenten samen over onderzoek praatten. Ook noem ik graag Guy Mans, die ons echt heeft geleerd om snel de essentie uit een tekst te kunnen halen. Hem ben ik na mijn studie veel meer gaan waarderen dan ik tijdens mijn studie deed.'

Als student was Hekster lid van de redactie van *Verleden Tijdschrift*, dat in 1999 fuseerde met *Ex Tempore*. 'In die tijd was *Verleden Tijdschrift* het 'grote' tijdschrift van alleen studenten; in de redactie van *Ex Tempore* zaten toen al ook medewerkers van de opleiding, dus onze redactie was veel gezelliger. We waren veel van onze tijd bezig met het vinden van goede kopij en het zelf volschrijven van allerlei vaste rubrieken. Daarnaast waren we stevast bezig advertenties te krijgen om het geheel te betalen. Dat betekende middagen lang

door de stad van winkel naar winkel en kroeg naar kroeg lopen om mensen te overtuigen dat een advertentie in *Verleden Tijdschrift* een goede investering was. Verrassend veel mensen gingen daar uiteindelijk in mee – volgens mij vooral uit medelijden.’ Een van de kwaliteiten van Olivier die door studenten geprezen wordt is zijn enthousiaste manier van het geven van colleges. Dit talent kwam niet vanzelf: ‘Een nevenactiviteit waar ik misschien nog meer aan gehad heb is het acteren in mystery-adventure nights voor bedrijfsuitjes. Dat betaalde goed en acteervaring helpt enorm bij het geven van hoorcolleges.’

Volgens Hekster blinkt de Nijmeegse geschiedenisopleiding uit in het feit dat alle tijdvakken gedurende de hele studie onder de aandacht blijven: ‘Studenten krijgen hierdoor echt een idee over een groot deel van de geschiedenis, vanaf het oude Nabije Oosten. Maar ook de systematische samenwerking tussen docenten van verschillende onderzoeksrichtingen in ons onderwijs is bijzonder. Daardoor hebben Nijmeegse studenten (volgens mij) uiteindelijk een bredere blik op de geschiedenis - zowel chronologisch als thematisch.’

De hoogleraar raadt de huidige geschiedenisstudent aan om naar het buitenland te gaan: ‘Je studietijd is de perfecte periode om een periode aan een buitenlandse universiteit door te brengen, dus grijp die kans als het enigszins gaat. Ik heb het geluk gehad om in 1995-1996 met een Erasmusbeurs een vol jaar naar Rome te kunnen gaan. Dat betekende een jaar lang de tijd om een prachtige stad te leren kennen, me onder te dompelen in een andere taal en cultuur, college te krijgen in een volkomen ander systeem en vooral: heel veel leuke mensen uit alle delen van de wereld te ontmoeten. Het mooie van een buitenlandverblijf tijdens je studie is dat er een hele infrastructuur bestaat die er op gericht is om mensen met elkaar in contact te brengen. Het is echt de beste manier om een bredere blik te krijgen op je studie en je omgeving – en het is vooral erg leuk. Ik kreeg de smaak zo te pakken dat ik om mijn scriptie te schrijven weer naar Rome ben gegaan en kort daarop naar Engeland ben vertrokken, eerst naar Nottingham en toen naar Oxford. Pas in 2004 ben ik weer terug naar Nederland gekomen voor de prachtige baan die ik nu nog heb.’

Alumnus van de jaren 2010: Rozemarijn Moes

Rozemarijn Moes studeerde Geschiedenis aan de Radboud Universiteit van 2014 tot en met 2017. Tijdens deze bachelor deed ze minoren in Middeleeuwkunde, Sociale geschiedenis en Museumeducatie. Haar interesse in een combinatie van onderzoek en de erfgoedsector bracht haar naar een master in Groningen, waarvan ze in 2019 afstudeerde. Naderhand heeft ze voor een jaar meegewerkt aan het project Verhaal van Gelderland, waarvoor ze de Martens van Sevenhovenpenning heeft mogen ontvangen. Sinds 2021 is ze echter weer terug in

Nijmegen, waar ze als promovendus bezig is met haar project “Kitchen or Capital: Elite women’s role in financial household and estate management in eighteenth-century Guelders” over Gelderse edelvrouwen en landbeheer.

Haar studietijd staat Rozemarijn nog goed bij; ze heeft zelfs al haar aantekeningen nog bewaard. Het was een moment van besef toen het dikke boek van McKay bij haar op de deurmat viel: ‘Toen voelde ik me echt student’. Dit gevoel kunnen veel huidige Geschiedenisstudenten waarschijnlijk nog steeds beamen. Waar ze van genoten heeft, is hoe ze haar bètavrienden kon verwaren met technische termen als ‘dialectisch materialisme’ of ‘sociaal constructivisme’. ‘Het interessante aan geschiedenis studeren is dat je bijna over alles wel kunt zeggen “daar heb ik les over gehad”.’

Een docent waar Moes met name goede herinneringen aan behoudt is Peter Raedts: ‘Echt een Oxford docent met tweed jasjes die mooi kon vertellen. Zo beargumenteerde hij ooit dat de middeleeuwen van 1000 tot 1800 lopen. Soms choquer ik nog steeds mensen met die stelling.’ Een andere goede herinnering heeft ze aan Coen van Galen: ‘Dat was in mijn eerste jaar; ik werkte me een slag in de rondte en was erg moe. Toen kwam Coen van Galen naar me toe met de woorden: “Ik wil je graag aan het eind van het jaar nog levend hebben”. Dat kan ik nooit vergeten.’

Tijdens haar studietijd woonde Rozemarijn thuis in Apeldoorn, hierdoor was ze niet betrokken bij Nijmeegse studentenverenigingen. Wel is ze een tijdje suppoost geweest bij kasteel Cannenburg: ‘Kastelen waren voor mij de reden dat ik Geschiedenis ging studeren, dus ik vond het geweldig om elke zaterdag in een kasteel rond te lopen. Ik leerde er ook best veel van, over hoe het er in zo’n museum aan toe gaat.’

Verder is ze overtuigd van de belangrijke rol die historici in de samenleving kunnen vervullen. ‘Ik krijg heel vaak de vraag: “Wat heb je er nou aan?” Allereerst moet je het belang van goed kunnen lezen en schrijven niet onderschatten. In een tijd met veel informatie is het filteren en presenteren van informatie onmisbaar. Maar daarnaast denk ik ook dat de opleiding ons op een andere manier laat kijken naar de wereld: waar we vandaan komen, dat de moderne tijd niet per se beter is en dat samenlevingen ook anders kunnen. [...] Ik hoor-

de ooit een spreker zeggen dat mensen behoefte hebben aan een *sense of time* en een *sense of place*. Historici kunnen daarin voorzien.'

Het leven na de studie en het krijgen van een voltijdsbaan was voor Moes een lichte cultuurshock; ze heeft er profijt van gehad dat ze tijdens haar studie is voorbereid op het schrijven van een sollicitatiebrief en het opstellen van een cv. 'We moesten ook op 'netwerkgesprek'. Ik vond dat verschrikkelijk; zomaar iemand mailen met de impliciete boodschap: ik wil uw baan, vertel me hoe ik dat bereik. Ik ben toen op gesprek geweest bij Geldersch Landschap & Kasteelen en dat bleek super interessant. Dus netwerken kan ik erg aanbevelen.'

De kasteelwereld ingaan is voor Moes altijd een belangrijke drijfveer geweest: 'Tijdens mijn studie heb ik mijn vakken daar grotendeels op ingericht. Nu doe ik onderzoek aan de universiteit, dat ligt mij goed, maar ik probeer nog steeds de link te leggen met kastelen en landgoederen.' Op deze manier is ze terechtgekomen bij de afdeling ESDG en haar huidige project over landbeheer door Gelderse edelvrouwen. Haar bezigheden in de erfgoedsector is ze echter niet uit het oog verloren: 'Ik blijf zoeken naar manieren om met kastelen en musea in contact te blijven. Zo probeer ik het beste van beide werelden te combineren, net zoals tijdens mijn studie.'

Rozemarijn raadt de huidige geschiedenisstudent aan om de vakken te kiezen die je leuk vindt: 'Meestal zijn dat de vakken waar je het best in bent, dus ga lekker op zoek naar jouw *historische sensatie*. [...] Bovendien kan studeren best zwaar zijn, en doen wat bij je past maakt het een stuk makkelijker.' Moes werkte tijdens haar studiebeperkte periode harder dan goed voor haar was en raadt anderen af om hetzelfde te doen. Ze ervaaarde het als zo zwaar dat ze twijfelde of ze wel het onderzoek in wilde. Maar door haar passie te volgen is ze toch weer teruggekomen in het vakgebied waar ze wilde zijn: 'Ik heb het geluk dat dat steeds mogelijk is geweest!'

hé student!

Voor een tientje helemaal stuk gaan? Kom naar de Lindenberg voor de meest toffe voorstellingen!

→ Kijk op www.delindenberg.com

Lindenberg
- cultuurhuis -

Uit het Archief

Tien archiefstukken uit tien decennia

Allelore Lam, Jetze Boon en Jessica Vogels

Archiefstuk 1920-1930: De Rectorsketen

17 oktober 1923. De Rooms Katholieke Universiteit Nijmegen wordt geopend met een plechtige mis in de kerk aan de Molenstraat. De voormannen van Katholiek Nederland zijn daarbij aanwezig. Veel Nijmegenaren zijn vervuld van trots dat hun stad een echte universiteitsstad is geworden. Een burgercomité zamelt geld in voor een zilveren ambtsketen voor de rector magnificus. Bij de opening ontbreekt de keten echter en staat alleen het ontwerp in de Gelderlander. Er is onenigheid over de keuze voor de edelsmid tussen de kerkelijke autoriteiten en de Nijmeegse burgerij. De bisschoppen willen dat de gebroeders Brom uit Utrecht de keten maken. Dit waren de ontwerpers van het universitaire wapen. Het Nijmeegse comité wees echter hun plaatsgenoten de zilversmeden Rudy en Johan Arends aan. Uiteindelijk kregen de gebroeders Arends de opdracht om een keten te vervaardigen. De keten werd van zilver gemaakt en was versierd met 14 karaats gouden knopjes. De kosten waren 1800 gulden. Op 28 februari 1924, 4 maanden na de opening van de universiteit, draagt de rector magnificus de nieuwe keten voor het eerst.¹ De keten zou in tegenwoordige geldwaarde 17.000 euro hebben gekost.²

De rectorsketen is een verfijnd kunstwerk en barst van de symboliek. De keten bestaat uit 9 medaillons en 4 wapenschilden die verbonden zijn door schakels met rozetten en letters. De letters vormen de woorden 'alma mater Carolina', Carolus Universiteit, een naam die de universiteit overigens nooit heeft gekregen. Op de medaillons zien we onder andere de symbolen van de faculteiten: het klaverblad staat voor de theologische faculteit, de weegschaal voor de rechtenfaculteit en het boek met ganzenveer representeren de letteren en filosofie faculteiten. Naarmate de universiteit groeide werden er nieuwe medaillons toegevoegd: de esculaap verbeeldt geneeskunde en de driehoek met de scheikundige aanduiding van koolstof symboliseert de faculte-

it wis- en natuurkunde.³ Op de overige 4 medaillons staan een aantal belangrijke figuren. Als eerste de beschermheilige van de universiteit, Thomas van Aquino. Ook is de Willibrordus afgebeeld, de algemene patroon van katholieke universiteiten en apostelmissionaris van Noord Nederland. De derde figuur is Servatius, de bisschop van Maastricht. Het laatste medaillon toont Petrus Canisius, een belangrijke Nijmeegse theoloog. Onderaan de keten hangen 3 wapenschilden. Hiermee drukt de universiteit haar verbondenheid met de Nederlandse staat, de stad Nijmegen en de Nederlandse kerkprovincie uit.⁴

Het sluitstuk van de keten is het wapen van de universiteit. Centraal in dit wapen staat de Heilige Geest en zijn zeven gaven afgebeeld. Dit zijn: wijsheid, verstand, raad, sterkte, wetenschap, godsvrucht en de vreze des Heeren. De prominente positie in het wapenschild drukt uit dat God de bron is van alle waarheid, wetenschap en wijsheid. Het zilveren kruis op het rode veld is het wapen van het aartsbisdom Utrecht en symboliseert de verbondenheid van de universiteit met de katholieke gemeenschap in Nederland. De kroon met kruis is een verwijzing naar Karel de Grote en dus naar de stad Nijmegen. Hij heeft de vorm van de keizerskroon die bewaard wordt in de hofburg te Wenen. Men dacht tot aan het begin van de 20e eeuw dat dit de kroon van Karel de Grote was. Vanaf 1924 is de keten het symbool van de recto orale waardigheid. Wie haar draagt is de vertegenwoordiger en hoeder van alles waar de universiteit voor staat.⁵

Afbeelding 1&2: Radboud Universiteit, de Aula, Rectorsketen.

1 Radboud Universiteit Nijmegen, CD-ROM Rectorsketen (2014).
 2 Centraal Bureau van Statistiek, <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/prijzen-toen-en-nu> (geraadpleegd 26 juni 2023).

3 Radboud Universiteit Nijmegen, CD-ROM Rectorsketen (2014).
 4 Radboud Universiteit Nijmegen, CD-ROM Rectorsketen (2014).
 5 Radboud Universiteit Nijmegen, CD-ROM Rectorsketen (2014).

Archiefstuk 1930-1940: Vox Carolina

Homoseksualiteit op een katholieke universiteit

Tegenwoordig leven we in een land waarin lhbt'ers in principe dezelfde rechten hebben als iedereen. Dit archiefstuk, een artikel uit Vox Carolina, herinnert aan een tijd waarin dit lang niet zo vanzelfsprekend was; een tijd waarin de strijd voor emancipatie pas net was begonnen.

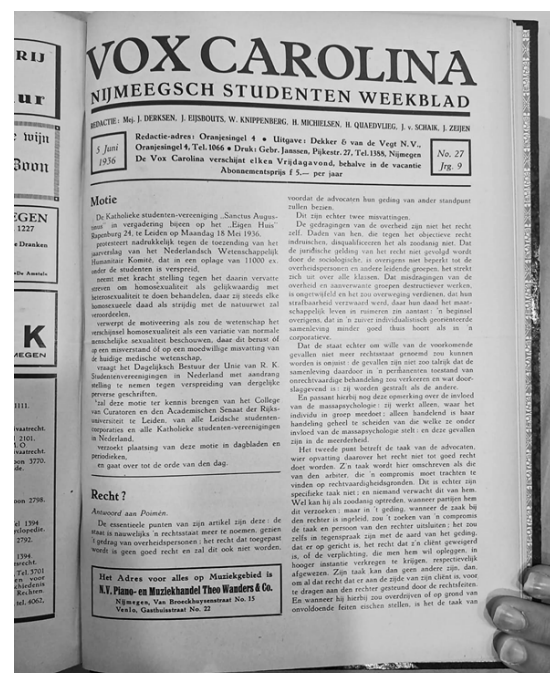
Het blad *Vox Carolina* is opgericht in 1927, met een redactie bestaande uit studenten.¹ Wel stond het lang onder censuur van een moderator van de universiteit. In 1941 is het blad opgeheven op last van de Duitse bezetter.² Na de oorlog verschenen er wel weer nieuwe publicaties, maar al snel krijgt het blad concurrentie te verduren van het *Nijmeegs Universiteitsblad* (NUB), waarna het vrij snel ophoudt te bestaan.³

Op de foto is de voorpagina van een editie uit 1936 te zien, die opent met een motie van de Leidse katholieke studentenvereniging Sanctus Augustinus, overgenomen door Vox Carolina, waarin men wordt opgeroepen om homoseksualiteit te veroordelen als iets onnatuurlijks. Aanleiding hiervoor was de publicatie van het jaarverslag van het 'Nederlandsch Wetenschappelijk Humanitair Comité' (NWHK), een homobelangenorganisatie opgericht in 1911 door Jacob Schorer (1866-1957). Hij was op jonge leeftijd naar Duitsland gevlucht vanwege een zedenschandaal, maar besloot na een aantal jaar toch weer terug te keren naar Nederland. Het belangrijkste doel van zijn organisatie was gelijkberechting en emancipatie van homoseksuelen. Dit probeerde de organisatie onder andere te bereiken door homoseksualiteit door middel van wetenschap te rechtvaardigen.⁴ Hun jaarverslagen hadden vaak een grote oplage, en werden ook aan katholieke notabelen en studenten toegestuurd.

Dit stuitte vanzelfsprekend op fel verzet uit katholieke hoek. Zo reageerde het katholieke dagblad *De Tijd* ook op de publicatie van het verslag. Net als bij Sanctus Augustinus wordt het wetenschappelijk onderzoek naar homoseksualiteit als een natuurlijke neiging hierin afgedaan als 'een afdwaling van het gezond verstand', waarna het blad nogmaals expliciet de motie van de studentenvereniging ondersteunt.⁵ In mei 1937 publiceert pater Ludovicus Bender een tegenbrochure, waarin hij trachtte de uitspraken van het NWHK te weerleggen. Hij verwoordde de verontwaardiging van de katholieke gemeenschap, die het verslag van Schorer als 'opdringerige propaganda' beschouwde, die boven-

dien in strijd was 'met hoge, heilige en ook godsdienstige beginselen'.⁶ Deze brochure werd verspreid onder studenten, waarbij ook katholieke studentenverenigingen en het blad Vox Carolina medewerking verleenden.⁷

Dit archiefstuk past in een bredere ontwikkeling in de jaren 30, toen katholieken veel aandacht besteedden aan seksuele vraagstukken, meer dan protestanten.⁸ Onder katholieke intellectuelen waren heftige discussies gaande, waarbij het opvallend is dat ze hier niet alleen oog hadden voor het traditionele moraaltheologische perspectief, maar dat ook nieuwe medisch-biologische inzichten een plek kregen in dit debat. En hoewel Sanctus Augustinus homoseksualiteit nog 'strijdig met de natuurwet' noemt, waren er dus ook veel katholieke medici die de natuurwetenschappelijke bewijzen voor het bestaan ervan wel accepteerden.⁹

Afbeelding 3: Regionaal Archief Nijmegen, Archief Familie Ivens / Nootboom 1887 – 2007 (1028), inv. nr. 225, Vox Carolina jaargang 9 1935 - 1936, nr.27, "Motie".

- 1 Jan Brabers en Osmund Schreuder, *Proeven van eigen cultuur. Vijfenzeventig jaar Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1998* (Nijmegen 1998) 162.
- 2 Ibidem, 264.
- 3 Ibidem, 321.
- 4 Theo van der Meer, 'De invoering van artikel 248bis Sr. in historisch perspectief', *Tijdschrift voor Genderstudies* 22:3 (2019) 249-261, aldaar 251-252.
- 5 'Onhumanitaire moraal', *De Tijd* (23 mei 1936).

- 6 Ludovicus Willibrordus Bender, *Verderfelijke propaganda (naar aanleiding van het jaarverslag 1936 van het Nederl. Wetenschappelijk Humanitair Comité)* (Heemstede 1937).
- 7 Paul Luyckx, *De actie "voor God" 1936-1941* (Nijmegen 1978) 295.
- 8 Harry Oosterhuis, *Homoseksualiteit in katholiek Nederland. Een sociale geschiedenis* (Amsterdam 1992) 23.
- 9 Ibidem, 39-44.

Archiefstuk 1940-1950: de loyaliteitsverklaring

De universiteit ten tijde van de Tweede Wereldoorlog: accommodatie en verzet

Overal in Nijmegen heeft de Tweede Wereldoorlog haar sporen achter gelaten, zo ook op onze universiteit. Ondanks het opblazen van de Waalbrug en de spoorbrug wist het Duitse leger toch de stad binnen te dringen en werd ook Nijmegen bezet. Dit had grote consequenties voor de stad en de universiteit. Na de bevrijding zouden de verwoestte universiteitsgebouwen hier het meest tastbare voorbeeld van vormen, maar ook op persoonlijk niveau maakte de oorlog impact.

In de veronderstelling dat de antiklerikale nazi's zich niet al te welwillend zouden opstellen jegens een katholieke universiteit, probeerde het bestuur de bezetter in eerste instantie zo veel mogelijk te accommoderen.¹ De Duitse inmenging nam in de daaropvolgende jaren steeds meer toe. Bepaalde boeken werden bijvoorbeeld verboden, Vox Carolina werd opgeheven en Carolus Magnus ontbonden.² Bovendien werden er enkele razzia's gehouden onder studenten. Zo groeit langzaam het verzet en de afkeer van docenten en studenten. De nieuwe rector Hermesdorf profileert zich als sterk anti-Duits, en als begin maart vanuit Berlijn de opdracht komt om alle studenten een loyaliteitsverklaring te laten tekenen (afbeelding 4), staat zijn besluit vast: de universiteit kan hier niet aan meewerken en zal de verklaring dan ook niet voorleggen in de huidige vorm.³ Het bestuur heeft vooral bezwaar tegen het feit dat zij de bezetter moeten meedelen wie hem wel en niet heeft ondertekend, en zo dus studenten in gevaar brengen. Ook waren ze het niet eens met de verklaring dat de universiteit 'de in het bezette Nederlandse gebied geldende wetten, verordeningen en andere beschikkingen naar eer en geweten zal nakomen'. Het meeste waar ze toe bereid waren, was een verklaring van non-agressie naar het Duitse rijk.⁴ Er wordt meerdere keren een oproep gedaan aan het ministerie om de verklaring te laten vervallen, maar de Rijkscommissaris is onverbiddelijk. Nijmegen was de enige universiteit die besloot de verklaring niet voor te leggen. Alle andere universiteiten legden hem wel voor, hoewel ze wel adviseerden niet te tekenen. Hiermee haalde Nijmegen zich de woede op de hals van de bezetter, en de universiteit besloot tot sluiting over te gaan om de Duitsers voor te zijn. Op zaterdag 10 april prikte rector Hermesdorf de mededeling eigenhandig op

1 Jan Brabers en Osmund Schreuder, *Proeven van eigen cultuur. Vijfenzeventig jaar katholieke universiteit in Nijmegen* (Nijmegen 1998) 254.

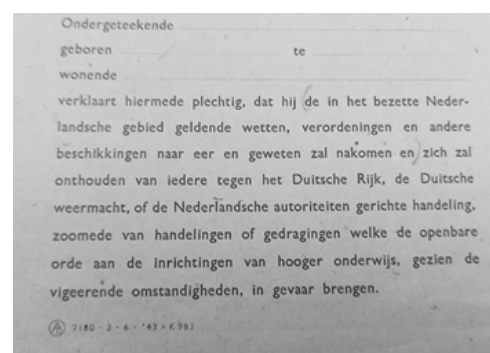
2 Ibidem, 261-264.

3 Katholiek Documentatiecentrum, Archief Sint-Radboudstichting (750), inv.nr. 379, notulen bestuursvergadering 25 maart 1943.

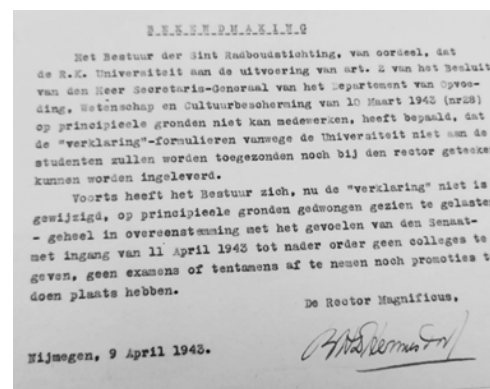
4 Ibidem.

het bord in het hoofdgebouw (afbeelding 5).⁵ Daarop probeerden veel studenten nog even snel een tentamen te halen, en was het een drukte van jewelste. Al snel werd het echter weer rustig; de meeste studenten waren ondergedoken, want de consequenties voor de niet-tekenaars waren niet mals: ze zouden onmiddellijk worden opgepakt en moeten werken in de *Arbeitseinsatz*.⁶ Enkele studenten hadden zich na een oproep van de Duitsers hiervoor al vrijwillig gemeld, bang als ze waren voor de consequenties die hun ouders onder ogen zouden moeten zien als ze zouden weigeren.⁷

Nijmegen werd op 20 september 1944 bevrijd door de geallieerden. Het zou echter nog ruim een halfjaar duren voordat studenten weer colleges konden volgen op de campus, hoewel er van een campus niet echt sprake was; het grootste gedeelte lag in puin. Men moest het doen met noodgebouwen, hoewel snel zou worden begonnen met de wederopbouw.

Afbeelding 4: Katholiek Documentatiecentrum, Archief Sint-Radboudstichting (750) inv.nr. 379, loyaliteitsverklaring

Afbeelding 5: Katholiek Documentatiecentrum, Archief Sint-Radboudstichting (750), inv.nr. 379, sluitingsverklaring

5 Brabers en Schreuder, *Proeven van eigen cultuur*, 271.

6 Ibidem, 268.

7 Ibidem, 271.

Archiefstuk 1950-1960: de 'atoombunker' onder het Huygensgebouw.

Sinds het begin van mijn studie in 2018 gaan de wildste verhalen rond over het sal dan niet bestaan van ondergrondse tunnels op de campus. De waarschijnlijkheid van deze lokale legenden loopt uiteen: waar het meest roemruchtige verhaal gaat over een portier die zijn vrouw in de donkere tunnels om het leven zou hebben gebracht, zijn er anderen die speculeren over potentiële gemuteerde kakkerlakken die onder de campus krioelen.¹ *Voxweb* beweert dan weer in een artikel dat er atoomkelders onder de grond zouden zitten, die vandaag de dag in gebruik zouden zijn als laboratorium.² Na verder spuurwerk bleek er echter weinig concrete informatie over deze atoombunkers te vinden. Kortom: genoeg aanleiding om het verleden van deze 'atoombunker' eens te onderzoeken.

Bij dit onderzoek stuiten we op een bouwtekening van het keldercomplex. Deze bouwtekening van de kelder van de toenmalige bètafaculteit toont een groot ondergronds complex.³ De namen van de kamers lijken te suggereren dat het complex in ieder geval gediend heeft om met chemische stoffen te werken. Ruimte K25C heet bijvoorbeeld 'Chemicaliën' en K25A 'Helium Waterstofbereiding'. K52 is een bestralingsbunker. Naast deze bestralingsbunker bevond zich een opslagruimte voor radioactief materiaal.⁴ Dit is de enige keer dat het woord 'bunker' op deze kaart staat.

Wat dus opvalt is dat er nergens sprake lijkt te zijn van een atoombunker, ondanks alle verhalen die de ronde doen. In een brief van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen naar de faculteit uit 1964 wordt gesproken over 'schuilkelders met bijbehorende ruimtes' en 'zij hebben een oppervlakte welke rond 700 personen bescherming kan bieden...'⁵ Het is onaanneemelijk dat hiermee dezelfde kelders bedoeld worden als op deze bouwtekening. Deze lijken namelijk niet geschikt om 700 mensen te herbergen, maar lijken meer ingericht voor onderzoek. Daarnaast ligt de opslagplek van radioactief materiaal naast de bunker, wat onlogisch is wanneer men in die bunker beschermd zou moeten worden tegen deze straling. Deze bouwtekeningen bevestigen dus het bestaan van atoombunkers of atoomschuilkelders niet.

Dit betekent echter nog niet dat ze niet bestaan hebben. In de correspon-

1 Beschrijving van het YouTube filmpje van ANS over de Radboud tunnels, <https://www.youtube.com/watch?v=IFLbiXkyBNA> (geraadpleegd op 05-08-2023).

2 *Voxweb*, <https://www.voxweb.nl/nieuws/de-universitaire-atoomkelders-komen-nog-altijd-van-pas-maar-nu-voor-hightech-onderzoek> (geraadpleegd 05-08-2023).

3 Deze tekening is ongedateerd. De auteurs hebben soortgelijke tekeningen gevonden die de bestralingsbunker gedetailleerder beschrijven uit 1959 en deze komen dermate overeen met de plattegrond dat er naar ons inzien een zeer aannemelijke kans is dat de plattegrond ook uit 1959 komt.

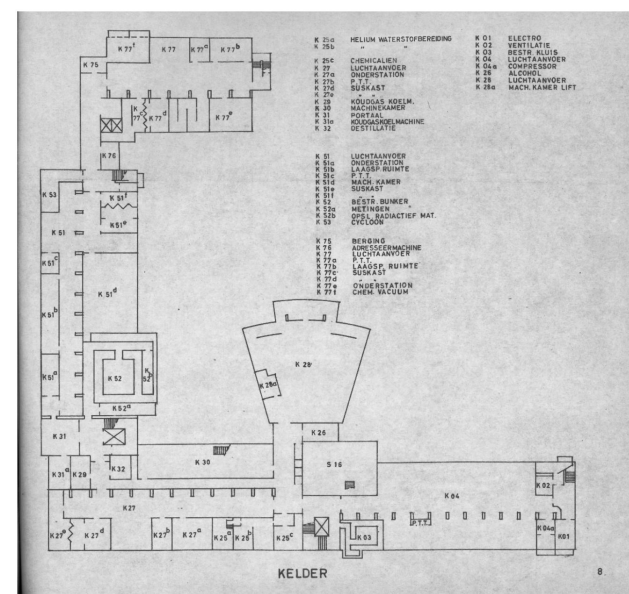
4 Universiteitsarchief Radboud Universiteit, Bouwarchief, Plattegrond Kelder ul_2.

5 Universiteitsarchief Radboud Universiteit, Bouwarchief, Brief Ministerie OCW 23 juni 1964, blad 1.

tie van het ministerie en de faculteit worden wel degelijk schuilkelders benoemd, maar het is onduidelijk of het hierbij om een apart complex gaat of dat wel dezelfde kelderruimte bedoeld wordt. Er is een mogelijkheid dat men de bestralingsbunker als atoombunker gezien heeft, terwijl van het bestaan daarvan niets blijkt uit de officiële correspondentie tussen het ministerie en de faculteit waar slechts over 'schuilkelders' gesproken wordt en het woord 'bunker' niet valt. Dit is een mogelijke verklaring waarom het verhaal van een atoombunker is ontstaan.

Dit brengt ons naar het huidige laboratorium dat in de kelder van het Huygens zit. Vanuit het Huygens zijn deze 'mysterieuze' tunnels deel van het interieur. Via de lift komt men in een lange gang terecht waar aan de rechterkant het lab zich bevindt. Het staat inmiddels vol met apparatuur die dermate gevoelig is voor trillingen in de weg dat ze een plekje hebben gevonden in dit complex. Het is echter onduidelijk of dit laboratorium zich ook echt de schuilkelders uit de correspondentie bevindt, of in restanten van het grote keldercomplex wat hieronder op de bouwtekeningen staat. Hierdoor is de term 'atoomkelders' die *Vox* gebruikte, wellicht wat vluchtig.

De realiteit van het keldercomplex en het al dan niet bestaan van een atoombunker is weliswaar een stuk minder spannend dan de geruchten erover, maar dit maakt het niet minder mysterieus. Er zijn weliswaar geen moorden gepleegd, maar de hoeveelheid radiatie die er aanwezig is geweest maakt het gerucht over de aanwezigheid van radioactieve kakkerlakken toch iets aannemelijker.

Afbeelding 6: Universiteitsarchief Radboud Universiteit, Bouwarchief, Plattegrond Kelder ul_2.

Archiefstuk 1960-1970: Hoogeveltdt: van hostel tot studentenflat

Reageren op een studentenkamer van SSH&, het is voor veel kamerzoekende studenten een wekelijks terugkerende en zenuwslopende loting. Een weinig hoopvol ritueel, waarbij plek 100 in feite evenveel waard is als plek twee. Als 'oudste, grootste en misschien wel bekendste complex', zou Hoogeveltdt gezien kunnen worden als symbool voor deze eeuwige strijd.¹ Toch heeft de non-profit woningcoöperatie wat dat citaat betreft niet volledig gelijk. Hoewel het een deel van het complex al in de zomer van 1970 tijdelijk kon fungeren als 'Hostel Hoogeveltdt', was dit niet de eerste studentenflat in Nijmegen.² Dat velen dit archiefstuk zullen herkennen, staat echter vast. Het is de bouwtekening van de westgevel van het gebouw, getekend in september 1967.

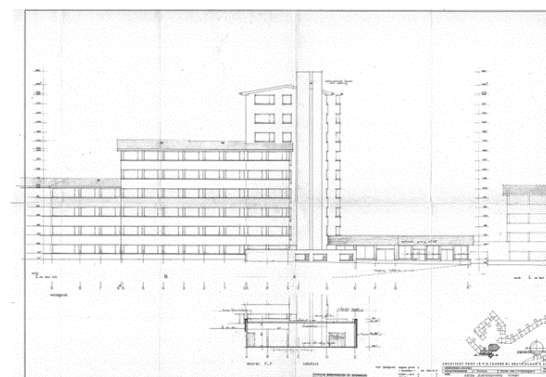
Voorafgaand aan de bouw van dit complex had de woningcoöperatie inderdaad amper speciaal ontworpen studentenhuizen in bezit. Stichting Universiteitshuis, onder oprichter pater Van Ogtrop, was afhankelijk van de aankoop van bestaande panden. Dit veranderde toen de stichting in 1958 door nieuwe nationale wetgeving bij de universiteit werd ondergebracht, waarna de inmiddels acht jaar oude organisatie haar welbekende naam kreeg. Het betekende in eerste instantie een sterke groei in het aantal aangekochte stadspanden, wat concreet een toename tot 330 kamers verdeeld over 33 panden inhield. Het reilen en zeilen in deze dispuutshuizen werd georganiseerd door de bewoners zelf en hun *praeses*. Hieronder viel ook het innen van de huur.³ Binnen vijf jaar na de reorganisatie verrees de eerste studentenflat, in 1968 gevolgd door het complex Galgenveld.⁴ Met de komst van grotere panden, Galgenveld telde tot de verbouwing in 1987 maar liefst 769 kamers, verstevigde ook de regelgeving en het toezicht vanuit de stichting.⁵

De eerste concrete bouwplannen voor Hoogeveltdt stammen uit 1967 en gingen gepaard met enorme hoeveelheden papierwerk. Raadpleging van het Digitaal Gebouwen Dossier van de gemeente levert ruim 180 bestanden op, waaronder 313 pagina's aan berekeningen en correspondentie over de betonconstructie. De studentenflat is ontworpen door architect Pieter Hendricus Tauber (1927 – 2017) en geïnspireerd op het naastgelegen Albertinum klooster, waarvan de vorm gedeeltelijk is overgenomen. Het geheel is daarnaast een spiegelbeeld van het al bestaande gebouw. Ook zouden de relatief platte puntdaken, lichte bakstenen en de op het archiefstuk zichtbare hoogbouw, getuigen van Italiaanse invloeden.⁶ De tekening op het besproken archiefstuk lijkt daarentegen niet door Tauber persoonlijk gemaakt te

zijn, maar door een projectmedewerker genaamd A.F. Thomsen.⁷

De grootschalige bouwplannen voor studentencomplexen waren ook de media niet ontgaan. Hieruit komen een aantal interessante gegevens naar voren. Zo kan de relatief snelle bouw van Hoogeveltdt verklaard worden vanuit de op dat moment heersende werkloosheid in de bouwwereld. In feite kan de bouw van Hoogeveltdt deels gezien worden als werkverschaffingsproject. Opvallend is daarnaast dat nog voor Galgenveld en Hoogeveltdt in de verhuur gingen, al gesteld werd dat deze nieuwe woonruimtes niet zouden kunnen opboksen tegen de enorme toename in studentenaantallen.⁸ Het is inderdaad geen lastige berekening dat de drieduizend wooneenheden van 1975 niet voldoende waren om 15.000 studenten te kunnen huisvesten.⁹

Inmiddels is SSH& ook gevestigd in Arnhem en zijn er tal van andere organisaties die studenten aan een kamer helpen. Suggesties voor het vinden van een kamer op de Radboud-website tonen aan dat de universiteit tegenwoordig verder kijkt dan de tot 1978 aan de universiteit gelieerde organisatie.¹⁰ Tevens is het een teken van blijvende betrokkenheid vanuit de universiteit, net zoals het symbolische bedrag van €1,- per jaar waartegen grond ter beschikking gesteld wordt.¹¹ Waar studenten vroeger noodgedwongen een dagelijks bezoek aan het SSH&-kantoor brachten, dwingt ook het lotingssysteem van tegenwoordig studenten tot het zoeken naar alternatieven.¹² Ondanks het blijvende succes van de studentenhuusvestingstichting, vinden de meeste studenten hun kamer via-via. Netwerken en uitkijken voor huisjesmelkers, dat was en blijft het advies.

Afbeelding 7: Digitaal Gebouwen Dossier, Bouwarchief (D12.470263), Professor Bromstraat 56, 6525BB Nijmegen.

1 SSH&, <https://www.sshn.nl/ik-zoek-een-kamer/complexinformatie#/hoogeveltdt> (geraadpleegd op 29-6-2023).

2 'Studentenflat 's zomers hotel', *De Volkskrant* (10-4-1970).

3 Rob Wolf, *Studenten onder dak: 55 jaar studentenhuusvesting in Nijmegen* (Nijmegen 2006), 5.

4 Wolf, *Studenten onder dak*, 6 en 9.

5 Wolf, *Studenten onder dak*, 7 en 24

6 Wolf, *Studenten onder dak*, 11.

7 Digitaal Gebouwen Dossier, Bouwarchief (D12.470263), Professor Bromstraat 56, 6525BB Nijmegen.

8 'Nijmegen bouwt voor zijn studenten', *Algemeen Handelsblad* (15-11-1967).

9 Wolf, *Studenten onder dak*, 12.

10 SSH&, <https://www.sshn.nl/home/over-ons/onze-organisatie/ons-verhaal#/> (geraadpleegd op 29-6-2023).

11 Wolf, *Studenten onder dak*, 31.

12 Respectievelijk Wolf, *Studenten onder dak*, 18 en RU, <https://www.ru.nl/studenten/nieuwe-studenten/op-kamers> (geraadpleegd op 29-6-2023).

Archiefstuk 1970-1980: De Socialistiese Agenda: geschiedenisstudenten in verzet

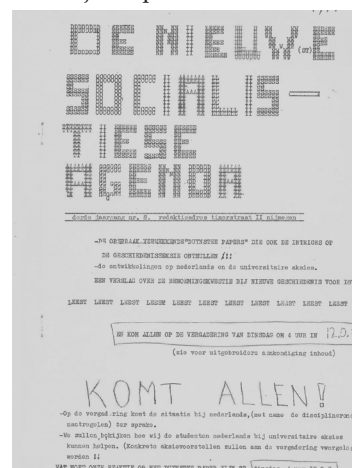
In de jaren zeventig en tachtig werd het hoger onderwijs grondig herzien. Met de invoering van verschillende nieuwe wetten werd de mogelijkheid om eindeloos te studeren aan banden gelegd en werden veel opleidingsprogramma's verkort.¹ Veel studenten kwamen hiertegen in verzet, zo ook geschiedenisstudenten in Nijmegen.

Op 10 september werd de linkse studentenorganisatie Aktiekern Geschiedenis opgericht. Zij begonnen al snel met het uitgeven van een eigen blad, *De Socialistiese Agenda voor de Sektie Geschiedenis*. Wie door de oude uitgaven van *De Socialistiese Agenda* bladert krijgt gelijk een duidelijk beeld van wat er allemaal speelde onder de linkse studenten van de jaren zeventig. Hierin werden al hun kritiekpunten uiteengezet. Zo werd de eerdergenoemde herstructurering hierin gekoppeld aan de veronderstelde kapitalistische behoefte van overheden om de wetenschap meer onder controle te krijgen, zodat arbeiders efficiënter uitgebuit zouden kunnen worden.² Ook vreesden studenten dat hun studie te zwaar en te technisch zou worden. Rector Duynstee werd ervan beschuldigd er facistoïde ideeën op na te houden, en er werd beweerd dat hij de macht van de studenten flink zou willen inperken. De studenten zagen dit als een strategische zet van het bestuur, om de gehate herstructurering toch door te kunnen voeren.³ In het blad werd er dan ook in strijd lustige bewoordingen opgeroepen om zich tegen hem te verdedigen. Daarnaast werd ook het curriculum bekritiseerd. Linkse studenten vroegen meer aandacht voor sociaaleconomische geschiedenis en de geschiedenis van de gewone man en vrouw. In een editie van *De Socialistiese Agenda* werd bijvoorbeeld een lezing van historicus Paul Offermans volledig gepubliceerd. Hierin hekelt hij de instandhouding van de burgerlijke ideologie, die volgens hem mede wordt veroorzaakt door het (school)vak geschiedenis.⁴ Hierin zijn dus duidelijk hun marxistische denkbeelden terug te zien. Verder schreef de redactie van de socialistische agenda over uiteenlopende onderwerpen. Denk aan stakingen en bezettingen georganiseerd door studenten, conflicten met de faculteitsraad, en socialistische (jongeren)organisaties in het buitenland.⁵

Niet alle lezers waren het echter eens met de harde marxistische lijn van

de redactie, en dus veranderde het blad in 1974 van karakter.⁶ Voortaan heette het dan ook *De Nieuwe Socialistiese Agenda*.⁷ Hieruit blijkt dat de onvrede over de herstructurering en het curriculum nog lang niet was opgelost naar de wensen van de studenten. Naast de kritiekpunten die al eerder werden geuit, waren ze niet te spreken over de beperking van het onderwijsaanbod en het aantal werkcolleges. Er werd zelfs voor gepleit hoorcolleges helemaal af te schaffen.⁸

Ook de strijd tegen Duynstee was nog niet gestreden. Een groep geschiedenisstudenten eiste namelijk inspraak in de benoeming van een docent nieuwe geschiedenis voor 1870; volgens hen zou hij of zij 'emansipatoriese geschiedschrijving' moeten ondersteunen.⁹ Duynstee zette echter alle studenten die pogingen deden tot aanpassingen van het curriculum weg als 'marxistische doordrijvers'.¹⁰ Deze harde lijn van hem en zijn collega's leidde meermaals tot bezettingen, vooral in de jaren 1974 en 1975, toen het op meerdere faculteiten onrustig was. *De Nieuwe Socialistiese Agenda* deed hier meestal uitgebreid verslag van, in niet mis te verstane bewoordingen: zo wordt er gesproken van 'onderdrukingspolitiek' en 'tentamenterreur'.¹¹ Bovendien betoogde het blad steun aan de betrokken studenten, zoals op de voorpagina van een editie uit 1974 te zien is. Ondanks alle protesten wist Duynstee wel zijn positie te behouden; hij zou pas in 1976 worden vervangen.

Afbeelding 8: Universiteitsarchief, *De Nieuwe Socialistiese Agenda* 3 (1973/1974) nr. 8 (maart 1974).

6 Joost Rosendaal, 'Van actie en confrontatie naar harmonie en verdieping. De historie van de geschiedenisbladen aan de Nijmeegse universiteit, 1968-2006,' *Ex Tempore – Verleden Tijdschrift* 25:2 (2006) 71-106, aldaar 76-79.

7 Universiteitsarchief, *De Nieuwe Socialistiese Agenda* 3 (1973/1974) nr. 10 (29 maart 1974).

8 Ibidem, 1-3.

9 Universiteitsarchief, *De Nieuwe Socialistiese Agenda* 3 (1973/1974) nr. 8 (maart 1974) 3-4.

10 Ibidem, 16.

11 Ibidem, 10, 11.

1 'Niet langer dan zes jaar student', *Tubantia* (10 maart 1971).

2 Universiteitsarchief Radboud Universiteit, Schenkingen/losse archivalia Aktiekern studenten Geschiedenis (1970-1974), *Socialistiese Agenda voor de Sektie Geschiedenis* 2 (1972/1973) nr. 3 (november 1972).

3 Ibidem, 2.

4 Ibidem, 3-7.

5 Zie hiervoor bijvoorbeeld: Universiteitsarchief, *Socialistiese Agenda voor de Sektie Geschiedenis* 1 (1971/1972) nr. 5 (16 november 1971).

Archiefstuk 1980-1990: de oprichtingsakte van de GSV

*'Een paar mensen, die zich er achter zetten om die zaak van de grond te brengen'*¹

Het archiefstuk voor de periode 1980-1990 heeft alles te maken met de elders in deze editie besproken vereniging GSV Excalibur. Het is de notariële akte van de eerste statuten, zoals deze op 5 juni 1984 bekrachtigd werden tijdens een Algemene Ledenvergadering van de organisatie.² De vereniging bestond op dat moment een kleine vier maanden, maar het eerste verenigingsjaar moest nog van start gaan. Het enthousiasme voor de vereniging blijkt onder andere uit een toespraak van professor A.G. Weiler in aanloop naar de oprichting.³ Hij stelt hierin het volgende over het oprichten van een nieuwe studievereniging: 'wij kunnen het niet voor jullie doen, maar het is zo vreselijk hard nodig.'⁴

De positie die de nieuwe vereniging in de beginperiode binnen de opleiding had, wordt duidelijk wanneer we de toenmalige statuten vergelijken met die uit 2021.⁵ In artikel 4 wordt gesteld dat een van de doelen 'het verlenen van medewerking aan kwaliteitsverbetering van het studieprogramma van de sectie geschiedenis (...)' is. De vereniging werd dus niet enkel opgericht als gezelligheidsvereniging, maar beoogde ook als een soort opleidingscommissie te dienen. De vereniging leek, in ieder geval volgens zichzelf, een invloedrijke rol te hebben verkregen binnen de faculteit. Ook in 2023 hebben studenten een belangrijke positie binnen deze commissie, maar dit staat los van de studieverenigingen. Van eerder genoemd doel staat dan ook enkel het laatste deel nog in de statuten; 'het verlenen van (...) aanvulling op dit studieprogramma.' Een doel dat, zo zal menig lid beamen, in grote mate bereikt wordt.

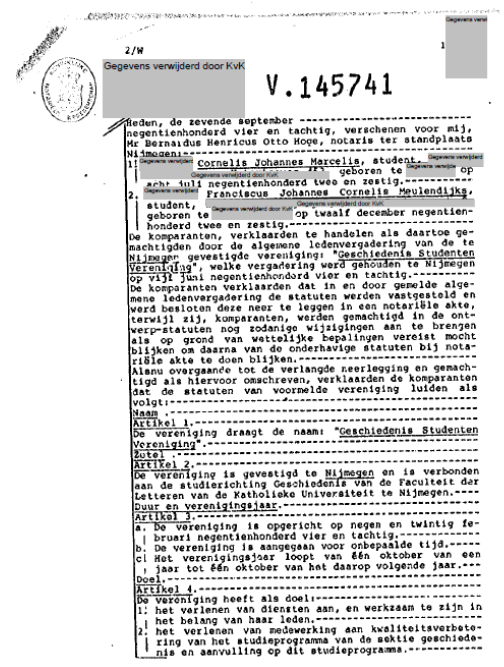
Een ander opvallend verschil tussen de twee statuten, is de manier waarop de verlenging van het lidmaatschap plaatsvindt. Het einde van het lidmaatschap kan ook nu bereikt worden door schriftelijke opzegging, opzegging namens de vereniging of overlijden. Wat tegenwoordig ontbreekt is beëindiging doordat deze niet verlengd is aan het einde van het verenigingsjaar. Het is een verandering die waarschijnlijk stamt uit de tijd van het online bankieren, wat automatische afschrijving van de contributie mogelijk maakt. Artikel 11h lijkt een overblijfsel te zijn van de coronapandemie, hierin wordt het houden van digitale vergaderingen 'telefonisch, per videoconference of door middel van een ander communicatiemiddel' officieel toegestaan. Bovengenoemd artikel over

- 1 Toespraak professor A.G. Weiler ca. 1984, 1min10 – 1min16, beschikbaar gesteld door Hans Marcelis.
- 2 Kamer van Koophandel, Akte van oprichting 25 september 1984, <https://www.kvk.nl/bestellen/#/40145741>
- 3 Toespraak professor A.G. Weiler, 1min15 – 1min18.
- 4 Idem, 0min05.
- 5 Kamer van Koophandel, Statutenwijziging 24 september 2021, <https://www.kvk.nl/bestellen/#/40145741>.

het bestuur maakt daarnaast duidelijk dat de ervaring leert. Met problemen die zich later voordeden kon in de eerste statuten natuurlijk geen rekening gehouden worden. Zo zijn sinds 1984 regels over het gebrek aan bestuurders toegevoegd. In het geval dat ook het laatst overgebleven bestuurslid afhaakt, zal de Algemene Ledenvergadering een nieuw persoon aanwijzen die het bestuur in handen krijgt. Tot slot zijn ook regels betreffende bestuurders met tegenstrijdige belangen opgenomen. Ook hier geeft de Algemene Ledenvergadering de doorslag, ditmaal over het al dan niet tegenstrijdig zijn van deze belangen.

'Alle begin is moeilijk' zoals professor A.G. Weiler stelde aan het begin van eerder genoemde toespraak. Toch suggereert het gebrek aan grote verschillen in de statuten, dat de vereniging zoals opgericht in 1984 al die tijd sterk in haar schoenen gestaan heeft. Op papier lijkt immers weinig veranderd te zijn aan de vereniging. De praktijk laat, zoals besproken in het artikel over de vereniging, anders zien. De oprichting van de GSV vond plaats in een tijd met gebrek aan verenigingen, zoals Professor A.G. Weiler mooi verwoorde. Ondertussen is het ledenaantal van de vereniging sterk toegenomen en kunnen studenten kiezen uit tal van verenigingen.⁶ Los van de statuten heeft de vereniging jaren de tijd gehad om haar eigen karakter te vormen en te behouden.

Afbeelding 9: Kamer van Koophandel, Akte van oprichting 25 september 1984, <https://www.kvk.nl/bestellen/#/40145741>

- 6 RU, <https://www.ru.nl/studenten/studentenleven/studentenorganisaties> (geraadpleegd op 16-8-2023).

Archiefstuk 1990-2000: plakkaat *Utopieverlust*

75 jaar Katholieke Universiteit Nijmegen en Russische dichters in de Refter

De Refter is voor veel letterenstudenten aan de Raboud Universiteit een vaste uitvalsbasis in tussenuren of voor een snelle maaltijd na een dag studeren. Wat velen niet weten is dat het dagelijkse geroezemoes plaatsvindt onder toezienend oog van Russische dichters. Het restaurant is versierd met zeventien bewerkte foto's van relatief onbekende dichters uit de twintigste eeuw, die samen het kunstwerk *Utopieverlust* vormen. De foto's blijken een overblijfsel te zijn van de lustrumviering in 1998, vervaardigd door Titus Nolte.¹ Bij de verbouwing van 2018 is het kunstwerk tijdelijk verwijderd, maar het is na de coronaperiode in ere hersteld. Het kunstwerk komt sindsdien echter niet volledig tot haar recht.

Voor de verbouwing werd de relatieve vaagheid van het kunstwerk bijgegaan door een bord als toelichting. Dit bord is inmiddels afgedankt en wordt zorgvuldig bewaard in slooppand-Spinoza. Tentoongesteld in een leegstaand lokaal, geeft het de indruk dat inmiddels ook het kunstwerk zelf tot de verleden tijd behoort. Het 75-jarige bestaan valt immers in het niet bij de eeuw die we anno 2023 aan de universiteit mogen toekennen. Het gekozen archiefstuk, het bord in plaats van het kunstwerk zelf, biedt echter toegang tot de reden waarom het kunstwerk ook voor de huidige lustrumviering relevant is.

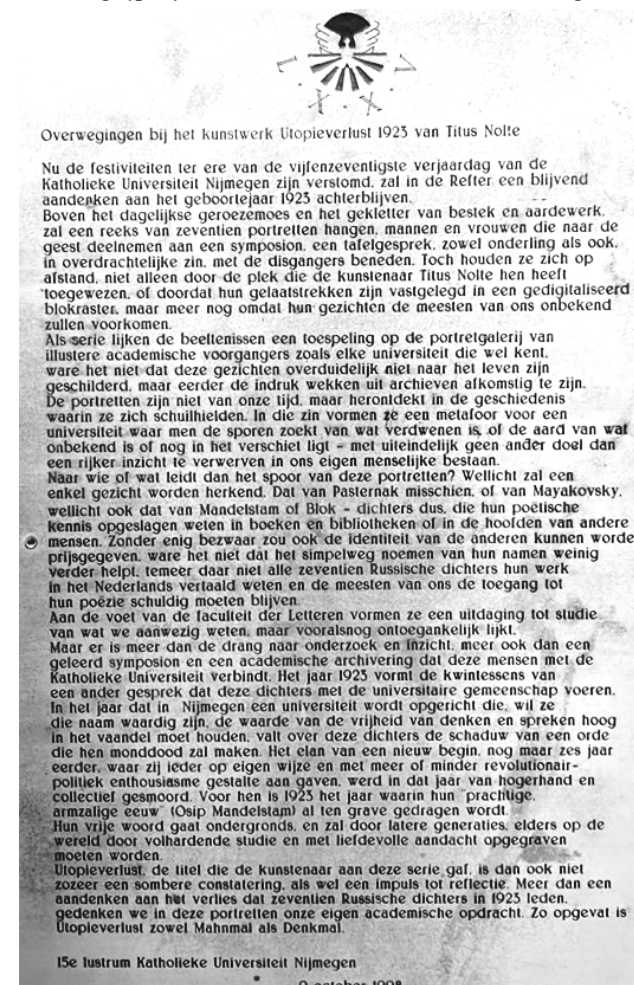
De tekst op het bord, getiteld *Overwegingen bij het kunstwerk utopieverlust 1923 van Titus Nolte*, blijkt vrijwel letterlijk gekopieerd te zijn uit een gelijktijdig gepubliceerde bundel over het kunstwerk. Deze bundel bevat naast de *Overwegingen* van Wouter Weijers ook de afbeeldingen van de zeventien Russische dichters, vergezeld door zeventien hoofdstukken over Sovjet-Rusland. Met deze hoofdstukken heeft schrijver Melchior de Wolff gepoogd weer te geven in welke context de dichters zich realiseerden dat de idealen van de Russische Revolutie slechts een utopie waren. Mogelijk waren het de toenemende zuiveringen onder het regime van Stalin of de pogingen wetenschap en cultuur in lijn te brengen met de officiële doctrine, die de dichters tot dit inzicht brachten.² Hoe dan ook, de ontwikkelingen staan haaks staan op de vrijheid en openheid die de Katholieke Universiteit Nijmegen en universiteiten in het algemeen horen uit te stralen.³

Het essay van De Wolff is onderdeel van het kunstwerk. Onderdeel, omdat het een toelichting geeft bij de afgebeelde dichters zonder hierbij in te gaan op de waarde van het kunstwerk zelf. Het doel van de kunstenaar is voor de gemiddelde aanschouwer niet duidelijk zonder raadpleging van dit

- 1 Dorsoduro, <https://www.dorsoduro.nl/utopieverlust/> (geraadpleegd op 3 mei 2023).
- 2 Melchior de Wolff, *Utopieverlust* (Nijmegen 1998), respectievelijk 20 en 23-24.
- 3 Spinozagebouw, *Overwegingen bij het kunstwerk utopieverlust 1923 van Titus Nolte*, De Wolff, *Utopieverlust*, 7.

werk, wat betekent dat het kunstwerk zonder niet compleet is. De *Overwegingen* op het besproken archiefstuk zijn opgenomen in dezelfde bundel, maar gaan duidelijk over het kunstwerk in plaats van er deel van te zijn. Weijers roept vragen op over de keuze voor zeventien relatief onbekende dichters en onderstreept daarmee juist het belang ervan, door te wijzen op de 'impuls tot reflectie' die het zou kunnen vormen.⁴ De tekst eindigt met een dankbetuiging aan de financiële bijdrage van de Vereniging der Reünisten. Dit verklaart mogelijk waarom er weinig noodzaak was het plakkaat te laten terugkeren; de desbetreffende vereniging lijkt niet langer te bestaan. De keuze de beschrijving in metaal te vereeuwigen en als toelichting te presenteren, is daarom even begrijpelijk als de keuze deze na de verbouwing niet te laten terugkeren.

Afbeelding
10: plakkaat
Utopieverlust

- 4 Spinozagebouw, *Overwegingen*, De Wolff, *Utopieverlust*, 6-7.

Archiefstuk 2000-2010: Brief van Constantijn Kortmann

De 'K' verdwijnt: van Katholieke Universiteit Nijmegen naar Radboud University

Een brief van hoogleraar staats- en bestuursrecht Constantijn Kortmann aan het College van Bestuur is een van de laatste brieven waarboven nog het logo van de Katholieke Universiteit Nijmegen prijkt. Hij was twee keer decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid, en rond 5 december droeg hij, net als onze eigen Olivier Hekster, vaak colleges in rijm voor.¹ Zoals in de brief te zien is, bleven zijn dichterlijke talenten niet beperkt tot de collegezaal. Volgens enkele oud-studenten stond hij bekend als een milde en coulante decaan, die tegelijkertijd geen blad voor de mond nam, zoals ook al blijkt uit de brief. Uit dit satirische liedje, dat overigens een parodie is op het voormalige Nederlandse volkslied *Wien Neêrlands Bloed*, blijkt duidelijk dat hij een trouw katholiek was. Hij ging in 2009 met pensioen, en in 2016 is hij overleden. Ook na de naamsverandering bleef hij de Radboud universiteit stug de Katholieke Universiteit Nijmegen noemen.²

Al veel eerder gingen stemmen op voor een naamswijziging en het elimineren van de 'K' uit 'KUN'. Vooral bètawetenschappers klaagden erover dat ze niet serieus zouden worden genomen in het buitenland, en sommigen schaamden zich zelfs voor het predicaat katholiek.³ Carel van Os, onderzoeksdirecteur van het Radboudumc (toen nog: 'UMC St. Radboud'), verklaarde in de Volkskrant dat de meeste mensen het katholicisme toch vaak associeerden met 'de pedofilieschandalen, het conservatieve Rome; daar wil je niet mee verbonden worden'.⁴ Ook de meerderheid van de professoren leek deze mening toebedeeld: toen VOX een enquête hield onder 201 van 273 professoren, wilde 70 procent dat de term 'katholiek' uit de naam zou verdwijnen.⁵

Om toch haar katholieke identiteit te bewaren werd ervoor gekozen om de universiteit te vernoemen naar Radboud, een 9e-eeuwse bisschop en geleerde. Kortmann was zeker niet de enige die het hiermee oneens was. Postdoc geschiedenis Albrecht Diem schreef in een brief aan het college van bestuur dat hij de

1 VOX, <https://www.voxweb.nl/nieuws/tijn-kortmann-71-overleden-2> (geraadpleegd 29 juni 2023).

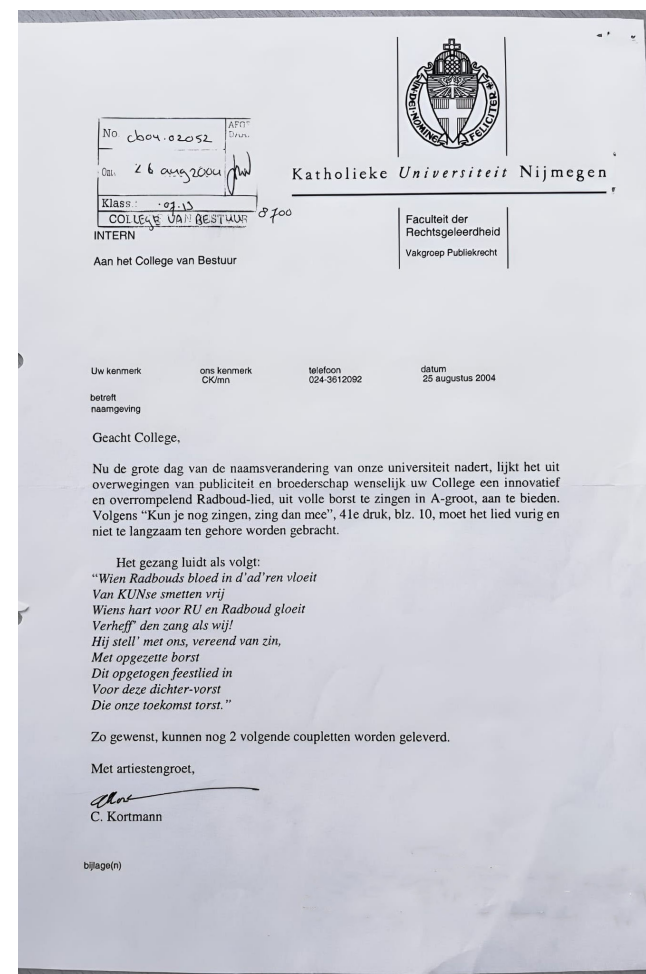
2 Roel Schutgens en Joost Sillen, 'Ars longa vita brevis. In memoriam Tijn Kortmann', *Ars Aequi* 45:4 (2016) 308-311, aldaar 308.

3 'Radboud vervangt de 'K' van 'KUN'', *Trouw* (19 september 2003).

4 Ben van Raaij, 'Niemand kent de heilige Radboud; imago', *De Volkskrant* (4 september 2004).

5 'Universiteit van Nijmegen verwijdt 'katholiek' uit naam; discussie over de 'K' woedt al jaren', *Brabants Dagblad* (19 september 2003).

naam Radboud 'onbenullig en nietszeggend' vond.⁶ Volgens hem was het een 'obscure heilige', die weinig bekendheid en aanzien geniet in de academische wereld, zelfs niet onder vroeg-mediëvisten.⁷

Afbeelding 11: Universiteitsarchief Radboud Universiteit Nijmegen, Brief van C. Kortmann aan het College van Bestuur, 25 augustus 2004.

6 'Protestactie tegen de naam 'Radboud Universiteit'', *De Gelderlander* (29 november 2003).

7 Ibidem.

Archiefstuk 2010-2020: foto vrouwelijke hoogleraren aan de Radboud Universiteit

Zij die de senaatszaal in de aula van de Radboud Universiteit ooit bezocht hebben, komt dit archiefstuk mogelijk bekend voor. De portretten van alle Nijmeegse rectoren worden, bijna alsof om aan de vereisten van de 21ste eeuw te voldoen, aangevuld met deze foto van vrouwelijke hoogleraren aan de Radboud Universiteit. Het archiefstuk op de foto staat op het kantoor van de eerste vrouwelijke decaan van de letterenfaculteit, Margot van Mulken. De manier waarop deze kopie van het portret uit 2018 op haar kantoor bewaard wordt, toont duidelijk aan dat het anno 2023 gezien wordt als een 'schaamfoto'. Al is dat niet om de wijze waarop de foto tot stand gekomen is. Een kort interview met Van Mulken geeft meer duidelijkheid.¹

De foto is genomen in 2018 tijdens een feestelijke gelegenheid in Concertgebouw De Vereniging, op voorstel van de toenmalige voorzitter van het Radboud Netwerk Vrouwelijke Hoogleraren, Agnes Akkerman. Het idee achter de foto was laten zien dat het de moeite waard is om als vrouw hoogleraar te zijn en dat er al een flinke groep deze positie inneemt. Het tot stand komen en maken van de foto is daarom ook niet de reden dat het nu een schaamfoto is. Waar de foto gemaakt is om de buitenwereld te laten zien dat er ook vrouwelijke hoogleraren zijn, kwam deze de universiteit goed van pas toen er gezocht werd naar een passend antwoord op het verwijt dat de universiteit een louter mannelijke aangelegenheid was. Zodoende is er in de senaatszaal, aan een muur gevuld met portretten van alle rectores sinds 1923, ruimte gekomen voor een klein hoekje, 'en daar hangen dan de vrouwen op een kluitje bij elkaar'. Het gaat dus niet om de foto zelf, maar om de context. 'Had de foto op een andere plek in hetzelfde gebouw gehangen, was er niks aan de hand geweest.' Aldus Van Mulken, die tevens betrokken is bij de toekomstplannen voor de senaatszaal.

Van Mulken is in 2014 decaan geworden toen haar voorganger, Theo Engelen, binnen een jaar rector werd en een plaatsvervanger zocht. Alhoewel dit in eerste instantie niet haar bedoeling was, bleek het achteraf een erg leuke baan. Mede doordat de faculteiten van de Radboud relatief zelfstandig zijn, kun je als decaan erg veel bereiken. Een decaan praat en denkt mee over alles wat met de universiteit te maken heeft, maar ook over politieke kwesties die in Den Haag spelen. Denk hierbij aan regels voor Oekraïense vluchtelingen of het BSA. Over de studie inhoudelijk gaat een decaan niet, maar wel over zaken die binnen de faculteit van belang zijn. Bijvoorbeeld minoren en bijbehorende aantallen studiepunten. Daarnaast is een decaan onder andere verantwoordelijk voor de financiën van de faculteit.

Hoewel voor Van Mulken de stap van vice-decaan naar decaan klein was, vroegen veel mensen haar destijds wat ze ervan vond dat ze de eerste vrouwelijke decaan van de Faculteit der Letteren was. 'Destijds was ik eigenlijk een beetje pissig, want ik dacht van ja, ik word alleen maar gevraagd omdat ik vrouw ben en daar had ik eigenlijk geen zin in. Ik ben geen excuustruus.' Ze heeft zich er dan ook tegen verzet dat je iets in de schoot geworpen krijgt, simpelweg omdat je vrouw bent. Het is beter

¹ Ik wil bij deze Margot van Mulken hartelijk bedanken voor haar enthousiasme, tijd en het beschikbaar stellen van de foto.

wanneer iemand gekozen wordt om de kwaliteiten die diegene bezit. Toch is aan bewust beleid, het afdwingen van een hoger aantal vrouwen in bestuursfuncties, niet te ontkomen. 'Als je dat niet doet, dan kun je erg lang wachten.' Als voorbeeld vertelt Van Mulken over haar ervaringen bij salarisonderhandelingen. Mannen droegen, wanneer ze meer wilden verdienen, vaak als argument aan dat ze hun vrouw en kinderen moesten onderhouden. Vrouwen waren daarentegen vaak tevreden met het eerste salarisvoorstel. Iets wat vrij kwalijk is, aangezien dit slechts het openingsbod was. Kortom, je hebt als bestuurder een taak als het gaat om minderheidsgroepen, zo concludeert Van Mulken.

Het zijn duidelijke woorden over de huidige situatie op de universiteit. Dat er inmiddels gesproken kan worden van fiftyfifty-verhoudingen, zoals in de Letterenfaculteit, is dan ook niet vanzelfsprekend. Zelfs wanneer je bedenkt dat vrouwen van begin af aan een plek hebben aan de universiteit. Toch zijn er na de oprichting in 1923 een aantal decennia voorbij gegaan voordat de aanwezigheid van vrouwen ook in hogere gremia zichtbaar werd. Zo duurde het tot 1953 voor de eerste vrouwelijke hoogleraar benoemd werd en leek tot 1956 een vrouwelijke promovendus in de geneeskunde ondenkbaar.² Hoewel de website van de Radboud stelt dat het glazen plafond hiermee gebroken was, duurde het vervolgens tot 2007 voor de eerste vrouwelijke decaan benoemd werd.³

Het archiefstuk staat slechts symbool voor de besproken kwestie. Het bijbehorende verhaal en de pogingen om vrouwelijke hoogleraren aan de Radboud beter te representeren, laten zien dat er weldegelijk sprake is van een mentaliteitsverandering. Dat José Sanders op 17 oktober 2023 benoemd wordt tot eerste vrouwelijke rector aan de Radboud Universiteit, is hier een erg mooie uitkomst van.⁴

Afbeelding 12: foto vrouwelijke hoogleraren aan de Radboud universiteit, gefotografeerd op het kantoor van Margot van Mulken

² ru, respectievelijk <https://www.ru.nl/over-ons/nieuws/radboud100-eindelijk-een-vrouw-1953> en <https://www.ru.nl/over-ons/nieuws/studenten-en-promovendi-zijn-naamgever-nieuwe-paden-radboudcampus> (geraadpleegd op 28-6-2023).

³ Gelderlander, <https://www.gld.nl/nieuws/93543/ru-heeft-eerste-vrouwelijke-decaan> (geraadpleegd op 28-6-2023).

⁴ Gelderlander, <https://www.gelderlander.nl/nijmegen/jose-sanders-wordt-eerste-vrouwelijke-rector-van-radboud-universiteit-adbc9f44/> (geraadpleegd op 28-6-2023).

Archiefstuk 2020-2023: Looproutebordjes in Radboud tijdens de coronapandemie

Het laatste archiefstuk in deze reeks is mogelijk geen positieve afsluiting van de rubriek. Voor studenten en docenten die al langer werkzaam zijn op de campus zal het een herkenning zijn. Een herinnering aan een periode die gelukkig al weer een tijdje achter ons ligt. Het archiefstuk behoeft daarom weinig uitleg, iedereen is immers bekend met looproutebordjes en het is geen uniek fenomeen voor de Radboud Universiteit. Het vormt daarentegen een goede aanleiding om de coronapandemie onder de aandacht te brengen. Het is een van de vele wereldwijde problemen waarmee de Radboud Universiteit in de afgelopen honderd jaar mee te maken heeft gekregen.

De vraag naar onderzoek en zorg ten tijde van een pandemie kan kansen bieden. Kansen die het Radboudumc met beide handen lijkt te hebben aangegrepen. Sinds het begin van de coronaperiode is het universitaire ziekenhuis betrokken bij onderzoek naar de ontwikkelingen en bestrijding van het virus. Een belangrijke bijdrage werd geleverd in april 2020, toen onderzoek naar coronapatiënten aanleiding gaf tot de hypothese dat het virus lekkende bloedvaten tot gevolg heeft.¹ De internationale aandacht die dit en ander onderzoek heeft opgeleverd, lijkt verdere nationale samenwerking tot gevolg te hebben gehad. Bijvoorbeeld met het Amsterdam UMC, UMC Groningen, en het Erasmus MC.² Ook in 2023 blijven artsen en onderzoekers van het Radboudumc nauw betrokken bij de ontwikkelingen, waaronder huisartsgeneeskunde onderzoeker Tim oude Hartman. Hij waarschuwde recentelijk voor de blijvende risico's die nieuwe varianten van Covid met zich mee kunnen brengen en is betrokken bij onderzoek naar *long covid*.³ Niet zelden worden resultaten van onderzoek gepubliceerd in het vooraanstaande wetenschappelijke tijdschrift *The Lancet*.⁴ Het is een selectie uit onderzoek verricht door het Radboudumc en betrokkenen, maar het toont aan dat de pandemie op wetenschappelijk gebied veel kennis heeft opgeleverd.

Wetenschappelijke vooruitgang is slechts een fractie van de verantwoordelijkheden die een universiteit draagt. Het is niet voor niks dat de Radboud

1 Radboudumc, <https://www.radboudumc.nl/nieuws/2020/onderzoekers-radboudumc-publiceren-nieuwe-inzichten-covid19> (geraadpleegd op 30 april 2023).

En: Radboudumc, <https://www.radboudumc.nl/over-het-radboudumc/impact-2020/onz-impact-in-2020-voor-impact-2020-onderzoekers/cijfers-en-resultaten/corona-en-onderzoek> (geraadpleegd op 30 april 2023).

2 Sciencedirect, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1473309922006508> (geraadpleegd op 30 april 2023).

3 Gelderlander, https://www.gelderlander.nl/nijmegen/huisarts-maakt-zich-grote-zorgen-opleving-van-corona-ligt-op-de-loer-a6091a530?cb=568702cda2fcd5947726fff42cef9185&auth_rd=1 (geraadpleegd op 30 april 2023).

4 Gelderlander, https://www.gelderlander.nl/nijmegen/huisarts-maakt-zich-grote-zorgen-opleving-van-corona-ligt-op-de-loer-a6091a530?cb=568702cda2fcd5947726fff42cef9185&auth_rd=1 (geraadpleegd op 30 april 2023).

Universiteit zich daarnaast laat leiden door maatschappelijke uitdagingen.⁵ De pandemie was er hier een van. Wat is vooruitgang immers, wanneer zij die er de toekomst van zijn slechts op afstand kunnen deelnemen? Voor sommigen kwam dit afstandsonderwijs mogelijk als een zegen, het kan immers uren aan reistijd schelen. Het betekende wel dat ver uit elkaar wonende vriendengroepen elkaar ruim anderhalf jaar niet of nauwelijks zagen, om nog niet te spreken van de studenten die het geluk hadden te kunnen wegwijnen op een veel te kleine studentenkamer. Het was een periode van wel de lasten, niet de lusten. De pandemie vormde duidelijk niet alleen een maatschappelijke uitdaging voor de universiteit zelf. Pogingen online toetsing te organiseren uitte zich in situaties waarin de privacy zodanig in het geding kwam, dat de programma's zelf besloten wanneer een student fraude aan het plegen was. Het is een van de gebieden waarop de studie geschiedenis zich onderscheidde van andere. Afzien van tentamens op afstand en pogingen binnen de maatregelen alsnog fysiek onderwijs te organiseren, het zijn zaken die studenten te danken hebben aan de onvermoeibare inzet van onze docenten. Deze steun kwam niet alleen vanuit de docenten, maar ook van de universiteit en de rector. Mogelijk dat deze erkenning positief heeft bijgedragen aan een saamhorigheidsgevoel en de welwillendheid van studenten om zich te laten vaccineren en zo hun steentje bij te dragen.

Zo blijkt maar, jaren voor het einde van dit decennium kan een archiefstuk uit deze periode al interessante geschiedschrijving opleveren. Dat het looproutebordje verre van uniek is, maakt de waarde ervan in dit geval juist groter. Het bestaan van honderden exemplaren van dit specifieke voorbeeld toont immers de impact van de situatie aan. Het vertelt ook het verhaal van de vele studenten, die in het kader van burgerlijke ongehoorzaamheid besloten zich niet aan de onlogische looproutes te houden en de vruchteloze pogingen van portiers om dit tegen te gaan. Het archiefstuk roept de vraag op wat we aan het einde van dit decennium als kenmerkend archiefstuk gaan aandragen voor de periode 2020 – 2030. Laten we hopen op een archiefstuk dat mooie herinneringen oproept, voor de huidige studenten en alle studenten die in dit decennium zullen volgen. *'Je hoefde maar te niezen en de hele college zaal draaide zich om, bij wijze van spreken.'*

Afbeelding 13:
looproutebordje

5 Radboud Universiteit, <https://www.ru.nl/over-ons/overradboud/missie/> (geraadpleegd op 30 april 2023).

Auteursinformatie

Yvonne van der Beek is derdejaars bachelorstudent geschiedenis aan de Radboud Universiteit te Nijmegen. Momenteel is zij bezig met de Educatieve Minor om daarmee een tweedegraads onderwijsbevoegdheid te verkrijgen.

Chris Bekkenk studeert sinds 2021 Geschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen en is momenteel bezig aan zijn derde jaar. Sinds begin 2023 zit hij in de redactie van Ex Tempore.

Kees Buijs startte zijn studie Geschiedenis aan de Radboud Universiteit te Nijmegen in 2021. Zijn interesses liggen voornamelijk bij thema's binnen de Nederlandse cultuurgeschiedenis. Zo schreef hij eerder over schilderkunst en muziek in het kader van identiteitsvorming in de negentiende en twintigste eeuw.

Jetze Boon is in 2022 begonnen met de bachelor geschiedenis aan de Radboud Universiteit. Hij heeft zich in februari 2023 aangesloten bij de redactie van Ex Tempore en vervult inmiddels de functie van secretaris. Eerder dit jaar heeft Jetze zich voor het Historisch Institutioneel Tijdschrift verdiept in de geschiedenis van de Radboud Universiteit, iets wat hij voor de jubileumeditie van Ex Tempore heeft voortgezet in de rubriek 'Uit het archief'. Naast zijn interesse in stedelijke geschiedenis ligt zijn focus voor het tweede jaar van de bachelor op culturele geschiedenis.

Bart van Duijvenbode studeert vanaf 2022 studie aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij heeft een brede interesse in gendergeschiedenis, Nederlandse geschiedenis en de nieuwste tijd.

Rens Gilissen is masterstudent Geschiedenis & actualiteit bij de Radboud Universiteit. Hij is dit jaar de penningmeester van Ex Tempore en werkt daarnaast als student-assistent bij het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis, waar hij ondersteunend onderzoek doet voor een biografie naar voormalig minister-president Ruud Lubbers. Zijn interesses liggen voornamelijk bij de recente politiek-culturele geschiedenis van Nederland, met een focus op sociale bewegingen.

Miriam Groen-Vallinga is universitair docent Oude Geschiedenis en is met name geïnteresseerd in de Romeinse sociale geschiedenis van marginale groepen zoals arbeiders, slaafgemaakten en vrijgelatenen in de vroege keizertijd.

Laura in 't Hout is een derdejaars geschiedenisstudent aan de Radboud Universiteit. Diens historische interesse ligt voornamelijk op het gebied van de cultuurgeschiedenis, waaronder politieke cultuur en nationale beeldvormingsprocessen in het verleden.

Jakob Jung started as student of Comparative European History at Radboud in 2020. Currently, he is following the Research Master Historical Studies. During his honours research project, he investigated the role of cultural identity in 19th c. diplomacy and popular movements. Currently, he is working on publishing research concerning the connection of spatiality and identity of Roman traders. Overall, his interest lies in the creation, negotiation, and competition of identities reaching from Ancient History to the (Early) Modern Period.

Annelore Lam begon in 2022 met een bachelor Geschiedenis aan de Radboud Universiteit. Naast redactielid van Ex Tempore is ze stuurgroeplid van jongerenorganisatie Erfgoed Jong. Ze heeft vooral interesse in moderne geschiedenis en de geschiedenis van sociale bewegingen.

Auke van Meer is Research Masterstudent Historical Studies aan de Radboud Universiteit te Nijmegen. In 2023 behaalde hij cum laude zijn Bachelor of Arts aan de Radboud Universiteit. Zijn interesses betreffen vroegmoderne gendergeschiedenis, in het bijzonder de geschiedenis van seksualiteit, historische piraterij en moderne Amerikaanse politieke geschiedenis.

Marit Monteiro is hoogleraar cultuur- en religiegeschiedenis binnen het departement GKO. Zij is PI van het door NWO gefinancierde project Child separation: Policies and Practices of Children's Upbringing by Faith-Based Organizations in (Post)Colonial Indonesia (1808-1984). Dit onderzoek draait om kinderen, op kinderen gerichte vormen van 'zacht' kolonialisme in koloniaal en postkoloniaal Indonesië en de multigenerationele doorwerking daarvan.

Pepijn Trienekens is sinds 2022 student aan de Radboud Universiteit en doorloopt daar momenteel het traject van de master Geschiedenis en Actualiteit. Binnen deze master volgt hij een erfgoedspecialisatie. Zijn interesses liggen bij emancipatoire verhalen en de dynamische constructies van sociale machtsverhoudingen. Buiten deze master is hij redacteur bij Ex Tempore en is hij werkzaam als student-assistent bij verschillende historische onderzoeken.

Jessica Vogels heeft haar bachelor Geschiedenis in 2023 aan de Radboud Universiteit afgerond en doet momenteel de master Letterkunde aan dezelfde universiteit. Haar interessegebied is middeleeuwse geschiedenis, met als focus boekgeschiedenis. Ze is daarnaast hoofd-lay-out bij Ex Tempore en het Historisch Institutioneel Tijdschrift.

Emma Zijp kwam in 2022 naar de Radboud Universiteit voor de bachelor opleiding geschiedenis. Op de universiteit doet ze naast redactiewerk voor Ex Tempore vanaf 2023 ook het honoursprogramma humanities. Ze is voornamelijk geïnteresseerd in cultuurgeschiedenis en de geschiedenis van Brabant.

Oud Archief zoekt Jong Talent:

Twee beurzen voor Brabantse geschiedschrijving

Pas afgestudeerden opgelet! Er zijn weer twee beurzen voor Brabantse geschiedschrijving. Belangstelling voor het BHIC fellowship-programma? Meld je vóór **15 november 2023** aan.

www.bhic.nl/fellowships